

K otázce vývoje a rozšíření pokliček a tzv. pokliček-misek v keramických okruzích střední Evropy ve středověku

Zur Frage der Entwicklung und Verbreitung von Deckeln und sogenannten Deckeln-Schüsseln in den mitteleuropäischen Keramikkreisen im Mittelalter

Rudolf Procházka

Redakci předloženo v září 2021, upravená verze v březnu 2022

Vznik a vývoj pokličky v českých zemích ve 12.–14. století je součástí transformace středoevropské keramiky. Na počátku stála nádobka, která vychází z domácích kořenů a u které nemůžeme v obecné rovině vyloučit dvojí funkci – tzv. poklička/miska. V průběhu 13. století se setkáváme s různými typy poklic, jejichž původ lze hledat v okolních německojazyčných zemích. Základní typy poklic se zformovaly v 10.–12. století v jihoněmeckém prostoru, odkud se šířily podél českomoravského prostoru a ze sousedních území se v průběhu 13. století dostávaly i tam. V okrajových oblastech (Rakousko, Sasko) se množství typů redukovalo na jeden až dva hlavní tvary, které se uplatnily nejvíce i v českých zemích. Zdá se, že vznik pokličky vycházel z potřeby zkvalitnit proces přípravy vaření. Transformace vedla v některých pohraničních oblastech a obchodních centrech včetně Prahy již od pokročilého 12. či počátku 13. století ke vzniku specifického habitu a hybridní identity obyvatel, což odrážely i některé složky hmotné kultury včetně keramiky. Inovace v oblasti keramiky se prosazovaly ve dvou hlavních formách. Závěr procesu proměny keramiky ve 14. století přinesl mimo jiné i převládnutí tzv. zvonovité pokličky na celém území Čech i Moravy.

transformace – střední Evropa – vrcholný středověk – keramika-poklička

On the Issue of the Development and Spread of Lids and “Lid-Bowls” in the Pottery Circles of Medieval Central Europe

The emergence and development of lids in the Czech lands in the 12th–14th century was part of the transformation of central European pottery. At the beginning of this process was a vessel with domestic origins and for which on the general level we cannot rule out a dual function – the “lid/bowl”. A variety of types of lids are encountered during the 13th century and their origins can be traced to the neighbouring German-speaking lands. The basic types of lids took shape in the 10th–12th century in south Germany, from where they spread around Bohemian-Moravian territory, where they arrived during the 13th century from neighbouring lands. In outlying areas (Austria, Saxony), the number of types was reduced to one or two main forms, which were also used the most in the Czech lands. It appears that lids emerged from the need to improve the process of food preparation. In several border areas and trade centres inclusive Prague, the transformation led from the late 12th century to the beginning of the 13th century to the advent of a specific habit and hybrid identity in the population that was also reflected in some components of material culture, including ceramics. Innovation in the field of ceramics took two main forms, and, among other things, the end of the transformation process in ceramics in the 14th century led to the predominance of bell-shaped lids throughout Bohemia and Moravia.

transformation – central Europe – High Middle Ages – pottery-lids

Úvod

Ve 13. století prochází keramická produkce v českých zemích proměnou vedoucí ke vzniku vrcholně středověké hrnčiny. Jde o mnohotvarý proces zahrnující technologii i morfologii nádob. Můžeme sledovat inovace vycházející jak z domácích tradic, tak, a to zejména, z impulsů pramenících v rozšířených kontaktech především s prostředím komunit hovořících různými „německými“ dialekty. Součástí tohoto procesu, který představuje jednu z podob rozsáhlé socioekonomické transformace východní části střední Evropy, je i rozšíření sortimentu nádob ve vztahu ke zvýšené míře jejich funkční diferenciaci (obecněji Klápště 1994a; s ohledem na keramiku zejména 1998; Vařeka 1998; Rzežník 1998). Studiu příčin a šíření inovací v materiální kultuře ve společenském kontextu je v zahraničním bádání

věnována stále větší pozornost, s důrazem na jejich prosazení od prvotní invence, jakož i na příčiny jejich šíření (nověji zvl. Hansen 2021; Klimscha 2021; Warburton 2021). Obecně jde zejména o konkrétní aplikaci exogenních faktorů působících na vznik a šíření novinek všeho druhu (nadčasově zejména Orton 1985), na české a moravské prostředí na prahu změn 13. století. Jaké byly schopnosti domácí výrobců osvojit si nové výrobní postupy, jak se proměňovaly požadavky konzumentů? Jakou roli hrála dosavadní centra, v jakém stadiu se nacházela specializace výroby a zejména vnitřní směna? Pravděpodobně lze uvažovat ve 12. století o hrnčířích specialitech vyrábějících přinejmenším zčásti pro trh alespoň v podhradích správních center ve smyslu kategorie D. M. S. Peacocka (Peacock 1982), jak nazna-

čují zmínky o hrnčích v některých listinách a vznik a šíření výrazných keramických typů již do 9./10. století. K rozvoji trhu s keramikou přispívalo, že byla předmětem masové spotřeby, přičemž rozvoj specializace a tzv. anonymizované směny úzce souvisel s rostoucí intenzitou obchodních transakcí v sídlech se zvýšenou koncentrací obyvatel (srov. Klápště 1994b, 28–34; 2005, 296–322; Varadzin 2010, 42–57; Hlavica 2020, zvl. 86–185). V této souvislosti je třeba připomenout zřetelné zahušťování tržní sítě v českých zemích již v průběhu 12. století (Žemlička 1996; Procházka – Doležel 2001, 25–26).

Vymezení tématu a užitá metoda

Následující text se věnuje tvaru, který se podle dosavadních poznatků objevil vedle dominantních hrnců, zásobnic a v českém prostředí zvláště nádob se čtyřlístým ústím mezi novinkami ještě v závěrečné fázi vývoje domácí produkce – jde o výrazně rozevřené mísovité nádoby, o kterých se zpravidla, byť ne výlučně soudí, že zpočátku mohly plnit dvojí funkci, misek i pokliček (např. Hejna 1964, 196–197; 1966, 347; Klápště 1998, 139–140). Na rozdíl od území Polabských a Baltských Slovanů (souhrnně již Knorr 1937, 80–87) se po většinu českého a moravského tzv. mladohradištního období běžně nesetkáváme s tvarem, který by při tepelné přípravě potravy, zde tedy vaření ve vodě či v tekutině s dominantním podílem vody, plnil funkci poklopu omezujícího odvod páry. Klademe si tedy otázku, zda lze tyto nádoby považovat za výdobytek inovace v rámci tradiční produkce, a to ve smyslu funkční změny ve smyslu C. Ortona (Orton 1985, 22), kdy vzniká nový tvar s novým účelem, multifunkční od samého počátku (Skibo 2013, 4–5), nebo zda nám starší fáze inovace – v jiném materiálu – uniká (srov. Klímscha 2021, 287). V této souvislosti je sledován vztah poklic/misek k nádobám dřevěným eventuálně podobné funkce. Dále je věnována pozornost otázce nástupu a rozšíření funkčně jednoznačných poklic různých typů v českých zemích, jakož i charakteristice jejich typologické škály a hlavních vývojových trendů. Následná rešerše těchto tvarů v sousedních měmeckojazyčných územích (dnešní Bavorsko, Rakousko, Sasko) je vedena cílem zpřesnit geografický původ odpovídajících tvarů v v Čechách a Moravě.

Cílem studie je tedy objasnění procesu vzniku a rozšíření jedné keramické nádoby – pokličky, a to zvláště v českých zemích, na pozadí keramického vývoje střední Evropy s těžištěm ve 12.–13. století, s důrazem na možná centra inovací. Rešerše keramické produkce s ohledem na charakter krycích nádob v okolních zemích si klade za cíl objasnit jejich morfologickou skladbu v rámci rozdílně se vyvíjejících oblastí i dílčích okruhů. Studium šíření různých typů poklic dovoluje poukázat na různé druhy kontaktů s obyvatelstvem českých zemí a jejich sociální interpretaci ve smyslu teorie habitu a tzv. hybridního prostoru (Bourdieu 1977/2003; 1998; Fahlander 2007). Metodicky se uplatnila tradiční typologicko-morfologická srovnávací analýza doplněná morfometrií. S cílem poznat eventuální rozdíly a postup standardizace byly srovnávány u studovaných nádob v rámci dílčích skupin z vybraných lokalit a regionů hodnoty průměrů ústí, den/úchytek a výšky zejména ve vzájemných

vztazích prostřednictvím tří indexů: **x** – poměr mezi průměrem v rovině okraje a jejich výškou ($x = d1/v$), **y** – poměr mezi průměrem v rovině okraje a průměrem dna/úchytky ($y = d1/d2$), **z** – poměr mezi průměrem dna/úchytky a výškou ($z = d2/v$). V souvislosti s metrickými údaji používáme v textu i v tabulkách zkratky: **d1** – průměr okraje, **d2** – průměr dna/úchytky, **v** – výška. Rozměry byly většinou měřeny na publikovaných kresbách. Rozměry jednotlivých nádob a hodnoty indexů, se kterými se pracovalo, jsou uvedeny v *tabulkách 1–11*. Cílem bylo určit morfometrické znaky dutých nádob zvonovitého tvaru a také na jejich základě zvážit možnosti jejich užití. Nebyly opomíjeny ani jiné jevy do-
svědčující funkci nádob, zejména přítomnost záměrných otvorů ve stěně s předpokládanou funkcí regulace množství páry při vaření. Bohužel pro naše vrcholné středověké prostředí je obtížné dopátrat se frekvence, a tedy významu používání pokliček v procesu tepelné úpravy potravin; více informací máme až z kuchařek raného novověku (srov. Zíbrt 1927; Bavor Rodovský z Husitů 1974 aj.).

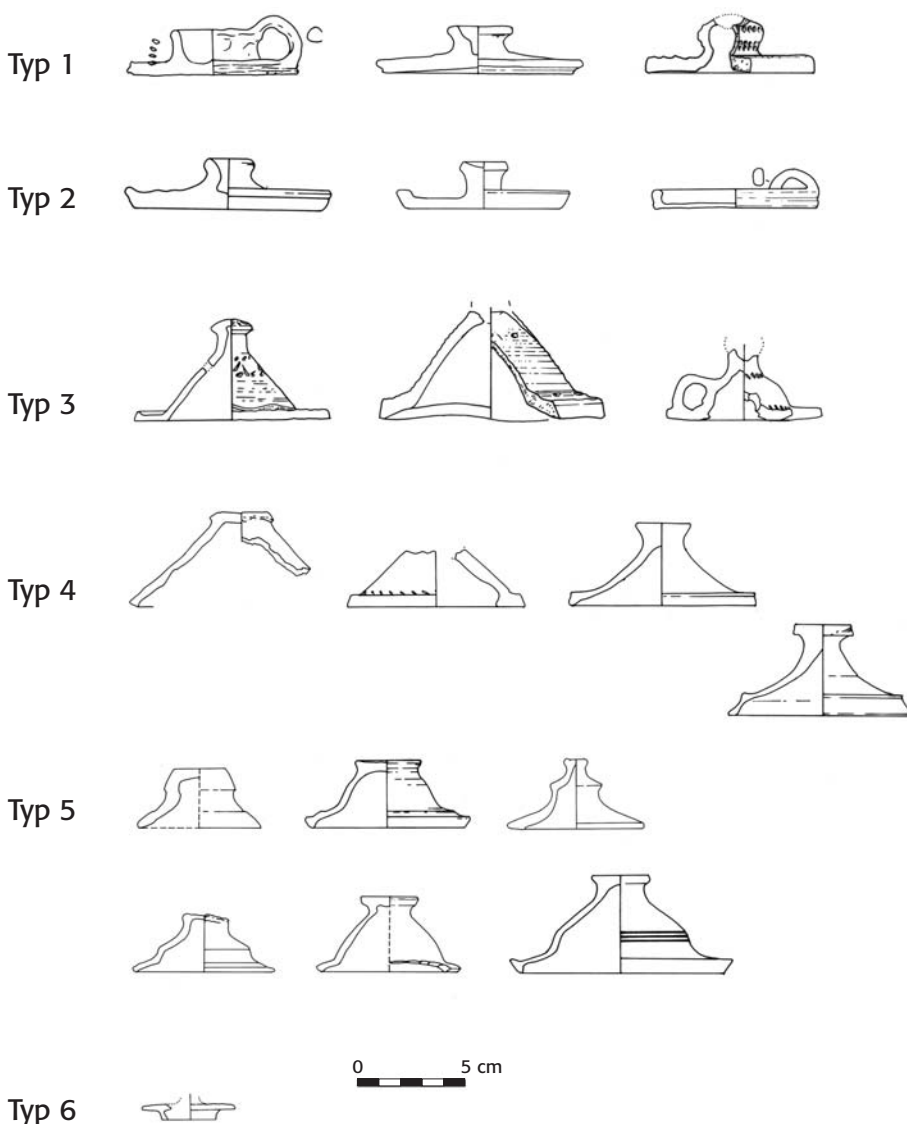
Při výběru souborů byly v mezích možností zohledňovány zejména nálezy získané novějšími výzkumy, stratifikované, s absolutními datačními oporami a v neposlední řadě obsahujícími kresebně publikované celé tvary. Velký význam mělo také sledování vztahu studovaných nádob ke keramickým skupinám souvisejícím buď s domácí tradiční technologií, nebo již s inovacemi souvisejícími s transformačním procesem za účasti cizojazyčných etnik.

Přechodné tvary pokliček-misek nejsou zcela jednoznačně definovány a je otázka, zda je to vůbec možné. Mísovité nádoby se zvonovitou, lépe snad esovitou profilací (Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526), jimž se připisuje dvojí funkce, byly v české středověké archeologii mladšího středověku publikovány již s prvními významnými výzkumy vrcholné středověkých situací (podrobněji níže). Připomínaly tvarem dominantní skupinu vrcholné středověkých dutých pokliček, od nichž se lišily především ukončením uzavřené části – nebyla zde ještě úzká, u technicky dokonalých exemplářů zvýrazněná úchytká terčovitého tvaru s rovným povrchem, nýbrž relativně širší kruhová plošina nevylučující funkci dna. Termín „zvoncovitá/zvonovitá“ není úplně nejvhodnější, neboť běžný zvon se podobá spíše kónusu s vydutými stěnami, je však zavedený, a proto se ho přidržíme i zde. Lokality zmíněné v textu jsou zobrazeny na mapkách (*obr. 15, 16*).

Typář tvarů poklic

Pro snazší orientaci bylo pro potřeby této studie vytvořeno základní **třídění poklic do 6 typů**, z nichž typy 1–2 představují součást skupiny poklic plochých, typy 4–6 dutých (*obr. 1*). Pro tvarově nejbohatší jihozápadní Německo v zásadě vycházíme z členění obsaženého v citovaných souhrnných monografiích U. Lobbedey a U. Grosse (Lobbedey 1968, 57–58; Gross 1991, 127–135) a po doplnění o tvary v rakouských zemích a v Sasku ho lze vztáhnout i na další území střední Evropy. Nejde o vyčerpávající, všeobjímající systém, ale jen základní vodítko umožňující omezit opakované popisy

Obr. 1. Základní typy pokliček. Kresba: L. Dvořáková. — **Abb. 1.** Grundtypen der Deckel. Zeichnung: L. Dvořáková.

V zásadě lze odlišit šest hlavních typů poklic, mezi kterými existují plynulé přechody.

Typ 1. Kotoučová poklice bez vztyčeného okraje, se středovou úchytkou. Úchytka bývá nejdříve přibližně válcovitá, dutá, někdy ještě opatřená bočním uchem. V průběhu vývoje se vyplňuje a posléze i zužuje. Horní hrana okraje může být nepatrně vytažená, což spolu s plným knoflíkem představuje přechod k typu 2.

Typ 2. Plochá poklice se vztyčeným okrajem a středovou plnou úchytkou, případně bočním uchem.

Typ 3. Poklice s širokým plochým podokrajím, výjimečně se zvýrazněným okrajem a středovým kuzelem s možností přímých, konkávních nebo konvexních (klemtých) stěn. Středová úchytka bývá variabilní – v podobě ucha, přímo nasedajícího terčíku nebo válcového hrdla ukončeného zvýrazněným terčíkem. Středové drážadlo někdy doprovází ještě boční ucho. Podokrají se u některých variant výrazně zmenšuje, čímž vzniká přechod k typu 3. Pokud se směrem ke středu zvedá, případně profiluje, vzniká můstek k typu 5.

Typ 4. Kónická poklice tvaru kuzele opět s přímými konvexními nebo konkávními stěnami. Stěny nemusí

být zcela ploché, přechod k typu 5, klasické „zvonovité“ poklici je víceméně plynulý. Nízké ploché tvary jsou typické pro pozdní středověk a novověk, ve sledovaném období se takřka nevyskytují. Tvar úchytky různým řešením (prosté ukončení, nasedající nerovný terčík bez hrdla, kotoučovitá úchytka spojená s tělem nádoby projmutým hrdlem) odpovídá typu 5. Zvláštní variantu představuje kónický tvar s důkladně vypracovanou úchytkou s kotoučovitým terčíkem na hrdle a s okrajem ústí ve tvaru směrem dolů zalomeného okruží svrchní plochou dosedajícího na podklad.

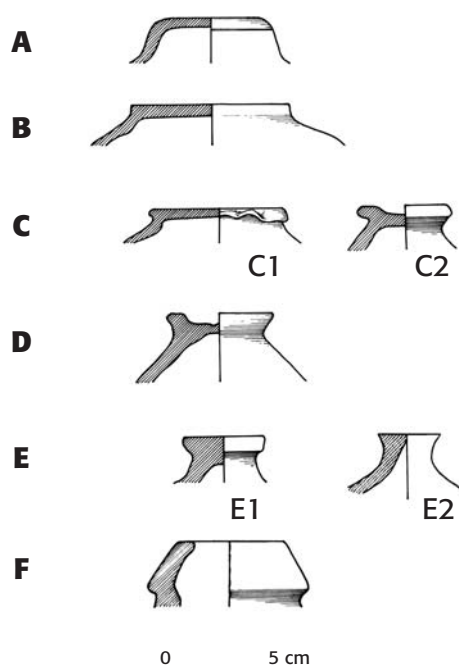
Typ 5. Esovitě profilovaný tvar, profilace bývá velmi variabilní – horní část může být vyklenutá nebo i zčásti rovná, případně i dovnitř vydutá. Uvnitř může obě části oddělovat hrana (žebro). Nahoře bývá úchytka – v klasické podobě kruhový terčík oddělený od těla prohnutým hrdlem; u ranějších forem se lze setkat s pouhým odsazením, rozšířením či dokonce s obvodovým prstencem. Tyto nádoby odpovídají pojmu „zvoncovitá/zvonovitá poklička“, jak ho chápeme v českých zemích a patří sem také většina tvarů označovaných „miska/poklička“; některé lze zařadit k typu 4.

Typ 6. Dvoudílný tvar s kónickou svrchní částí a odsazeným svislým límcem. V českých zemích jde téměř výlučně až o záležitost pozdního středověku a novověku.

Zejména v rámci typu 3 a 5 má značný význam zkoumání trendu vzniku **úchytky**, která ve své vyspělé podobě jednoznačně určuje funkci nádoby. Pro prostředí českých zemí (případně též Saska a Slezska) byl aplikován jednoduchý typář, kde **typ A** představuje prosté nezvýrazněné dno, **typ B** dno odsazené, **typ C** dno/úchytku rozšířené bez hrdla s variantami ne vždy jednoznačně rozlišitelnými – rovné (C1) a krabaté s nízkým prstencem (C2), **typ D** má tvar rozšiřující se nožky s obvodovým prstencem, **typ E** představuje úchytku tvaru kotoučovitěho terčíku na prohnutém hrdle (E1) nebo prostě rozšířenou z hrdla a seříznutou (E2); u **typu F** je úchytkou redukovaná kuželovitá horní část nádoby (obr. 2). Další vývojové stadium z období pozdního středověku (např. Radoměřský – Richter 1974, 119: 123), úchytku bez rozšířeného ukončení, leží již mimo rámec této práce.

Otázka vztahu k dřevěným nádobám

Souběžně s keramickými nádobami byly používány technicky značně dokonalé nádoby dřevěné. V raném středověku byly obě skupiny do značné míry odlišeny funkčně – těžiště hliněných tkvělo v přípravě jídla, případně uchování zásob, zatímco dřevěných v jeho konzumaci. Průsečíkem obou množin by mohla být role skladovací. Z doby hradištní se sice v našich podmínkách mnoho z dřevěného nádobí nedochovalo, lze se však poohlédnout po okolních zemích, především do Polska. Mimořádně bohatý soubor, dosud bohužel náležitě nevyhodnocený, se dochoval v hornoslezském Opoli z 11.–13. století, další srovnatelné poskytl např. Gdaňsk, Wrocław, případně další významná soudobá centra. V souladu s důrazem na konzumační roli dřevěných nádob dominují misky, a to jak skládané z loubků, tak i soustružené; ve druhé skupině převažují široké, spíše nižší misky s většinou oblými stěnami, dále talíře dvoudílné i jednodílné oblé profilace. Dno těchto tvarů bývá odsazeno, vyšší zvonovitá profilace je naprosto výjimečná (např. Barnycz-Gupieniec 1959, 13–20; Woźnicka 1961, 26–38; Hołubowicz 1956, 179, ryc. 72: 2; Bukowska-Gedigowa – Gediga 1986, např. 150, ryc. 59: 1; 197, ryc. 81: 7; 202, ryc. 84: 4; Rakoczy 2016). V nízkých počtech se však v těchto souborech vyskytly skutečné pokličky, většinou kotoučové, vzácně i kónické (Barnycz-Gupieniec 1959, 28–29; Rakoczy 2016, 53–54). Převaha jednoduše profilovaných mis a talířů v rámci soustružených nádob pokračovala i ve vrcholném středověku ve střední i západní Evropě (např. Gühne 1991, 32–39; Müller 1996, 99–121; Kochan 2012, 773–774; Starski 2017, 143–153). Opět se ojediněle vyskytují dobře definovatelné pokličky; pozornost si zaslouží tvar zcela odpovídající typu 1 s širokou dutou úchytkou z Kostnice, datovaný do 13. století (Müller 1996, 112, 113, Taf. 13–15). Ze skupiny dřevěných pokliček ze saského Freibergu, které se tvarem od keramických vesměs liší, zaujme nádobka v zásadě (vyjma úchytky bez hrdla) příbuzná kónickým poklicím typu 3 v „hornofranské“ variantě s vyduťnými stěnami a okra-

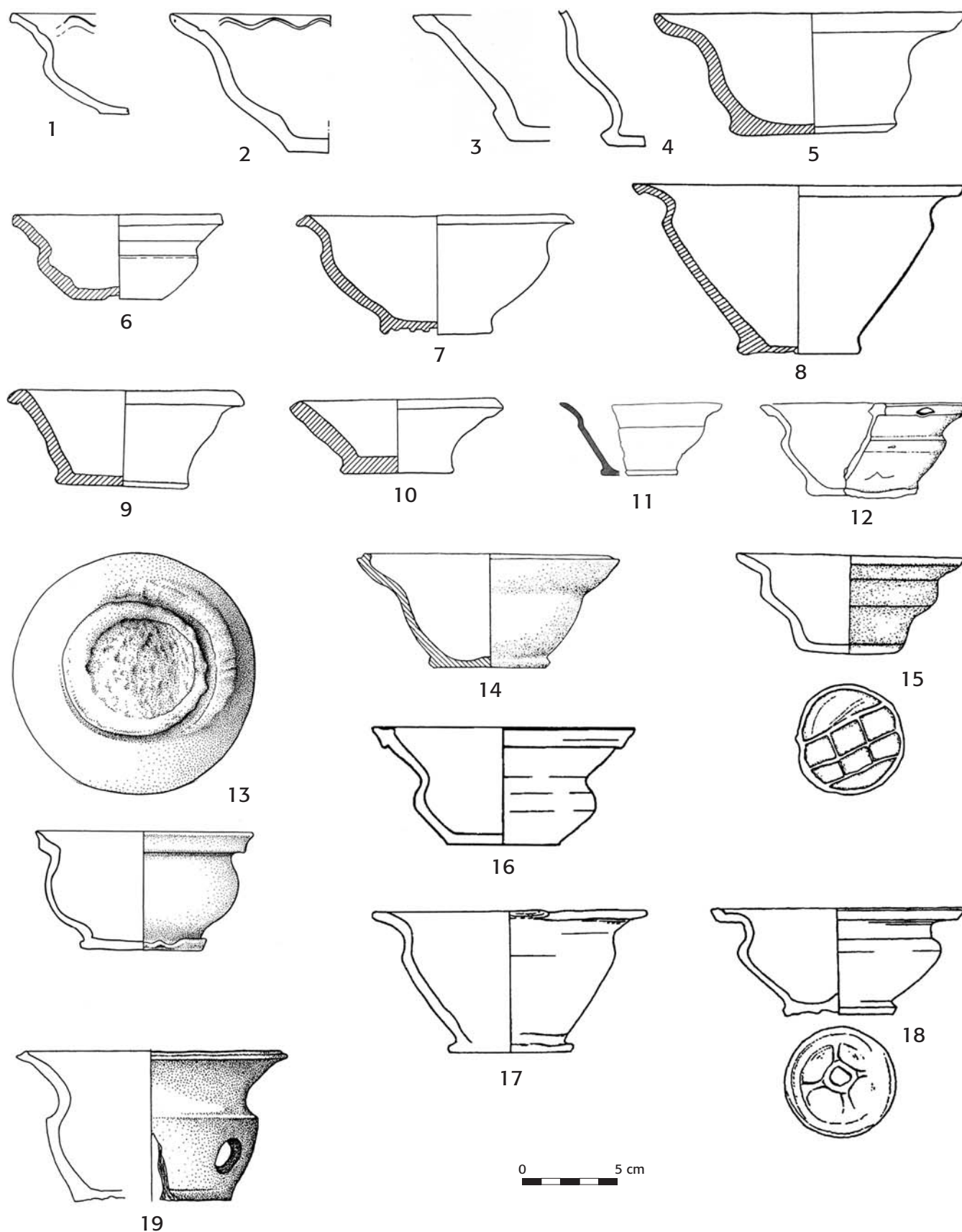
Obr. 2. Základní typy úchytek mis/pokliček a pokliček typu 4 a 5 v českých zemích. Kresba: L. Dvořáková. — **Abb. 2.** Grundtypen von Griffen der Schüsseln/Deckel und der Deckel des Typs 4 und 5 in den tschechischen Ländern. Zeichnung: L. Dvořáková.

jem ve tvaru zalomeného okruží (Gühne 1991, 39–41, zvl. Abb. 18: 6). Kónická poklička s šikmo vytaženým okrajem a obvodovým prstencem v roli úchytky pochází z Jihlavy, plochý tvar s límcem (typ 6) z Kašperských Hor (Kochan 2012, 789, tab. 7: 32; Pícka – Hůrková – Schneiderwinklová. 2009, 137–138, obr. 26: 1). Je zjevné, že pokličky se sporadicky používaly i mimo proces tepelné přípravy potravin.

Čechy

Podle dosavadních znalostí o vývoji keramiky vládne na českém území zhruba do poloviny 13. století tradiční produkce, vycházející z technologie formování nádob z válků a pásků, která však v poslední fázi svého vývoje prochází dílčími inovacemi v oblasti technologie, morfologie i funkční diferenciace. Druhá polovina 13. století je pak ve znamení v různém tempu probíhajícího nástupu technicky dokonalejší hrnčiny, při jejíž výrobě se v různé míře uplatnila rychlejší rotace, a která je také typologicky rozmanitější než předchozí. Tradiční keramické třídy vesměs vymizely do přelomu 13. a 14. století (Richter 1982, 59–156; Klápště 1998; Vařeka 1998, 126–128; Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526–527).

Pojem miska/poklička se zrodil v Čechách patrně na sklonku 50. let (Richter 1959, 4; Reichertová 1965, 30; Nekuda – Reichertová 1968, 57). V šedesátých letech věnoval dotyčným tvarům větší pozornost Antonín Hejna zejména v souvislosti s výzkumem sídliště v **Krašovicích**. Těžiště jejich výskytu zasadil do 13. století a morfologicky je roztrídil podle tvaru horní části těla do tří skupin: kónické, zvonovité a s tělem členěným hranou. Poukázal také na určitou, byť vzdálenou podobnost se

Obr. 3. Misky/pokličky, Čechy. — **Abb. 3.** Schüsseln/Deckel, Böhmen. **1–4** – Praha /Prag/; **1, 2** – Staroměstské náměstí /Altstädter Ring/ (Pavlů 1971, obr. 53: 2 4); **3** – Týnský dvůr /Teynhof in der Prager Altstadt/ (Pavlů 1971, obr. 60: 5); **4** – Sedlec (Pavlů 1971, obr. 78: 14); **5–7, 9–10** – Hradištko - Sekanka (Richter 1982, obr. 37: 1, 2, 5; 41: 3; 45: b); **11** – Červená nad Vltavou (Hejna 1966, obr. 5); **12, 14** – České Budějovice /Budweis/ (Čapek – Militký a kol. 2016, obr. 54: 4; Čapek – Čekalová – Říha 2013, obr. 1); **13** – Čáslav (Radoměský – Richter 1974, 84: obr. 41); **15** – Bratronice (Ježek 1999, 290, 1/73); **16** – Hradec Králové /Königgrätz/ (Richter – Vokolek 1995, tab. 110: 1); **8, 17, 18** – Sezimovo Ústí (Richter – Krajíc 2001, obr. 185: 12; 187: 3, 4); **19** – Most /Brüx/ (Klápště 2002, Tab. 175: 13).

staršími raně středověkými mísami řazenými Z. Váňou k typům II a IIIA. Za inspirativní zdroj jejich vzniku považoval Podunají, přičemž z textu není jasné, o jaké tvary by konkrétně mělo jít. Bohužel fotograficky publikované tvary z Krašovic (12./13. – počátek 14. století) neumožňují přesné změření průměru dna (vesměs kolem 8 cm, také 6 cm a 9 cm; *Hejna 1964*, 196–198; 1966, 348–349, 359, 363; zde *tab. 1: 13–18*). Hejnou uvedené další příklady z venkovského prostředí (např. Červená nad Vltavou; zde *obr. 3: 11*) v kontextu dalších výrobků naznačily, že pokličky technologicky patří do tradiční produkce.

Z Váňovy publikace plyne, že raně středověké mísy v Čechách byly povětšinou odvozeny od hrnců, pouze šířka byla větší než výška. Mísy si však zachovávaly členitou, esovitou profilaci původních předloh; jde především o Váňův typ III. Typ IV představuje odvozeninu z hrnců dvoukónických, typ V s válcovým hrdlem ukazuje především na sever a severozápad slovanského území. Podstatně méně často se setkáme s tvarem soudkovitě zaobleným bez zvýrazněného ústí (I) a kónickým (II), který již představuje skutečnou mísu jako nezaměnitelný tvar (*Váňa 1958*, zvl. typář – diagram 1 na s. 186). Odpovídá totiž požadavkům na ni kladenou, totiž mít pokud možno široké ústí. Bylo by vhodné sledovat vývoj typu III v závěrečné fázi tradiční produkce v pokročilém 12. a 1. polovině 13. století, jak naznačují některé tvary např. ze severozápadních Čech již s esovitou profilací a široce rozevřeným ústím, směřujícím ke vzniku plochého podokrají (*Klápště 1994a*, 101, *obr. 54: 4; 147, 148, obr. 80: 19–22*). U typologicky nejstarších tvarů nebývá dno buď vůbec zvýrazněné (*obr. 3: 2, 6, 15, 16*), nebo více či méně odsazené (*obr. 3: 1, 3*). Taková nádoba již nesloužila primárně k vaření, ale byla víceúčelová, mohla plnit i funkci nádoby stolní. Trend ke vzniku širokých profilovaných mis s rozevřeným okrajem pozorujeme také v jihoněmeckém prostoru v období vrcholného středověku tamní periodizace (např. nálezy z Bambergu z přelomu 12./13. století; *Losert 1993-1*, 59–60; 1993-2 – *Taf. 26: 1; z Řezna z 12. století – Wintergerst 1999, Taf. 102: 3*).

Zdá se, že zrod zvonovitě či esovitě profilovaných mis/poklic je v Čechách asi nejlépe doložen ve středních Čechách, zejména v **Praze**. Bádání posledního desetiletí přispělo k upřesnění chronologie zatím především raně středověké pražské keramiky pomocí dendrochronologie, úvahy o časovém vymezení závěrečných fází tradiční produkce vycházejí ze stratigrafických pozorování podpořených nálezy mincí. Kolem poloviny 12. století pozorujeme rozmach osídlení pravobřežního vltavského podhradí a zhruba současně se utváří další horizont místní „románské“ keramiky, přetrvávající do 1. poloviny 13. století. Je charakteristický zčásti kvalitní, tenkostěnnou hrnčinou s tzv. klasicky zduřelými okraji hrnců doprovázenou hrubší produkcí s okraji vzhůru vytaženými. Počátky zmíněné formy zduřelých okrajů byly nověji posunuty zhruba o 50 let hlouběji do minulosti (k staršímu datování zvl. *Ječný et al. 1984*, 257–262; *Hrdlička 1993*; současný stav předznamenal např. *Dragoun 1998*, 110–120; nejnověji *Čiháková 2012*, 114, 117; *Frolík 2017*, 92). Kromě hrnců, zásobnic, sporadicky se vyskytujících lahví, tzv. technických misek a některých dalších tvarů se objevují mísovitě tvarované velmi nestojné

měrné profilace od kónické po nevýrazně esovitou. Irena Pavlů je řadila spíše mezi mísy, přičemž konstatovala možnost obojí interpretace (*Pavlů 1971*, 29, 88, 92). Pokud byla v souborech odlišena dna těchto tvarů, jsou vesměs rovná, v zásadě se neliší od den hrnců, některá jsou ale již zvýrazněna odsazením. Pozornost si zaslouží okraje; až na menšinu vodorovně seříznutých je většina hraněna kuželovitě, tudíž na vodorovnou rovinu dosedá hranou, nikoliv plochou. Tak je tomu u většiny pozdějších pokliček. Tato úprava by umožnila pevné dosednutí zejména do vnitřního odsazení vzhůru vytaženého okraje.

Relativně kvalitní soubory s celými profily poskytly zejména vrstvy z Maltézského náměstí, jáma na Staroměstském náměstí nebo Týnský dvůr (*Pavlů 1971*, zvl. 29, 44–48, 51–54, 67–72, 92, 128, *obr. 33–34; 134, obr. 53; 141, obr. 60; zde obr. 3: 1–3*). Zlomky ze zahloubeného objektu v Praze 6 – Sedlci mají zvýrazněnou úchytku/dno s různě tvarovanou patkou, byť ještě bez zřetelného hrdla, a I. Pavlů je zařadila k poklicím (*obr. 3: 4*), obdobně i v domě U Ježíška ve staroměstském Ungeltu (*Richterová 2000*, 153, *obr. 2: 12*). K nim přidala také fragmenty horních částí nádob tvaru komolého kužele, výraznou hranou oddělené od spodní části; celý tvar není znám (*Pavlů 1971*, 62, *obr. 77: 14–16; 104: 16–17*). Na některých dnech jsou patrné zbytky orýznutého upevňovacího pásku (*Pavlů 1971*, např. 141, *obr. 60: 5–6*). Tato varianta poněkud připomíná moravské poklice z Rýmařova (*obr. 7: 2, 4*) nebo z Blanska (*obr. 7: 1*). Obdobné nádoby poskytly vrstvy z Kolowratského paláce z doby po povodni roku 1118 (*Čiháková 2012*, 103, 114, *obr. 12*). Spolu s tradiční keramikou byly užívány ještě ve 2. polovině 13. století, jak ukazují stratifikované soubory z dominikánského kláštera u sv. Klimenta na Starém Městě pražském (*Havrdá – Kovář – Žďárská 2017*, 21, *obr. 20*). Profilace je dost různorodá, podstatná část těchto nádob je ještě profilována dost nevýrazně, některé tvary jsou téměř kónické, s přímým i vydutým tělem, častěji v profilu ploše esovitě; vyskytly se i varianty výrazněji vypuklou spodní částí (zvl. z Čimic a Hostavic). V Čimicích se výjimečně vyskytlo dno ve tvaru nožky s obvodovým prstencem (*Richterová 1996*, 296, *obr. 18: 72*). Lze také upozornit na otvory v některých mísách/poklicích z Loretánského náměstí. Jeden se objevil také na zlomku velké nádoby asi jiného tvaru, což vedlo I. Boháčovou k nepřesvědčivému úsudku, že je nelze považovat za indicii funkce miskovitých tvarů jako poklic určených k „potravinářské výrobě“ (*Boháčová 1991*, 117, 128, *obr. 12: 1*).

K metrické analýze bylo využito 12 publikovaných nádob z Velké Prahy (srov. *tab. 1: 23–34; Pavlů 1971*, 128, 34: 4, 7; 138, *obr. 53: 3, 4; 141, obr. 60: 4; 162, obr. 101: 5; Huml 1984*, 301, *obr. 6: 12; Boháčová 1991*, 128, *obr. 12: 1; 129, obr. 13: 1; Dragoun 1998*, 113, *obr. 8: 12; Richterová 1996*, 296, *obr. 18: 72; 2005*, 209, *obr. 10: 353; zde tab. 1: 23–34*). Jde o poměrně vysoké tvary s výškou o něco větší než šířka dna (průměry $d_2 = 7,4$ cm, $v = 6,5$ cm), což ovlivnilo hodnotu indexu z (průměr 0,9) i y (2,6). Index x hodnotou 2,3 odpovídá ostatním hodnoceným skupinám zvoncovitých nádob (*tab. 11a, 11b*).

Poměrně výraznou zvonovitou profilací má nádoba ze **Staré Boleslavi** asi z 1. třetiny 13. století s kuželovitě

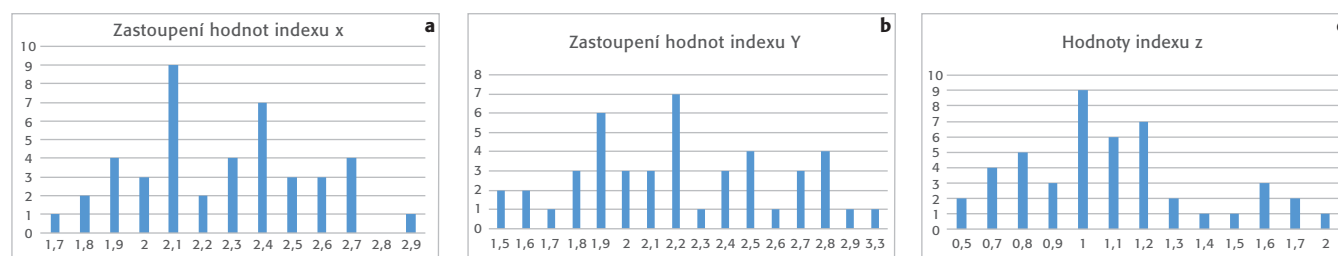
Tab. 1. Rané pokličky/misky a pokličky z území Čech (typ 5) – celé tvary z lokalit zmínovaných v textu, rozměry (cm) a indexy x , y , z . **d1** – Ø v rovině okraje, **d2** – Ø úchytky/dna, **v** – výška; **x**, **y**, **z** – indexy vyjadřující poměry sledovaných rozměrů, $x = d1/v$, $y = d1/d2$, $z = d2/v$. Rozměry v cm. Zkratky a symboly platí i pro ostatní tabulky. — **Taf. 1.** Frühe Deckel/Schüsseln und Deckel aus Böhmen (Typ 5) – ganze Formen aus den im Text genannten Fundorten, Abmessungen (cm) und Indizes x , y , z ; **d1** – Ø in der Randebene, **d2** – Ø des Griffes/des Bodens, **v** – Höhe; **x**, **y**, **z** – Indizes, die die Verhältnisse der untersuchten Abmessungen ausdrücken, $x = d1/v$, $y = d1/d2$, $z = d2/v$. Abmessungen in cm. Abkürzungen und Symbole gelten auch für andere Tafel (podle /nach/ Beneš – Richter 1976; Boháčová 1991; Boháčová – Špaček 2001; Čapek 2010; Čapek – Čekalová – Říha 2013; Čapek – Militký a kol. 2016; Fröhlich – Jiřík – Pták 2011; Grabolle – Hrubý – Militký 2002; Hejna 1966; Ježek 1999; Klápště 2002; Krajč 2003; Pavlů 1971; Radoměský – Richter 1974; Richterová 1996; 2005; Zápotocký 2018; Zavřel 2002).

Poř. č.	Lokalita	d1	d2	v	x	y	z	Typ ukončení
1	Bechyně	9,6	5	4	2,4	1,9	1,3	C
2	Bratronice	11,5	6,4	6,4	1,8	1,8	1	C
3	Čáslav	14,5	6,6	6	2,4	2,2	1,1	C
4	Červená n. Vltavou	14,0	6,5	5,4	2,7	2,2	1,6	B
5	České Budějovice	12,6	5,3	5,2	2,4	2,4	1	A
6	České Budějovice	18	9	5,4	3,3	2	1,7	C
7	České Budějovice	18	8,5	8	2,3	2,1	1,1	C
8	České Budějovice	19	10	9	2,1	1,9	1,1	A
9	České Budějovice	10,6	7	4,4	2,4	1,5	1,6	C
10	Čížová-Topělec	13	5,1	6,4	2	2,5	0,8	C
11	Hradec Králové	16	6,8	7,2	2,2	2,4	0,9	A
12	Hradec Králové	16	8,2	8	2	2	1	A
13	Krašovice	13,6	9,2	6,5	2,1	1,5	2	B
14	Krašovice	8,4	4,5	4,5	1,9	1,9	1	C
15	Krašovice	20,1	9,7	7	3,9	2,1	1,4	B
16	Krašovice	20,5	8,2	8	2,6	2,1	1	B
17	Krašovice	17,4	6,2	6,9	2,5	2,8	0,9	C
18	Krašovice	16,1	9,5	6	2,7	1,7	1,6	A
19	Most	14	9	8,3	1,7	1,6	1,1	A
20	Orlík	21,8	8,8	8,8	2,5	2,5	1	C
21	Orlík	18,8	8,4	7,2	2,6	2,2	1,2	A
22	Orlík	18,3	8,1	6,7	2,7	2,3	1,2	C
23	Praha-Čimice	14	8	6,6	2,1	1,8	1,2	A
24	Praha-Hostavice	15,3	5,7	7,1	2,2	2,7	0,8	D
25	Praha – Loretánské nám.	14,7	5,2	6,5	2,3	2,8	0,8	A
26	Praha – Loretánské nám.	21,1	6,3	12	1,8	3,3	0,5	A
27	Praha – Maltézské nám.	16,2	5,6	7,6	2,1	2,9	0,7	B
28	Praha – Maltézské nám.	19,6	7,8	7,2	2,7	2,5	1,1	A
29	Praha – Národní třída	18,8	6,8	9,8	1,9	2,8	0,7	A
30	Praha – Na Perštýně	15,1	4,5	6,2	2,4	3,4	0,7	A
31	Praha – Staroměstské nám.	13,3	6	6,3	2,1	2,2	0,5	A
32	Praha – Staroměstské nám.	16,2	8	7,1	2,4	2	1,7	A
33	Praha – Týnský dvůr	14,1	5,6	5,7	2,5	2,5	1	B
34	Praha – Týnský dvůr	17,5	8	6,7	2,6	2,2	1,2	A
35	Sezimovo Ústí	15	6,9	8	1,9	2,2	0,9	C
36	Sezimovo Ústí	12,5	6,7	5,5	2,3	1,9	1,2	C
37	Sezimovo Ústí	18	6,4	9,6	1,9	2,8	0,7	C
38	Sezimovo Ústí	11,7	7,1	5,8	2	2,7	1,2	C
39	Stará Boleslav	13,3	5	4	3,3	2,7	1,2	A
40	Stará Boleslav	16,7	8,6	5,8	2,9	1,9	1,5	B
41	Starý Plzenec	12,9	6,8	6,2	2,1	1,9	1,1	C
42	Ústí n. L. – Krásné Březno	18,4	7,2	8,7	2,1	2,6	0,8	A
43	Ústí n. L. – Krásné Březno	21,8	9,3	9,6	2,1	2,2	1	A
44	Volenice	19	9	7	2,3	1,8	0,8	B
45	Volyně	18	8,5	8,6	2,4	2,4	1	B
46	Volyně	20	11	8,5	2,1	1,6	1,3	C

seříznutým okrajem a poměrně širokým, odsazeným dnem. Popsaný tvar doprovázela méně výrazně profilovaná miska (tab. 1: 39, 40). Funkci naznačují kruhové otvory ve spodní části nádob (Boháčová – Špaček 2001, 603, 614, obr. 8: 6, 7).

Je zjevné, že ještě v období před nástupem keramiky vycházející ze zahraničních zdrojů se ve středočeské produkci projevil inovační trend zahrnující nejen technologické vylepšení (tenkostěnnost), ale i obohacení tvarového spektra. Rychlé rozšíření keramických novinek lze patrně připsat mimo jiné na vrub rozvoje tržního prostředí na prahu vrcholného středověku.

Následný vývoj je dobře dokumentován v rámci velmi hodnotného souboru z **Hradiště - Sekanky** u Davle (22 km jižně od centra Prahy) z 3. čtvrtiny 13. století (Richter 1982, zvl. 59–156, k datování 238). Zde byla kromě tradiční keramiky v závěrečné fázi vývoje zastoupena i výrazně odlišná skupina světlé hrnčiny vyráběné progresivnější technologií, zčásti červeně malovaná a obsahující kromě hrnců také džbány, konvice a zvonovité poklice s knoflíkem typu E2. Miroslav Richter přiřadil k mísám nádoby bez vyčleněné úchytky technologicky příslušné k „domácí“ produkci; zmínil i příbuznost s raně středověkými mísami. Rozčlenil „mísy“ do pěti

Graf 1a–1c. Čechy, pokličky/misky (tab. 1), zastoupení hodnot indexů x, y, z (tab. 1). — **Graph 1a–1c.** Böhmen, Deckel/Schüsseln (Taf. 1), Darstellung der Indexwerte x, y, z (Taf. 1).

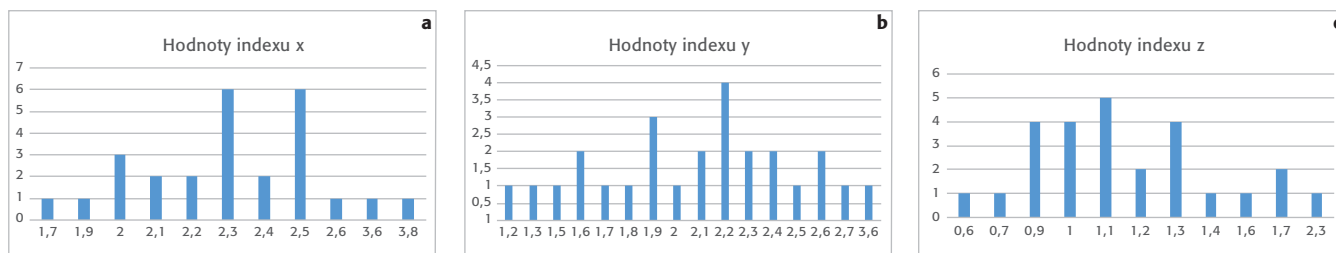
typů (Richter 1982, 67, 71–73, obr. 45, 46–48; zde tab. 2. 3). Typ V – nízké tvary s nevýrazněným dnem, resp. spodní částí a ojediněle zastoupený typ IV se zataženou průměrných horní částí lze z našich úvah vypustit. Spíše nás budou zajímat typy I–III, vyšší, široce rozvřeně tvary vesměs s různě zvýrazněným dnem. Typ I představuje zvonovité nádoby se dnem typu B, C nebo nejčastěji v podobě nízké duté nožky s obvodovým prstencem. Jen jedna asi ojedinělá varianta má plochý přechod stěny v dno (Richter 1982, obr. 46: 1–14, 18, 22; zde obr. 3: 5–8). Typ II představuje kónické misky členěné žebrem, se dnem s obvodovým prstencem (Richter 1982, obr. 15–17; zde obr. 3: 7, 8), třetí typ kónické tvary s přínými nebo konkávními stěnami a často rozšířeným dnem typu C (Richter 1982, obr. 46: 19–28, zde obr. 3: 9, 10). Lze podotknout, že zejména přechod mezi typy I a II je dosti plynulý a některé nádoby typu I s konkávními stěnami spíše náleží typu II (Richter 1982, např. obr. 46: 12, 13). Společným rysem mis je absence hrdla mezi dnem a tělem nádoby a až na výjimky (Richter 1982, obr. 46: 2) relativně široké dno. Analyzovali jsme rozměry den vyobrazených v citované publikaci (tab. 2). Rozpětí a průměr hodnot d1, d2 neukazují výrazné rozdíly mezi typy; nejužší ústí, a naopak nejširší dno má typ III, určitý odstup je v hodnotách průměru dna/úchytky mezi typem I (6,1 cm) na jedné straně a typy II a III na straně druhé (7 cm). Typy II a III, jenž je nejspíše především miskou, mají relativně nejširší dno. Průměry ústí (zhruba 11–13 cm) ukazují, že většinou šlo o poměrně malé tvary. Nejsou podstatné rozdíly v rámci indexu x (kolem 2,3–2,5), zato typ I vyniká největší hodnotou indexu y (3,6) a naopak nejmenší indexu z, naznačující opět spíše relativně užší dno/úchytku a nižší stabilitu v poloze „miska“ (1,1). Je třeba podotknout, že u jednoznačně určitelných poklic typu 5 je hodnota indexu výrazněji z nižší než 1 (vesměs 0,5–0,6).

Pro nádoby s nožkou M. Richter nacházel analogie v oblasti výskytu tzv. pingsdorfské a postpingsdorfské keramiky (Richter 1982, 76–77, 83, obr. 60; 135). Lze také poukázat na obdobně profilované „pohárky“ na nožce z raně středověkého Polabí a polských zemí (např. Brachmann 1964; Posselt 2016, 153–156). Jde však spíše o paralely, nikoliv napodobené vzory; ostatně severské nádoby mívají nožky výraznější. Je zajímavé, že v českých zemích bylo publikováno velmi málo analogií na rozdíl od den rozšířených a odsazených. Jednu lze uvést z výše zmíněných Hostavic, náznak úzké nožky můžeme pozorovat např. u nádoby ze Sezimova Ústí (obr. 3: 8; tab. 3: 36). Kuželovitě se rozšiřující dno dodává misce s úzkým dnem vyšší stabilitu. Obdobně

Poř. č.	Č. objektu	Typ	d1	d2	v	x	y	z	Typ dna / úchytky
1	VIII	I	11,1	5,7	6	1,9	1,9	0,9	B
2	10/4	I	14	3,9	6	2,3	3,6	0,7	B
3	E	I	11,1	6,3	4,8	2,3	2,7	1,3	D
4	10/5	I	11,1	4,2	4,5	2,5	2,6	0,9	D
5	10/3	I	13	7,9	6	2,2	1,6	1,3	C
6	15/1	I	12,6	6,3	6	2,1	2,2	1,1	D
7	10/5	I	12,6	4,8	3,3	3,8	2,6	1,4	D
8	25/2	I	12,9	5,4	6,3	2	2,4	0,9	D
9	25/2	I	18	7,2	7,2	2	2,5	0,6	D
10	F	I	14,4	6	6,9	2,1	2,4	0,9	D
11	E	I	13,5	7,2	6,6	2	1,9	1,1	D
12	25/1	I	10,5	4,5	4,5	2,3	2,3	1	D
13	10/4	I	10,5	6	6,3	1,7	1,8	1	D
14	10/3	I	10,8	4,8	4,5	2,4	2,3	1,1	A
15	II	I	16,5	7,6	7,1	2,3	2,2	1,1	B
16	II	I	16,4	8	6,4	2,6	2,1	1,3	C
17	17/1	I	13	6,8	5,4	2,4	1,9	1,3	A
18	17/1	I	16	7,4	6,4	2,5	2,2	1,2	C
19	I	I	12,4	5,6	5,4	2,3	2,2	1	C
20	15/6	II	17,7	7,5	7,2	2,5	1,7	1	C
21	VIII	II	15	7,5	6,9	2,2	2	1,1	C
22	10/5	II	11,4	7,2	4,5	2,5	1,6	1,6	C
23	10/5	II	8,7	6,6	3,8	2,3	1,3	1,7	A
24	10/5	II	9,6	6,6	3,9	2,5	1,5	1,7	C
25	17/1	II	10	8,2	2,8	3,6	1,2	2,3	B
26	17/1	II	10,6	5	4,2	2,5	2,1	1,2	D
27	10/5	III	13,8	8	6	2,3	1,7	1,3	C
28	10/5	III	11,7	7,8	5,1	2,3	1,5	1,5	C
29	VIII	III	13,2	7,5	5,7	2,3	1,8	1,3	C
30	IX	III	12,6	7,5	4,8	2,6	1,7	1,6	C
31	E	III	9,9	6,6	3,9	2,5	1,5	1,7	C
32	10/1	III	6,9	4,5	2,7	2,6	1,5	1,7	C
33	IV	III	12,6	8,5	4,5	2,8	1,5	1,9	A
34	11/1	III	13,5	7,9	4,8	2,8	1,7	1,6	C
35	E	III	8,7	6,9	3	2,9	1,3	2,3	C
36	II	III	10,6	5,8	4	2,7	1,8	1,5	B
37	II	III	11	6,4	7,5	1,5	1,7	0,9	C

Tab. 2. Hradištko - Sekanka. Rozměry publikovaných misek/pokliček (cm) a indexy x, y, z. — **Taf. 2.** Hradištko - Sekanka. Abmessungen der veröffentlichten Schüsseln/Deckel (cm) und Indizes x, y, z (podle /nach/ Richter 1982).

tvary nacházíme v kovovém i dřevěném provedení jako stolní nádoby užívané i k pití (viz např. miniaturu na fol. 158 v burgundské bibli Štěpána Hardinga z počátku 12. století zemské knihovny v Dijonu nebo v našem prostředí v bibli Velislavově z 1. poloviny století čtrnáctého;

Graf 2a–2c. Hradištko u Davle - Sekanka, typy I a II, zastoupení hodnoty indexů x , y , z (tab. 2). — **Graph 2a–2c.** Hradištko bei Davle - Sekanka, Typen I und II, Darstellung der Indexwerte x , y , z (Taf. 1).

srov. <http://initiale.irht.cnrs.fr/en/decor/2412>; Krása 1990, 90, obr. 41). Poměrně početný soubor mis na nožce se zataženou horní částí pochází z mladohradištních vrstev v hornoslezském Opoli, dále lze uvést např. nádoby ze soudobého Gdaňsku (Bukowska-Gedigowa – Gediga 1986, např. 78, ryc. 30: 10; 182, ryc. 84: 14; Barnycz Gupieniec 1961, 394, 430, tab. I: 10–11). Typologický podobné nádoby s různorodou profilací se nacházejí také ve vrcholně středověkých souborech (např. Gühne 1991, 36, 38, Abb. 16: 1; Müller 1996, 98, Abb. 4–7; 99; hlubší tvar z Jihlavy viz Kochan 2012, 773, tab. 6: 26). Podíl těchto nádob je však v nálezech ve srovnání s talíři a běžnými mísami zanedbatelný, mnohde chybí. Samotný esovitě profilovaný tvar na nožce najdeme již v antice (Capelle 1983, 407).

Povšimněme si ještě tvaru okrajů. V případě typu I byly u 13 jedinců z 19 seříznuty tak, že na vodorovnou rovinu dosedají hranou, byť se ještě nesetkáváme s protažením směrem dovnitř (obr. 3: 6–8). Zde by bylo možné uvažovat o vsazení do zevnitř prožlabených vzhůru vytažených okrajů hrnců. Okraje nádob typu II a III nasedají někdy rovnou plochou, častěji nevýraznou, oblou hranou (Richter 1982, 71, obr. 45; 72, obr. 45; zde obr. 3: 9, 10). Principiálně se nádoby ze Sekanky podobají starším tvarům pražským, především typy I a II, rozdíl je však v tvarování při dně – pražské nádoby jsou zde mnohem méně výrazně profilované, postrádají rozšíření i nožky. Na Sekance se však nevádějí nádoby s otvory (viz níže). Je známo, že již ve vrcholném středověku se objevují tzv. párové mísy, kdy jedna z dvojice slouží jako poklop. Lze souhlasit s definicí Vítězslava Štajnochra, že „poklice v recentním slova smyslu je atrofovaná mísa“ (Štajnochr 2006, 984–985). Zda zpočátku na sebe dosedaly jen mísy s horizontálně seříznutými okraji, nebo ve spodní pozici sloužily i hrnce, můžeme jen spekulovat. Zde patrně leží počátek poklic, zpočátku ještě tvarově nevyhraněných mis schopných plnit obě funkce. Se zvýšením důrazu na krycí funkci bylo třeba nejdříve zúžit, posléze vylepšit tvarování dna, nyní se měníciho v specializovanou úchytka. Přitom se ještě ve starší fázi jevil z hlediska uchopení výhodnější esovitě profilovaný tvar, po vyřešení úchytky se udržel jako tradiční manýra.

K pokličkám zařadil M. Richter tvary málo i výrazně profilované, s relativně úzkou úchytka, od nevynuté až po nejvyspělejší; rozdělil je na tři typy (Richter 1982, 81, obr. 57; 76–77, 81, obr. 60; zde obr. 4: 2, 3, 5–7; tab. 3). Typ I zahrnuje jen velmi ploše profilovaný tvar s úchytka typu B (zde obr. 4: 2), typ II se vyznačuje většinou úchytka typu C, varianty C2 (obr. 4: 3, 5–7). Pouze typ III má terčovité odříznutý knoflík typu E2 a je

Poř. č.	Objekt	d1	d2	v	X.	y	z	Typ úchytka
1	25/2	?	4,4	?				D
2	17	7,8	4	4	1,9	1,8	1	A/C
3	VIII	8	4,4	5	1,6	2	0,8	C2
4	V	14	3,6	5,6	2,5	3,9	0,6	C2
5	?	-	-	-	2,5	3,6	0,7	B
6	?	-	-	-	2,4	2,9	0,8	C2/C1
7	?	-	-	-	2,4	4,6	0,5	C2
8	?	-	-	-	2,6	1,8	0,9	C2
9	?	-	-	-	2	3,5	0,6	C2/E
10	?	-	-	-	2	2,1	0,6	E

Tab. 3. Hradištko - Sekanka. Rozměry publikovaných zvoncovitých pokliček (cm) a indexy x , y , z . — **Taf. 3.** Abmessungen der veröffentlichten glockenförmigen Deckel (cm) und Indizes x , y , z (podle /nach/ Richter 1982).

spojován z hlediska užití hmoty s „kolonizační“ složkou keramiky (obr. 4: 8). Z typáře se vymyká zlomek nádoby odpovídající misce na nožce (obr. 4: 1, d2 = 4,4 cm) a zejména evidentně domácí tvar s válcovitou horní částí a rovným zakončením s kuželovitě oříznutým okrajem (obr. 4: 4); poněkud připomíná současnou poklici z moravského Blanska (obr. 7: 1). K měření poklic jsou v publikaci plně k dispozici jen tři jedinci, typář v citované práci (Richter 1982, 81, obr. 57) bohužel postrádá měřítko, lze však určit hodnoty indexů. I tak je patrný menší průměr úchytky proti dnu /úchytce u pokliček/misek, u měřitelných nádob dosahuje rozpětí 3,6–4,4 cm. Hodnoty indexu x odpovídají zhruba ostatním tvarům v rámci typu 5 (Ø 2), s relativně užším průměrem úchytek proti miskám/pokličkám korespondují indexy y blíží se průměrem hodnotě (2,6) a indexu z (0,8). Richterovo třídění mis a poklic působí logicky – sporné případy jen potvrzují obtížnost klasifikace těchto nádob vzhledem k neostře hranici.

Poř. č.	Lokalita	d1	d2	v	x	y	z	Typ ukončení
1	Hradec Králové	12,8	2,4	5,6	2,3	3,2	0,7	E
2	Hradec Králové	12,7	4,2	6,7	1,9	3	0,6	C
3	Hradec Králové	14,7	3,9	6,9	2,1	3,8	0,6	E
4	Most	18,6	5,1	6,9	2,1	3,8	0,6	E2
5	Most	13	3,8	5,9	2,3	2,3	0,6	E
6	Most	14	4,6	6,2	2,3	3	0,7	B

Tab. 4. Vyspělé zvoncovité pokličky z 2. poloviny 13. až počátku 14. století, rozměry (cm) a indexy x , y , z ; Hradec Králové, Most. — **Taf. 4.** Entwickelte glockenförmige Deckel aus der 2. Hälfte des 13. bis Anfang des 14. Jahrhunderts, Abmessungen (cm) und Indizes x , y , z ; Hradec Králové /Königgrätz/, Most /Brüx/ (podle /nach/ Richter – Vokolek 1995; Klápště 2002).

Keramické soubory z Prahy ukazují, že mísovité tvary kónické až zvonovité profilace s relativně úzkým, ale ještě stále s hrdlem neodděleným dnem vznikají poměrně náhle v pozdní fázi domácí produkce. Soubory ze Sekanky dovolují usoudit, že se v nejvyspělejší podobě, tedy s rozšířeným dnem, dožívají nástupu jednoznačně definovatelných poklic, a to jak „saského“ střihu, tak i méně dokonalých „domácích napodobenin.

Príslušnost misek/poklic k tradiční produkci dokládá také technologie, již byla největší pozornost na Sekance; tyto nádoby byly formovány z válků, což platí i pro rané poklice již s „krabatými“ úchytkami; tyto bývají při výrobě přichyceny obdobně jako běžná dna páskem. Některé úchytky nejdokonalejších pokličky skupiny světlé keramiky nesly již stopy odříznutí a lze předpokládat, že byly vytáčeny z jednoho kusu hlíny (Pavlu 1971, 39; Richter 1982, 100, 102).

Lze zdůraznit, že tradiční složku zdejší keramiky obhatily jak zástupci stolní keramiky – široké spektrum mis, láhve s ústím ve tvaru čtyřlístu a hrnek s výlevkou, tak i kuchyňské – pánve s rukojetí a dutým dnem, pro které M. Richter nacházel různé analogie a možné zdroje podnětů v německých zemích (Richter 1982, 63, 74, 135–136). Důležité je, že se se těmito tvary obohatila tradiční keramika patrně ještě před nástupem skupiny světlé keramiky, která je i typologicky odlišná.

V Čechách postrádáme srovnatelně početný publikovaný soubor. Ve střední části země lze kromě Hradištky a Prahy uvést např. **Bratronice**, kde jedna nádoba měla otvor. Již moderně vedený výzkum opět jasně prokázal vznik v prostředí závěrečné fáze tradiční produkce spolu s hrnci, zásobnicemi a nádobami se čtyřlístým ústím (Smetánka 1974, 474; Ježek 1999, 282–284, 293: 1/173; zde obr. 3: 15; tab. 1: 2). Výrazně profilované miskovité tvary známe z tradiční produkce 13. století z jižních a západních Čech. Zde kromě příkladů uvedených A. Hejny lze uvést zejména **České Budějovice** (pět nádob zvonovité profilace s většinou zhruba přímými úseky stěn a s úpravou dna typu A, případně typu B s kuželovitým oříznutím z 2. poloviny 13. století (Čapek 2010, 259, obr. 4: 2; 2018, 624, obr. 18; Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526, 527, obr. 1; 529, obr. 3; Čapek – Miličtý a kolektiv 2016, 140–142, 179, obr. 54: 4; 579, tab. 135: 7; zde obr. 3: 12, 14; tab. 1: 5–9). Za povšimnutí stojí povětšinou velmi široké dno při absenci hrdla. Užívání poměrně archaicky profilovaných tvarů s relativně širokým dnem v jižních Čechách snad až do 1. poloviny 14. století je pozoruhodným jevem. V českobudějovickém horizontu A (2. polovina 13. století) se právě poklice s úzkým, byť ještě jen zárodečně vyděleným knoflíkem objevují asi jen sporadicky, nastupují nejspíše až od přelomu 13. a 14. století (Čapek 2010, 249–250, 259, obr. 4: 22; poklice z horizontu A obr. 4: 20). Typář úchytek naznačuje, že zde také probíhal proces jejich zvýraznění hrdlem a zúžení (Čapek – Miličtý a kolektiv 2016, 551, tab. 108). Do první poloviny 14. století byla zpočátku kladena „pravá“ poklice zvonovité profilace s kónickou horní částí a jen lehce odsazeným terčem úchytky z výzkumu českobudějovické radnice, v pozdější publikaci je však datována do 15. století (Čapek – Miličtý et al. 2016, 193, obr. 68: 51; Čapek – Miličtý a kolektiv 2016, 193, obr. 68: 51). Velmi zajímavý soubor poměrně velkých misek-pokliček ($d_1 \geq 18,3$ cm)

pochází z hradu **Orlíka** asi z poslední třetiny 13. století. Terče úchytek typů A a častěji C jsou poměrně široké (8,1–8,8 cm; tab. 1: 20–22). Okraje jsou jednoduše, dosti variabilně profilovány, v některých případech nálevkovitě seříznuté (Grabolle – Hrubý – Miličtý 2002, 102, 105, obr. 11, 111). Celé pokličky/misky, někdy se značkami s motivem v kruhu na dně známe z nejstarší fáze předměstí **Sezimova Ústí** z 2. poloviny 13. a případně z počátku 14. století. Pozornost si zde zaslouží varianta s poměrně úzkým dnem blízcím se nožce některých tvarů z Hradištky (Richter – Krajč 2001, 158, 159, obr. 185: 12; 161, obr. 187: 3, 4; 163, obr. 189: 7, 8; zde obr. 3: 8, 17–18; tab. 1: 35–38). Další takový tvar nevýrazně profilace, se dnem typu C, byl publikován ze samotného zaniklého města spolu s pohárem se čtyřlaločným ústím (Krajč 1996, 74, 115, obr. 14). Z jižních Čech lze dále uvést nádobku z **Čížové-Topélce** s poměrně úzkým dnem ($d_2 = 5,1$ cm; Fröhlich – Jiřík – Pták 2011, 592, obr. 13: 9; tab. 1: 10), dva tvary s širokým dnem typu B z **Volyně** rovněž s doprovodem čtyřlaločných pohárů (Hejna 1986, 110; 123, obr. 13; 125, obr. 16; tab. 1: 44–45) nebo **Bechyně** s jednou nádobou s výrazně vyklenutým tělem a druhou naopak s nevýraznou profilací, se dnem typu C (Krajč 2003, 216, obr. 9; zde tab. 1: 1). V souboru z volyňské tvrže zaujme vysoký podíl zlomků misek/poklic, následujících hned za hrnci. Ze západočeských **Volenic** pochází misky/poklice s velmi širokým dnem typu B ($d_2 = 9$ cm) a širokým, vodorovně seříznutým okrajem rámcově z 13. století (Zavřel 2002, 109, 111, obr. 1: 2; zde tab. 1: 44). V objektech z **Blanska** na Českokrumlovsku se sice misky/pokličky nevykytly, z mladšího souboru z jámy 1/80 ale pochází dvojice poklic, jednak plochá typu 2, jednak okraj patrně zvoncovité typu 5. Doprovodná keramika ukazuje na závěr 13. století. Bohužel není uvedeno, do které třídy lze zařadit obě pokličky (Ernée 1997, 42–43, 52, obr. 5: 17, 18). Zlomky misek/pokliček se uvádějí ze západočeského hradu **Starý Herštejn** na Domažlicku pouze 4,5 km od hranice s Německem v rámci keramiky s rezidui domácí výrobní tradice. Jde však o zlomky monofunkčních pokliček jak s širokým terčem bez hrdla, tak i s pokročilejší úchytkou se zvýrazněným hrdlem, jsou doloženy i mladší poklice s odřezaným držadlem (Kausek – Procházka 2016, 175, 176, 177, 178, údajně obr. 34: 11, 12, 13; zde obr. 4: 12). Miska/poklice pochází z jámy nejspíše z 1. poloviny 13. století ještě s výhradně tradiční keramikou ve **Starém Plzenci** (Beneš – Richter 1976, 71–72, obr. 4: 14; tab. 1: 41). Pozoruhodná nádoba výrazné profilace byla publikována ze severočeského **Mostu**. Pochází z výplně příkopu, která se utvořila někdy na počátku 2. poloviny 13. století; okraj je kuželovitě seříznutý; dno je „krabaté“, lehce vkleslé (typ C). V níže citované publikaci je nakreslena jako mísa, avšak 1,7 cm nade dnem se nachází otvor o průměru 2 cm (Klápště 1998, 139–140; 2002, 10–12, 15, 19–20; 281, tab. 75: 13; zde obr. 3: 19; tab. 1: 19). V této souvislosti stojí za pozornost nálezy zvonovitých mis/poklic z nedávno zaniklé vsi **Hrdlovka** na Teplicku v severozápadních Čechách. Objevily se opět v rámci tradiční keramiky, a to její poslední fáze zhruba ve 2. čtvrtině 13. století. Bohužel nebyly podrobně, zvláště kresebně publikovány. Funkci pokličky potvrdil otvor ve stěně (k odvodu páry?) a připálené zbytky potraviny při vaření stékající po vnějším povrchu (Meduna 2012, 45).

Poř. č.	d1	d2	v	x	y	z	Typ dna
1	20,8	13,2	9,4	2,2	1,4	1,6	A
2	19,1	13,5	10,2	1,9	1,3	1,4	A
2	24,7	13,6	9,6	2,6	1,4	1,8	A
4	30,3	22,1	10,6	2,9	1,8	2,1	A

Tab. 5. Blíževedly (okr. Česká Lípa). Zvoncovité misky, rozměry (cm) a indexy x , y , z . — **Taf. 5.** Blíževedly (Bez. Česká Lípa /Böhmisch Leipa/). Glockenförmige Schüsseln, Abmessungen (cm) und Indizes x , y , z (podle /nach/ Zápotocký 2018).

Z dalších lokalit lze uvést **Ústí – Krásné Březno** s četnými zlomky zlomků a dvěma celými tvary (Zápotocký – Cvrková 1993, zvl. 290, obr. 7: 23–27; 299, obr. 10: 22, 23; tab. 1: 42, 43).

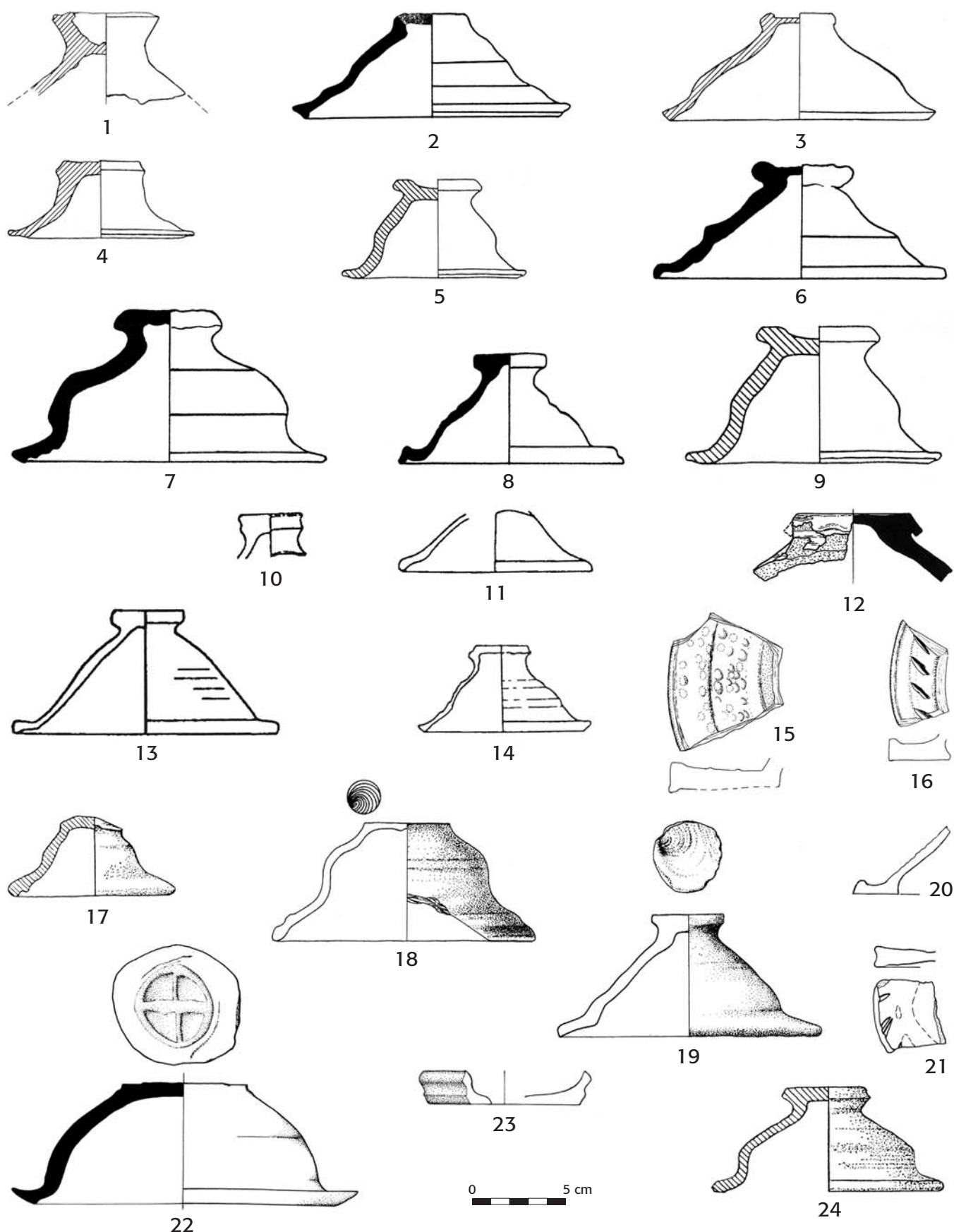
Ze souboru mis/poklic se výrazně vymykají šířkou dna čtyři nádoby ze sídlíště **Blíževedly** – Pod Ronovem (tři v intervalu 13,2–13,6 cm, jedna 22,1 cm) doprovázené jen tzv. pozdně hradištní keramikou z 13. století (tab. 5, 11a). Dvě mají nevýrazně zvonovitou profilaci s přímou spodní částí a seříznutý či zaoblený okraj. Zbývající jsou vespod kónické a svislé, horní část je výrazně nálevkovitě rozevřena (Zápotocký 2018, 422, 343, obr. 42: 15–18; 344). Průměry den (13,2–22,1 cm) a hodnoty indexu y (1,3–1,8) a z (1,4–2,1) naznačují vysokou stabilitu těchto nádob v poloze „mísa“. Soubor z Blíževedel naznačuje, že sledované tvary, a to ani zvonovité profilace, nelze *en bloc* považovat za primární poklice a dokládají počáteční dvojakost funkcí studovaných tvarů.

Patrně ve 2. polovině 13. století se i v severních Čechách prosazují kvalitně provedené pokličky zřetelně prozrazující saskou inspiraci. Většinou svisle oříznutá úchytka na konkávně prohnutém hrdle nese někdy stopy odříznutí strunou, okraj nasedá na podklad hranou, jak ukazuje kromě uvedeného exempláře z Hradištku – Sekanky (obr. 4: 8) také mostecký příklad (Klápště 2002, 364, tab. 158: 4; zde obr. 4: 19). Souběžně se ještě v 1. polovině 14. století vyskytují poklice s méně pečlivě vypracovanými úchytkami vesměs typu C2, méně často i B, někdy i se stopou odříznutí (Klápště 2002, 350, tab. 144: 4, 5; 322, tab. 116: 3; 329, tab. 123: 3; zde obr. 4: 18). Nezvykle v **Mostě** působí zlomky poklic s širokým plochým podokrajím nejspíše typu 3, méně pravděpodobně 1 (střední část se někdy z nepatrné části dochovala), které zřejmě v malém počtu doprovázely běžnější zvonovité tvary. Jan Klápště je považuje za import doznívající ještě 1. polovině 14. století, přičemž uvádí výskyt analogií „na jihu i severu Německa“. Bohužel jejich materiál není blíže popsán (Klápště 2002, 22, 329, tab. 123: 3; 364, tab. 158: 4; 379, tab. 173: 7–9; zde obr. 4: 15–16). Uvádějí se ještě v dalších souborech z Mostecka ještě s převahou tradiční produkce (Klápště 1994a, 107, obr. 60: 38). V Sasku se vyskytla sporadicky v raném 13. století pokročilejší varianta blízká se typu 5 (Chemnitz – Faßbinder 2006, 117, Abb. 58: 3; zde obr. 14: 8). Spíše lze jejich zdroj hledat ve Švábsku, Horních Francích nebo snad v Horní Falci (podrobněji níže; Gross 1991; Scholkmann 1978; Losert 1993; Wintergerst 1999; srov. tab. 12). Vzhledem k jinak silným projevům saské produkce v severozápadních Čechách zaslouží tento fenomén další výzkum také ve vztahu ke stejné epizodickému výskytu na západě Čech (srov. níže).

Běžný výskyt misek zvonovité profilace byl zaznamenán ve východních Čechách, a to zejména v stratifikovaných nálezových situacích v **Hradci Králové**. Tyto nádoby se objevily již v době lokace města ve 2. čtvrtině 13. století v rámci produkce vyrůstající ze starších tradic a používaly se v následujících desetiletích. Jejich okrajová profilace je velmi podobná okrajům hrnců – jde o okruží nasedající plochou na vodorovnou rovinu. Dna/úchytky dochovaných exemplářů náleží typu A (Richter – Vokolek 1995, zvl. 67–68, 76, tab. 100: 2; 110: 1, 3; zde obr. 4: 14; tab. 1: 11, 12). Zvoncovité pokličky odlišného technologického rázu (světlý výpal) asi již z 2. poloviny 13. století zahrnují především tvary s úchytkou s hrdlem typu E1, s někdy až vodorovně vyloženým podokrajím s okrajem dosedajícím hranou na podklad; způsob oddělení terčíku však není uveden. Tvarem připomíná tato forma jednu z typických saských variant. Snad souběžně se objevila „domácí“ forma ještě s nedokonalým knoflíkem typu C2, udržující se ještě ve století čtrnáctém (obr. 4: 13). Morfologie i morfometrie naznačuje příbuznost s pokličkami ze Sekanky (zejména typ III), ranými mosteckými poklicemi s úchytkami typu E 1, zejména průměry úchytek kolem 4 cm, hodnotami indexů x – kolem 3 a indexu y hluboko pod hodnotou 1 (Richter – Vokolek 1995, 67, tab. 34; 10, 12, tab. 111: 10; 111: 8–16; 114: 2, 33; zde tab. 4, 11b). Od misek se kromě úchytek a odlišné profilace okrajů a morfometrickým parametrů liší zejména odlišně profilovanými okraji a ostřeji zalomeným, prohnutým ústím. Souběžná existence misek/poklic v tradiční keramice a nepochybných poklic v jiném materiálu představuje tedy analogii ve středočeském Hradištku – Sekance. Ve 2. polovině 13. a na počátku 14. století se ve východních Čechách patrně běžně vyskytují rané formy zvonovitých pokliček již s poměrně úzkou, nedokonale zpracovanou úchytkou typu C2 a vodorovně seříznutým okrajem, jak naznačují nálezy z počáteční fáze hradu **Košumberka** (Frolík – Sigl 2002, 62, 65, obr. 4; d2 = celé 4 cm).

Lze připomenout také nálezy nádob s mincovními poklady. Z pokročilé 2. poloviny 13. století pocházejí jak zvonovité profilovaná mísa/poklice z **Čáslavi** (tab. 1: 3), tak i poklice s velmi nepravidelným svrchním ukončením z **Kolína** (Ø 2,9 cm). Kolínská poklička nese stopy očazení a byla nalezena spolu s hrncem, takže o funkci není pochyb. Obecné rozšíření poklic s výrazně vyčleněnou úchytkou v průběhu 2. poloviny 14. století dokládá zvláště pečlivě formovaný výrobek ze **Zhoře** z doby kolem 1400 (Radoměřský – Richter 1974, 83, 84, obr. 37, 41; 85; 93, obr. 62b; 94; Richter 1982, 136; zde obr. 4: 17, 24).

Morfometrie umožnila alespoň rámcové srovnání a vymezení raných misek/poklic z českých lokalit (tab. 1–2, 9, 11a; grafy 1a–c a 2a–c). Vzhledem k průměrům ústí mohly krýt hrnce spíše menší až střední, průměry den oscilují poněkud více kolem 6–7 cm. Určitý pokles výšky snad naznačují hodnoty ze Sekanky (prům. v = 5,8 cm a 4,8 cm u typů I a II) proti průměru téže proměnné u ostatních tvarů z Čech, ovšem s větším časovým rozpětím (7 cm). Důležitým znakem jsou i pravým pokličkám podobné průměrné hodnoty indexu x (2,3–2,5) s nejčastějším zastoupením hodnot 2,1, resp. 2,3 a 2,5. V případě indexu y je patrná afinita tvarů z tab. 1

Obr. 4. Pokličky 13.–14. století, Čechy. — **Abb. 4.** Deckel 13.–14. Jahrhundert, Böhmen. **1–8** – Hradištko - Sekanka (Richter 1982, obr. 57: typ I, II, IIb, III; 60: 1–4); **9–11, 13–14** – Hradec Králové /Königgrätz/ (Richter – Vokolek 1995, tab. 34: 10, 111: 10, 11; 114: 2); **12** – Starý Herštejn (Kausek – Procházka 2016, obr. 34: 12); **15, 16, 18–19** – Most /Brüx/ (Klápště 2002, tab. 123: 3; 158: 4; 173: 7, 8); **17** – Kolín (Radoměský – Richter 1974, s. 84: 37); **20** – Cheb /Eger/ (Šebesta 1989, obr. 4: 8); **21, 23** – Kladruhy (Nováček a kol. 2010, obr. 42: 29; 43: 9; **22** – Plzeň /Pilsen/ (Orna 2011, obr. 46: d); **24** – Zhoř (Radoměský – Richter 1974, 93, obr. 62b).

a typu I ze Sekanky (průměry 2,2 a 2,3). Typ II má tuto hodnotu znatelně nižší, tedy průměry den jsou vůči ústí relativně širší. Obdobná shoda či výrazná podobnost se projevila u indexu z: činila 1,1 v tab. 1 a u typu I z tab. 2, resp. 1,2 u typu I + II. Zato typy II a III ze Sekanky mají tuto hodnotu vyšší (1,5 a 1,6) – opět průměry den jsou tedy vůči výšce relativně větší než u první skupiny. Připomínám, že běžné pokličky mají hodnotu dost výrazně nižší než 1 (0,5–0,7; srov. tab. 3–4, 7–9, 11b). Vrcholy v grafech četnosti hodnot vykazují podobnosti mezi soubory z tab. 1 a typy I + II ze Sekanky u všech indexů, zejména u y a z, o něco méně v případě indexu x (grafy 1a–1c, 2a–2c).

Pozoruhodným jevem je průnik poklic typů 1–4 (většinou 3) do západních Čech, omezený patrně na 13. století. Poklice typu 3 byly nalezeny v nejstarší vrstvě na povrchu destrukce mladší raně středověké hradby snad z 10. století, spojované se slovanským osídlením pod otonskou svrchovaností v **Chebu**. Příslušné soubory keramiky z období počátku vrcholně středověké transformace již plně říšského Chebu většinou nebyly moderně analyzovány, starší časová zařazení se v důsledku dendrochronologických dat posouvají k polovině 13. století; vztah k hornofrancké produkci je nepochybný (Hejna 1967, 215, obr. 20; 224, 225, obr. 24; 1971, 527, obr. 7; Hasil 2018, 118, obr. 30, 119, obr. 31, 159–164, k vrcholně středověké přeměně Chebska Hejna 1967, 226–246; k chebské keramice nověji Nováček – Razím – Ebel 2004, 68–69). Již do poloviny 13. století zde proběhla proměna keramiky nepochybně v důsledku přítomnosti obyvatel původem ze sousedních Horních Frank; kde se mezi dalšími novinkami objevují také konvice s třmenovým uchem. Zdá se, že v lokačním horizontu Chebu z 1. a počátku 2. poloviny 13. století se vyskytují jen poklice typu 3, jak naznačují nálezy z jímky v Dominikánské ulici s dřevem ve výplni s datem smýcení 1245, ze sklepa v minoritském klášteře z doby před 1247 nebo ze suterénní části domu v Dlouhé ulici (Šebesta 1989, 127, obr. 4: 7–8; 2001; 2006, 104, obr. 6; 105; Nováček – Razím – Ebel 2004, 68–69; zde obr. 4: 20). Cheb se stal zdrojem inovace, jak naznačuje příklad keramiky ze zaniklého městečka na vrchu **Kolová** u Kynšperka. Jedna z místních pokliček by mohla být kónická s konkávními stěnami nebo varianta typu 3 s mírně se zvedajícím podokrajím, což představuje přechod k zvonovité poklici typu 4. Další dva okraje náleží bezpochyby typu 3 (Velímský 1992, 120–123, 125; Abb. 12: 42–43; 129). Od ostatní domácí nedokonale redukčně pálené keramiky se lišily jen tmavším zbarvením, původ z materiálového hlediska není objasněn. Z dosud publikovaných charakteristik doprovodné keramiky lze soudit, že alespoň část těchto pokliček je místní výroby. V jižněji ležícím **Tachově** se zlomky zdobených poklic pravděpodobně typu 1, případně 3 (publikovány jsou jen okrajové části) vyskytly v souborech předcházejících výstavbě hradby, a to spolu s keramikou s převažujícími znaky domácí tradice. Zda náleží i pokličky technologicky této keramice, není z textu zcela jasné. Podle situace na parcele 368 šlo o stratigraficky nejmladší uložení před výstavbou opevnění, snad tedy z doby kolem poloviny 13. století. Ve vrstvách po výstavbě hradby ze závěru 13. století se setkáváme s keramikou ukazující ovlivnění mladší hornofranckou produkcí včetně pokliček

s úzkým terčovitým knoflíkem na konkávním hrdle. Poklice typu 3 již chybí (Nováček – Razím – Ebel 2004, 64–69). Zlomky poklic z **Kladruhu** poskytují poněkud různorodější obraz. Ve vrstvě 5040, kterou autor datuje typologicky ještě do 2. poloviny 12., případně 1. poloviny 13. století se vyskytly jak okraj pravděpodobně pokročilé varianty pokličky typu 1 s náznakem vytažení, tak i vyspělá varianta poklice typu 2 se vztyčeným okrajem (obr. 4: 21, 23). Materiálově byly zařazeny do třídy 105 odpovídající ostatní doprovodné keramice vycházející z domácích tradic. Ve vrstvě 046 se našel okraj poklice asi typu 1 (nelze vyloučit typ 3, obr. 4: 21), vyrobené z hmoty třídy 107; časově by mělo jít ještě o skloněk 13. století (Nováček a kol. 2010, 25, 73, 75, 77, 107, 276, 308–309, 313, samostatná příloha – stratigrafická matice). Pozoruhodným nálezem je celá koutočovitá poklice typu 1 s dutou nálevkovitě rozevřenou úchytkou ze zaniklé vsi **Roudná na k. ú. Senec** severně Plzně. Nádobu z oxidačně pálené hmoty naznačuje vztah k Horní Falcí (Dudková – Orna – Vařeka 2008, 73). Je zjevné, že chebské i kynšperské pokličky naznačují souvislost se severovýchodní částí Horních Frank (zminěný Waldstein-Ostburg), zatímco jižněji ležící Tachov či Kladruhy a další lokality na Plzeňsku spíše se sousední Horní Falcí.

Detailnější výzkum za použití přírodovědných metod by mohl přispět k otázce, zda na počátku výskytu poklic odpovídajícím podobným nádobám v Horní Falcí v západních Čechách není sporadický dovoz vycházející vstříc místní, etnicky již ne zcela homogenní místní elity velmožských dvorců, tržních sídlišť a kladrubského kláštera zejména v kontaktní zóně, jejíž vývoj se se urychluje od počátku 12. století výstavbou nových opěrných bodů (Tachov, v českém prostředí té doby výjimečná Přimda; Razím 2008; Široký – Nováček 1998) – a založením zmíněného konventu, který od 2. třetiny 12. století řídili německojazyční opati. Pozoruhodný je zde též výskyt skupiny donátorů kladrubského kláštera obdobného původu (Nováček a kol. 2010, 9, 127–140). Specifický osud mělo Chebsko, již od karlovského období ve sféře franské a později otonské, sálské a štaufské říše jako součást „terra slavorum“ s nepochybně specifickou identitou a posléze plně transformované za spoluúčasti německojazyčné ministeriality a chebského měšťanstva (souhrnně Hasil 2008; 2018).

Ve 14. století v celé oblasti západních Čech převládla jako jinde zvonovitá poklice typu 5, zpočátku také se starším typem široké úchytky bez hrdla a případně i se značkou, jak ukazují např. nálezy z **Plzně** (Orna 2011, 17, 46–47), **Kladruhu** (Nováček a kol. 2010, 75, obr. 45: 5, užší tvar již s hrdlem – obr. 45: 17) nebo výše zmíněného **Starého Herštejna**, kde jihoněmecké pokličky chybí (Kausek – Procházka 2016, 177–181). Nálezy ve Starém Plzenci a Kladruhu svědčí o zhruba souběžném výskytu těchto tvarů s miskami/pokličkami na širším Plzeňsku, byť zatím patrně postrádáme společný nález v jednom celku. Zkoumání rozdílů mezi dílčími výrobně distribučními okruhy 13. století s různou mírou vztahů k sousední Horní Falcí zůstává zajímavým tématem dalšího bádání.

Ve 2. polovině 13. století se tedy v Čechách nachází šest druhů nádob, které plnily, nebo mohly plnit funkci pokličky:

1) misky/pokličky s různě širokým dnem s tendencí k zúžení a zvýraznění (odsazení, rozšíření) sahající svými počátky do 2. poloviny 12. století, související s transformující se domácí produkcí;

2) pokličky s plochým podokrajím a kónickým středem v pohraničním pásmu západních Čech s těžištěm na Chebsku a ojediněle i v severozápadních Čechách, nepochybný projev vlivu z Horních Frank;

3) pokličky typu 1 a 2 v jižnější části západních Čech (Plzeňsko) se vztahem k produkci sousední Horní Falce;

4) ploché pokličky typu 2 v jižních Čechách prozrazující kontakt s Dolním Bavorskem a Horním Rakouskem, výskyt je ale spíše sporadický;

5) dokonale ztvárněné zvonovité pokličky s úzkou odříznutou úchytkou vyrůstající z prohnutého hrdla vázané na technologii a materiál odlišný od domácí produkce, s kořeny v saském prostředí (severozápadní, střední, východní Čechy);

6) „domácí“ zvonovité poklice s nerovným, od těla ještě převážně neodděleným knoflíkem většinou typu C2, hranice vůči skupině 1 je neostrá (celé Čechy).

Je pravděpodobné, že již v závěrečné fázi vývoje domácí produkce ještě před výraznými projevy „cizích“ vlivů se v sortimentu nádob a místy i v technologii projevily tendence k inovaci usnadňující navazující transformaci. Svědčí o tom nejen rozšíření různých mísovitých tvarů, ale také třeba obliba pohárů s ústím ve tvaru čtyřlístu (Richter 1982, 74, 76–78, obr. 52–54). Známe je i z dalších nejen středočeských lokalit (např. Klápště 1998, 140; Ježek 1999, 282, 290: 1/1), přičemž by bylo důležité zpřesnit dolní časovou hranici jejich užívání. Ojediněle se vyskytl i válcovitý pohár (Richter 1982, 86). Lze připustit, že jde o keramiku stolní. Nabízí se otázka, zda (vyjma jednoznačně starších misek/poklic) šlo o odpověď domácích hrnčírů na nástup světlé, technologicky dokonalejší keramiky se džbány a konvicemi, nebo o starší inovaci vyrůstající jen z domácí tradice. Analogicky se v soudobé Wroclawi ještě před nástupem jevů spojených s lokačním přelomem rozšířily kónické poháry (např. Kažmierczyk 1970, 293–299).

Rozhodnout, čemu sloužily mísovité profilované nádoby je obtížné zejména u tvarů s rovnými dny typu A, B, C1 zejména v horní části škály průměrů ($d_2 = 6–10$ cm). Určitou indicií představují otvory ve stěnách, méně již hodnota průměru dna ve vztahu k dalším rozměrům; např. kuželovitá nožka i při malém průměru směřováním stěn dodala nádobě vyšší stabilitu, než by mělo pouhé rovné dno stejné šířky. Jako úchytky již lze interpretovat krabaté varianty typu C2, často s nepravidelným prstencem výrazně omezujícím použití v poloze „miska“, většinou již nepřekračujících průměr kolem 5 cm. Na počátku zjevně stály málo profilované tvary, se dnem typu A. Příklad reprezentativního souboru z Hradištku – Sekanky však ukazuje, že formy „archaičtější“ a „pokročilé“ výrazné profilace se udržovaly ještě ve 2. polovině 13. století. Hlavní změna se však odehrála v prostoru dna/úchytky.

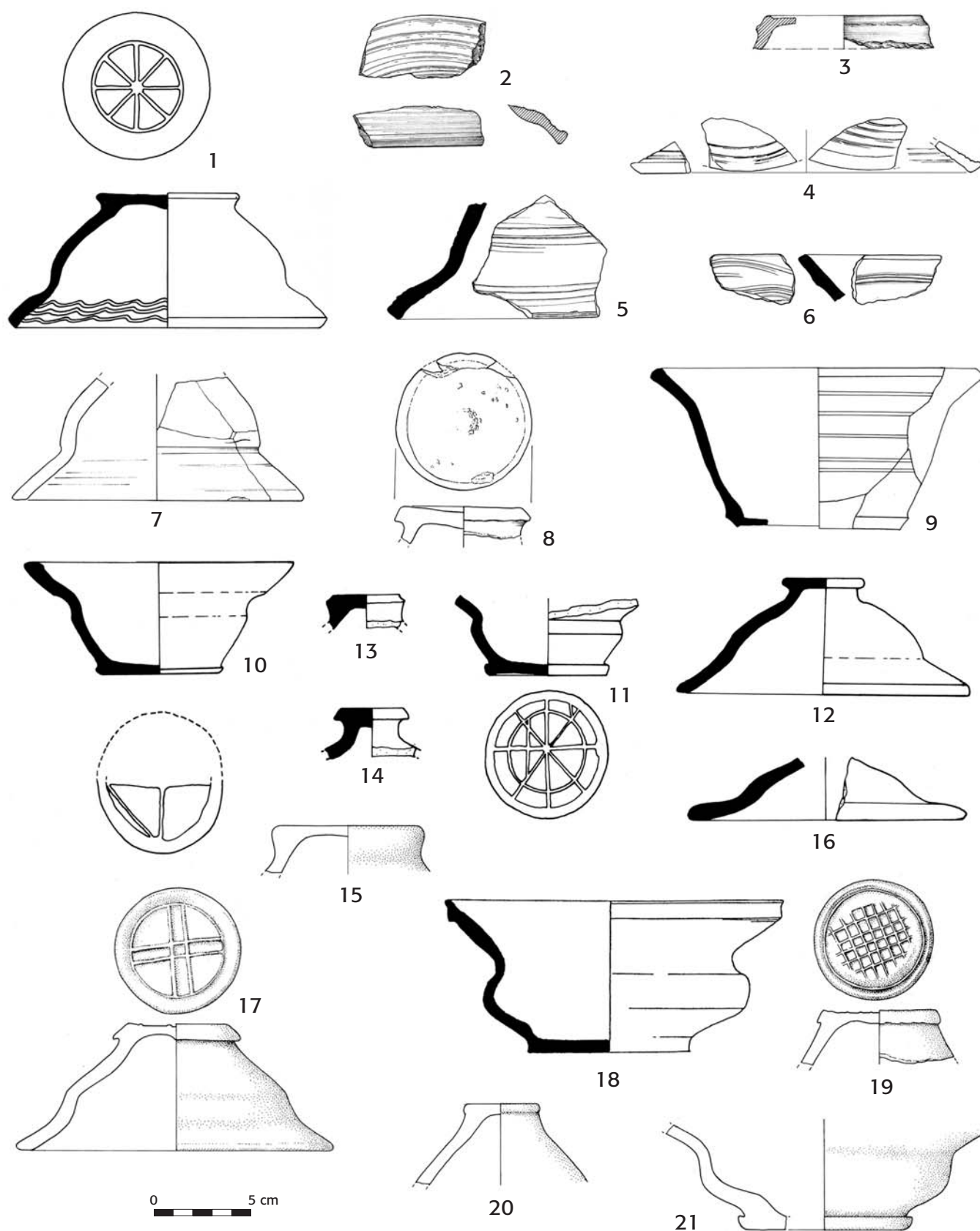
V některých příhraničních regionech se místy již před polovinou 13. století objevují jednoznačně definovatelné poklice původem z blízkých německých regionů, zejména typu 5 a 2, méně 2 a 3. Zatímco výskyt typů 2 a 3 byl v Čechách spíše epizodický, u typu 5 tomu bylo

jinak. Vývoj šel jednoznačně k převládnutí zvonovitých poklic se zvýrazněnou terčovitou úchytkou na prohnutém hrdle, oddělenou od podložky odříznutím. Ač známé v Čechách již ve 2. polovině 13. století, vyspělé formy úchytek jednoznačně převládly až s plným uplatněním technologie vytáčení z jednoho kusu.

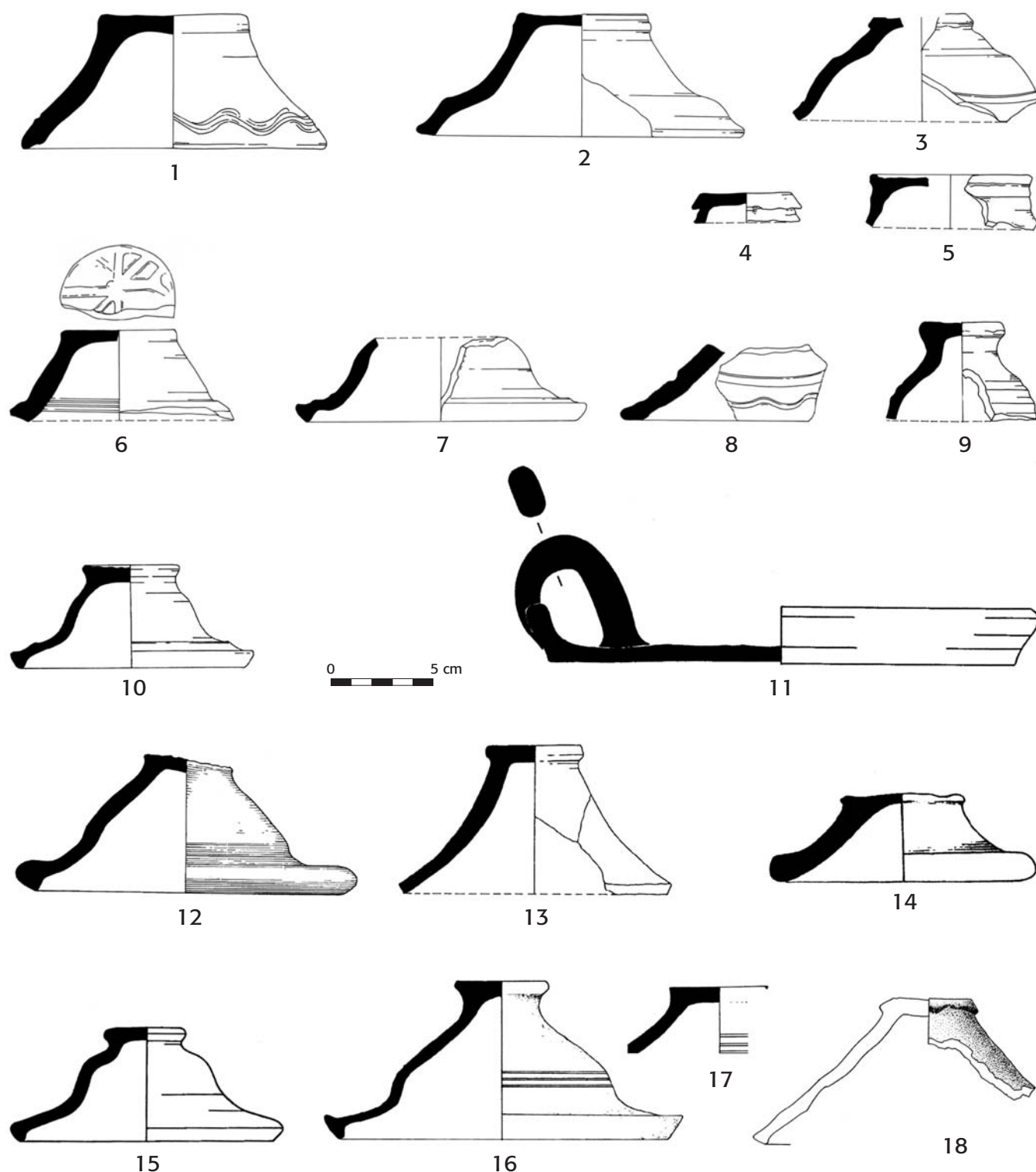
Morava

V prostředí moravské mladohradištní keramiky II. stupně (2. polovina 11.–12. století) nacházíme misky spíše výjimečně, jde zejména o nízké až velmi nízké tvary s mírně rozevřenými stěnami; ojediněle se objevují i vyšší kónické nádoby zařaditelné mezi zásobnice (např. Mstěnice – Nekuda 2000, 187, obr. 255: 2; 192, obr. 260: 14; 196, obr. 264: 9; 225, obr. 293: 4; 227, obr. 295: 5). Výjimečný je esovitě profilovaný, široce rozevřený tvar bohužel bez dna, s pásem vrypů na maximální výduti (Nekuda 2000, 225, obr. 293: 4). V zásadě lze říci, že až do počátku 13. století se na Moravě esovitě profilované nádoby s tendencí k zúžení a zvýraznění dna, kterým bychom mohli přiřknout i funkci poklic, v podstatě neobjevují.

Závažné poznatky k počátkům poklic poskytla severní Morava. V Rýmařově byla prozkoumána část lokačního sídliště (rámcově sklonek 1. poloviny 13. – počátek 14. století; Goš – Novák – Karel 1985; Goš – Karel 2003). První fáze sídliště používala jen tradiční keramiku severomoravského výrobního okruhu, v následujících etapách doplněnou hrnčinou technologicky i typologicky zcela jiného rázu, užívající jílovité a kaolinické hlíny světlého výpalu bez tuhy (4. a 5. třída) a naznačující vztah k jihozápadnímu a severovýchodnímu Německu (hrnce s vně neprožlazeným okružím, džbány – viz např. Lobbedey 1968; Gross 1991; Vogt 1987, 89–132; Faßbinder 2006, 100–189). V rámci „pozdně hradištní“ produkce najdeme nádoby poněkud odlišné od typických „českých“ poklic/misek zvonovitého tvaru. Jde o horní části svérázně vyhlížejících poklic varianty typu 5 s horní částí ve tvaru komolého kužele (typ F) a kónickou, mírně vydutou spodní částí (d_2 publikovaných zlomků a jednoho celého tvaru činí 5 cm a 6,2 cm; Goš – Novák – Karel 1985, 203, obr. 5: 2, 209, obr. 8: 6; 215; zde obr. 7: 2, 4; tab. 6: 10–11). Z domácího vývoje nepochybně vyrůstá kónická poklice s úchytkou typu A s šikmým oríznutím ($d_2 = 6,9$ cm; Goš – Novák – Karel 1985, 215, obr. 9: 4; zde obr. 7: 3; tab. 6: 9; Goš – Novák – Karel 1974, 35, obr. 4: 3). Ve druhé skupině najdeme zvonovité pokličky jak s širokou úchytkou typu C s nerovným povrchem ($d_2 = 6,3$ cm; obr. 7: 5; tab. 6: 10), tak i nejpokročilejší zvonovité typy s držadlem typu E v třídách 4 a 5 s parametry odpovídajícími zvonovitým poklicím 2. poloviny 14. a 15. století ($d_2 < 5$ cm), s indexy x blízcími se hodnotě 3 a indexy z pod hodnotou 1. Jde o analogie soudobých vyspělých poklic z Mostu nebo Hradce Králové (Goš – Novák – Karel 1985, 206, obr. 6: 15; 207, obr. 7: 2; 209, obr. 8: 5; zde obr. 7: 6; tab. 7: 1, 2, 11a). Výskyt kvalitně vypracovaných poklic souvisí se skutečností, že pokročilejší keramika se užívala paralelně s domácími produkty jako např. v Hradištku – Sekance na rozdíl jiných regionů, kde kromě importů nacházíme pouze transformující se domácí hrnčinu.

Obr. 5. Misky – pokličky, a rané pokličky, Morava. — **Abb. 5.** Schüsseln-Deckel, und frühe Deckel, Mähren. **1–3, 4** – Černá Hora, Nad Městečkem/U Zeleného kříže, kresba /Zeichnung/ A. Štof, L. Dvořáková; **4, 7–9** – Černá Hora, Špitálka, kresba S. Plchová; **5–6** – Svitávka, Hradisko (nepubl. výzkum autora a A. Štrofa /unpubl. Ausgrabung des Autors und A. Štof/; kresba/Zeichnungen A. Krechlerová, M. Cimřilová; **9** – podle předlohy z archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i. /nach Vorlage aus dem Archiv von Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i. /; **10–14, 16** – Smilovo hradisko, kresebnou dokumentaci laskavě zapůjčil Pavel Šlězár /die Zeichnungsdokumentation hat Pavel Šlězár gefälligst geliehen/; **15, 17–21** – Žďár nad Sázavou, **18** – podle /nach/ Zatloukal 2000, tab. /Taf. 3: 16/72-1; ostatní kresby z této lokality z disertační práce laskavě poskytla K. Těsnohlídková, kresba S. Plchová /die übrigen Zeichnungen von S. Plchová hat K. Těsnohlídková aus ihrer Dissertation gefälligst geboten/.

Obr. 6. Pokličky, Morava. — **Abb. 6.** Deckel, Mähren. **1–9** – Veselí nad Moravou (Sedláčková 2015, obr. 12: 6, 8, 9, 11, 13); **10–11, 13, 15–17** – Brno /Brünn/ (Sedláčková 2020); **10** – Rašínova ulice /Rašínova Str./, tab. 27: 14; **11** – tab. 92: 8; **13** – tab. 99: 17; **15, 17** – Orlí ulice 19–21, tab. 122: 5; 126: 6; **16** – Mečová 2, obr. 21: 24; **12** – Brno /Brünn/, Česká 5 (Procházka – Peška 2007, errata, obr. 28: 5; **14** – Brno /Brünn/ – Dominikánská ulice 15 (Procházka 1996, obr. 3: 2); **18** – ZSO u Šakvic /Wüstung bei Šakvice/ (Unger 1981, obr. 15: 10).

K poklici/misce s kuželovitým „nástavcem“ v tradičním materiálu najdeme analogii ve variantě s vypuklou horní částí v jednom ze suterénů předcházejících staveb dominikánského kláštera v **Uničově**. Zlomky horních částí jsou na rozdíl od rýmařovských vyklenuté, kónické spodky se vyznačují ostře dolů zalomeným okrajem jako

v Horních Francích (Michna 1980, 175, zde obr. 7: 7, 8, 10). Zlomek poklice se zalomeným okrajem připomíná hornofrancké paralely z Burgkunstadtu nebo z Bambergu (obr. 11: 4). Bližší paralelu k tvarům z Rýmařova a Blanska známe z tvrze **Dětfichov** na Moravskotřebovsku, bohužel není uveden charakter užitého materiálu

($d_2 = 6$ cm; obr. 7: 11; tab. 6: 5). Podle sdělení Pavla Šlézara by mělo jít o hmotu s příměsí grafitu (*Bolina – Němcová – Šlézar 2008*, 55). Blízkou variantou jednoznačně se hlásící k severomoravskému okruhu je poklička z **Litovle** s kónickou, odsazenou užší částí (*Šlézar 2018*, 73; zde tab. 6: 8).

Z Opavska nebyly starší typy nádob s širokým ústím v dostatečně informativní míře publikovány. Že se zde užívaly, naznačují zlomky ze souboru ze studny prozkoumané v jedné z parcel severní fronty Horního náměstí v samotné **Opavě**, vyráběné v tradičním materiálu spolu s hrnci s typickými znaky závěrečné fáze produkce s raně středověkým kořenem (*Šikulová 1966*, 6, tab. XI: 3; pozornost si zaslouží také v publikaci necharakterizované fragmenty na tab. XVI: 1, 2). V souboru vrcholně středověké keramiky z pokročilé 2. poloviny 13. století původem ze zemnice v **Opavě-Kateřinkách** se vyskytla část tenkostěnné kónické poklice s úzkým knoflíkem bez hrdla, související nepochybně již s nastupující vrcholně středověkou hrnčinou sasko-slezského okruhu (*Kouřil 1988*, 112; zde obr. 7: 15). Také z historických jader **Opavy** a **Ostravy** byly publikovány zlomky zvoncovitých nebo kónických poklic s počátky nejpozději po polovině 13. století, někdy s nedokonale upravenou, úchytkou, jindy se stopami odříznutí od desky (*Kiecoň – Zezula 2005*, 31, obr. 6: 21; *Kiecoň – Zezula 2004*, 73, 12: 20; *Zezula 2003*, 37, obr. 13: 22, 23; *Kolář et al. 2008*, 184, obr. 16: 16; *Zezula – Kolář 2011*, 236, Abb. 17: 10, 50, 51; zde obr. 7: 16, 17).

Těžiště keramických souborů ze dvou sídlišť na katastru **Černé Hory** asi 20 km severně Brna leží ve 2. polovině 13. století, přičemž v případě sídliště A uvažujeme o přesahu do 1. poloviny 14. století (*Souchopová – Novotný 1974*; *Procházka – Štrof 1983*, 54–57; *Procházka 2021*). Datování napomáhá olověná plaketa se sv. Stanislavem z pokročilé 2. poloviny 13. století (*Měřínský 1990*; *Mischke 1990*; k analogiím např. *Hrubý – Sigl 1996*). Jde převážně o měkce pálenou keramiku, jejíž podstatná část obsahuje grafit; v širším regionu se vyráběla vzhledem k nálezům s mincemi ještě ve 2. polovině 13. století (*Nekuda, R. 1980*, 400–402). V nevelkém podílu jsou zastoupeny nejspíše jihomoravské importy tvrdě páleného zboží s příměsí hrubé slidy (třídy 100 a 103), v jehož rámci se vyskytují zlomky konvic, hrnců a džbánů. Regionální inovaci asi až z počátku 14. století představuje tvrdě pálené zboží třídy 200, dále se uplatňující až do 15. století na Boskovicku a Blanensku (*Procházka 1995*; *Belcredi 2006*, 314). V grafitové třídě 260, výjimečně ve slídnaté třídě 100 a písčité 270 se vyskytly části, výjimečně celé či takřka celé nádoby s esovitě profilovaným tělem, ukončeným široce rozevřeným ústím na jedné straně a relativně vzhledem úzkým dnem/úchytkou na straně druhé. Jeden exemplář o hodnotě $d_2 = 9$ cm nese reliéfní značku kola s loukotěmi, povrch vnitřní stěny u kuželovitě seříznutého okraje kryje trojitá vlnice (obr. 5: 1). Horní části jsou jak oble vypuklé, tak i kónické. Terčíky průměru 5,5–9 cm náleží typu A a C s kuželovitě seříznutým okrajem (obr. 5: 1, 3, 8; tab. 6: 3, 4), někdy se stopou podsýpky, okraje ústí nálevkovitě i vodorovně seříznuté, ojediněle zaoblené (obr. 5: 1, 2, 4, 7–9). Na vnitřní i vnější straně ploché okrajové části se v některých případech vyskytly koncentrické rýhy či žlábký. Bohužel se nedochovala

doplněná nádoba s nálevkovitě rozevřeným ústím, která je nápadná svými proporcemi, totiž výškou zhruba se rovnající šířce dna (kolem 8 cm; obr. 5: 9). Okraj úchytky typu A je prostě po obvodu nálevkovitě oříznutý. Tato velmi stabilní nádoba nepochybně sloužila i jako miska. Většina nádob z obou lokalit se nejspíše uplatnila hlavně jako pokličky, jak naznačuje i velikost průměru úchytok i jejich mírné rozšíření ulehčující uchopení. O paralelní, spíše sekundární funkci misky lze uvažovat s výhradou u exemplářů s hodnotou $d_2 = 8–9$ cm. Technologicky jsou však v naprosté většině vázány na závěrečnou fázi tradiční produkce. Ze sousední obce Bořitov pocházejí soubory z počátku 13. století, které charakterem zcela odpovídají brněnskému pozdněhradištnímu okruhu a sledované zvoncovité nádoby neobsahují (*Procházka 1984*, 430–434; *Procházka – Štrof 1983*, 50–53).

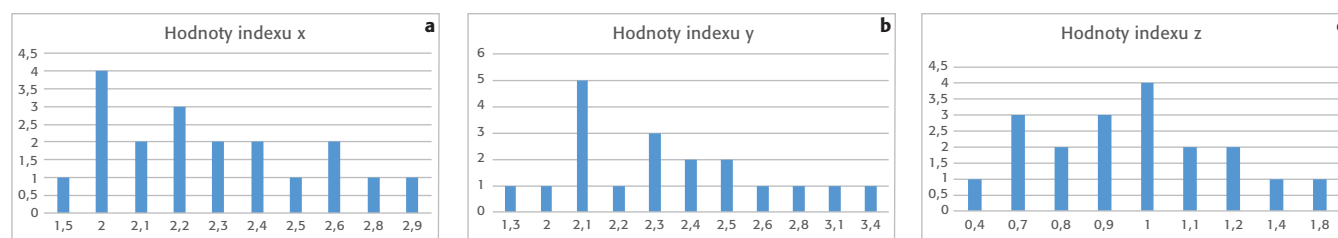
Z nálezů regionálně blízkých souboru z Černé Hory lze uvést jednoduchým seříznutím ukončené okrajové zlomky patrně zvoncovitých nádob z výšinné lokality **Hradisko u Svitávky** (11./12. – polovina 13. století), z hmoty s grafitem, na podokrají s vnitřní rytou výzdobou (obr. 5: 5–6). Lze je pravděpodobně spojit se závěrečnou fází osídlení (*Procházka 1984*, 431, 434).¹ Horní hranice datování se však zatím opírá jen o přítomnost nejmladší fáze tradiční keramiky, která byla zařazena do severomoravského výrobně distribučního okruhu; na základě dnešních znalostí však nelze vyloučit přežívání osídlení hlouběji za rok 1250.

V mincemi Přemysla Otakara II. datovaném souboru tradiční grafitové keramiky z **Blanska** (7 km jihovýchodně Černé Hory; *Nekuda, R. 1980*, 400–402), je zastoupena také nádobka tvořená dvěma kónusy s nepatrně nepravidelně předsazeným a rovně seříznutým terčíkem o průměru 6,6 cm ($d_1 = 8,6$ cm) s reliéfní značkou. Jde o ranou, specifickou formu nejspíše poklice zařaditelné do typu 5, jejíž horní část sloužila i jako úchytka (obr. 7: 1; tab. 6: 1). Analogii najdeme v souboru z Hradištky - Sekanky a také na několika severomoravských lokalitách (např. Rýmařov, nebo Dětrichov, viz výše); v blanensko-boskovickém regionu nebyly další zatím nalezeny.

Z nejstaršího období života nedaleké zaniklé vsi **Bystřec** u Jedovnice (19 km jihovýchodně Černé Hory) pochází soubor, obsahující také prvky jihomoravského okruhu. V souboru z tzv. zemnice se v nejstarších vrstvách z doby kolem poloviny 13. století vyskytly pouze ploché poklice, zatímco esovitě profilované tvary se objevují v již v značně vyvinuté podobě mimo jiné také s rozšířeným, kuželovitě seříznutým okrajem v horní polovině zástupu a také v usedlostech XX–XII zaniklých kolem roku 1300 (*Belcredi 1987*, zvl. 123–131; 2006, 59–63, 306–311).

Necelých 26 km severovýchodně Černé Hory, u Žárovic na Prostějovsku se nachází skromné pozůstatky hradu s nepůvodním názvem **Smilovo hradisko** rámcově z 2. poloviny 13. až počátku 14. století (*Velínský 1979*). V nestratifikovaném souboru s tradičními i pokročilými rysy zhotoveném kromě zásobnic patrně z materiálu bez příměsí grafitu se vyskytují výlučně duté tvary esovitě profilace (tab. 6: 12, 13; *Šlézar 1999*, zvl.

¹ Soubor nálezů z výzkumů z 80. let 20. století je uložen v Muzeu regionu Boskovicka.

Graf 3a–3c. Morava, rané poklice, hodnoty indexů x, y, z (tab. 6). — **Graph 3a–3c.** Mähren, frühe Deckel, Indexwerte x, y, z (Taf. 6).

Poř. č.	Lokalita	d1	d2	v	x	y	z	Typ pokličky	Typ úchytky
1	Blansko	8,6	6,6	3,7	2,3	1,3	1,8	5a	F
2	Cvílinek - Černov	14,6	6,5	5,7	2,6	2,3	1,1	4	C
3	Černá Hora A	16	8,2	8,4	2	2	1,0	5	A/B
4	Černá Hora B	16,5	7,6	7,4	2,2	2,2	1,0	5	C
5	Dětřichov	13,7	5,8	6,8	2	2,4	0,9	5	F
6	Jihlava - Staré Hory	15,2	4,5	6,8	2,2	3,4	0,7	4	C
7	Jihlava - Staré Hory	13,5	5,5	5,6	2,4	2,5	1,0	4	C
8	Litovel - St. Město	15,3	6,1	6,8	2,3	2,5	0,9	5	A
9	Rýmařov	17,7	6,9	8,7	2	2,6	0,8	4	C
10	Rýmařov	17,2	6,2	8,7	2	2,8	0,7	5	C
11	Rýmařov	10,7	5	7	1,5	2,1	0,7	5	F
12	Smilovo hradisko	14,1	6	5,1	2,8	2,4	1,2	5	C
13	Smilovo hradisko	13,2	6,3	5,4	2,4	2,1	1,2	5	C
14	Veselí n. Moravou	15	7,2	7,2	2,1	2,1	1	4	A
15	Veselí n. Moravou	15	6,4	6,2	2,6	2,3	0,43	4/5	A/B
16	Žďár n. Sázavou	17,5	8,5	7,9	2,2	2,1	1,1	5	A
17	Žďár n. Sázavou	15,7	5,1	6,4	2,5	3,1	0,8	5	C
18	Žďár n. Sázavou	13,3	6,3	4,6	2,9	2,1	1,4	5	C
19	Žďár n. Sázavou	15,5	6,8	7,4	2,1	2,3	0,9	5	B

34–35, 44, 48–50; Nekuda – Reichertová 1968, 247–277). Okraje ústí jsou rozšířené a buď zaoblené, nebo rovně seříznuté, kuželovitě seříznuté patrně chybí (obr. 5: 10, 12). Úchytky náleží typu C, kuželovitě oříznuté, výjimečně zaoblené; širší bez výrazného hrdla, někdy se značkou, (d2 = 5–6,3 cm; obr. 5: 10, 11), také již užší typu E1 (d2 = 2,7–4 cm) již s nízkým hrdlem (obr. 5: 12–14, snad i č. 16; tab. 7: 4). V souboru je sice zřejmý trend vývoje – od pokličky/misky k pokličce s úzkou úchytkou a hrdlem (tab. 14: 6), je však možný souběžný výskyt (různé dílny apod.). Zjištěné rozdíly mezi jen výběrově představenými lokalitami v nevelkých vzájemných vzdálenostech naznačují přítomnost výrobně distribučních okruhů kolem rodičích se městeček.

Zaniklé městečko na katastru **Žďáru nad Sázavou** poskytlo bohatou kolekci keramiky poměrně úzce datované do 3. čtvrtiny 13. století, zčásti nově detailně analyzovanou (Těsnohlídková 2021, 205–258; Zatloukal 1999, 198; 2000, 85–109, 112–124).² Podíl výrobků s podílem grafitu je menšinový, převažuje keramika ostřená pískem a velmi malá část obsahuje hrubou slídu. Lze důvodně předpokládat, že veškerá zde nalezená běžná kuchyňská a stolní hrnčičina jen regionálního původu. Celý soubor představuje podobně jako v Černé Hoře transformující se regionální pro-

dukci, s variabilními výrobními technologiemi, kde nelze ostře odlišit nějakou výrazně progresivní keramickou skupinu. Mezi pokličkami byly zastoupeny jak duté, tak i ploché tvary – tyto evidentně v menšině. Je zajímavé, že zatímco duté tvary byly vyrobeny většinou z písčité keramiky, přičemž byly zastoupeny i třídy grafitová a slídnatá, ploché poklice byly více vázány na slídnatou skupinu tříd (Těsnohlídková 2021, 248–249). Jde patrně o zatím nejsevernější lokalitu s výskytem plochých pokliček na Moravě. Téměř všechny duté poklice lze pravděpodobně zahrnout k zvonovitým nejčastěji s kónickou, méně s vypuklou horní částí (obr. 5: 15, 17–21; tab. 6: 16–19). Zvláštností je výrazně vypuklá poklice s vodorovně seříznutým okrajem, zařaditelná mezi kónické tvary typu 4 (Zatloukal 2000, tab. 14: 9). Značná část poklic byla formována z jednoho kusu hlíny pomocí různé rychlé rotace, doklady výroby z válek jsou ojedinělé. Podokrají je variabilně profilované, někdy již oboustranně rozšířený okraj dosedá na podložku plochou nebo hranou. Variabilita okrajů je větší než např. v Černé Hoře nebo Na Smilově hradisku. Terčovitě, vesměs předsazené, jen ojediněle jen odsazené úchytky typů B a C s nerovným povrchem nasedají na tělo nádoby, v některých případech lze pozorovat zárodek hrdla. Způsob tvarování okraje terčíku v některých případech prozrazuje dílnskou manýru – zaoblení a podžlábnutí (obr. 5: 21). Jen nepatrně rozšířené jsou dva zaoblené typu C1 o průměru kolem 4 cm přímo nasedající na kónickou horní část pláště poklice (obr. 5: 15, 20). Průměr d2 do 4 cm

² Děkuji Kateřině Těsnohlídkové, která mi laskavě poskytla obrazovou dokumentaci z lokality vztahující se k zde studovanému tématu ještě před dokončením své disertace.

Poř. č.	Lokalita	d1	d2	v	x	y	z
1	Rýmařov	11	4,6	6,2	1,8	2,4	0,7
2	Rýmařov	12,6	4,1	6,4	3,1	3,1	0,6
3	Rýmařov	11,4	4	4,5	2,5	2,9	0,9
4	Smilovo hradisko	12,5	3,6	6,3	2	3,5	0,6

Tab. 7. Rýmařov, Smilovo hradisko. Zvoncovité pokličky s úchytkou typu E, rozměry (cm) a indexy x, y, z. — **Taf. 7.** Rýmařov /Römerstadt/, Smilovo hradisko. Glockenförmige Deckel mit dem Griff vom Typ E. Abmessungen (cm) und Indizes x, y, z (podle /nach/ Goß – Novák – Karel 1985; Šlézar 1999).

je výjimečný, v části souboru vyhodnoceného Kateřinou Těsnohlídkovou se činily krajní hodnoty tohoto rozměru 4 a 10 cm, většinou mezi 6–8 cm. K nejširším náleží tvary typu B (obr. 5: 18). V několika případech terčíky nesly reliéfní značku (obr. 5: 17, 19). Ojedinele je doložena vnitřní výzdoba vlnovkou. Ve třech případech se uvádějí otvory ve stěnách, jejichž účel K. Těsnohlídková (2021, 235) dává do souvislosti s odvodem páry. Naprostá většina popsanych tvarů sloužila patrně výlučně jako pokličky. Během krátkého života sídliště se souběžně užívaly tvary archaičtější s širokými úchytkami/dny i „pokročilejší“, s úzkými držadly. Vývoj vrcholně středověké poklice s plně vyvinutou úchytkou s hrdlem zde však ještě nebyl dovršen.

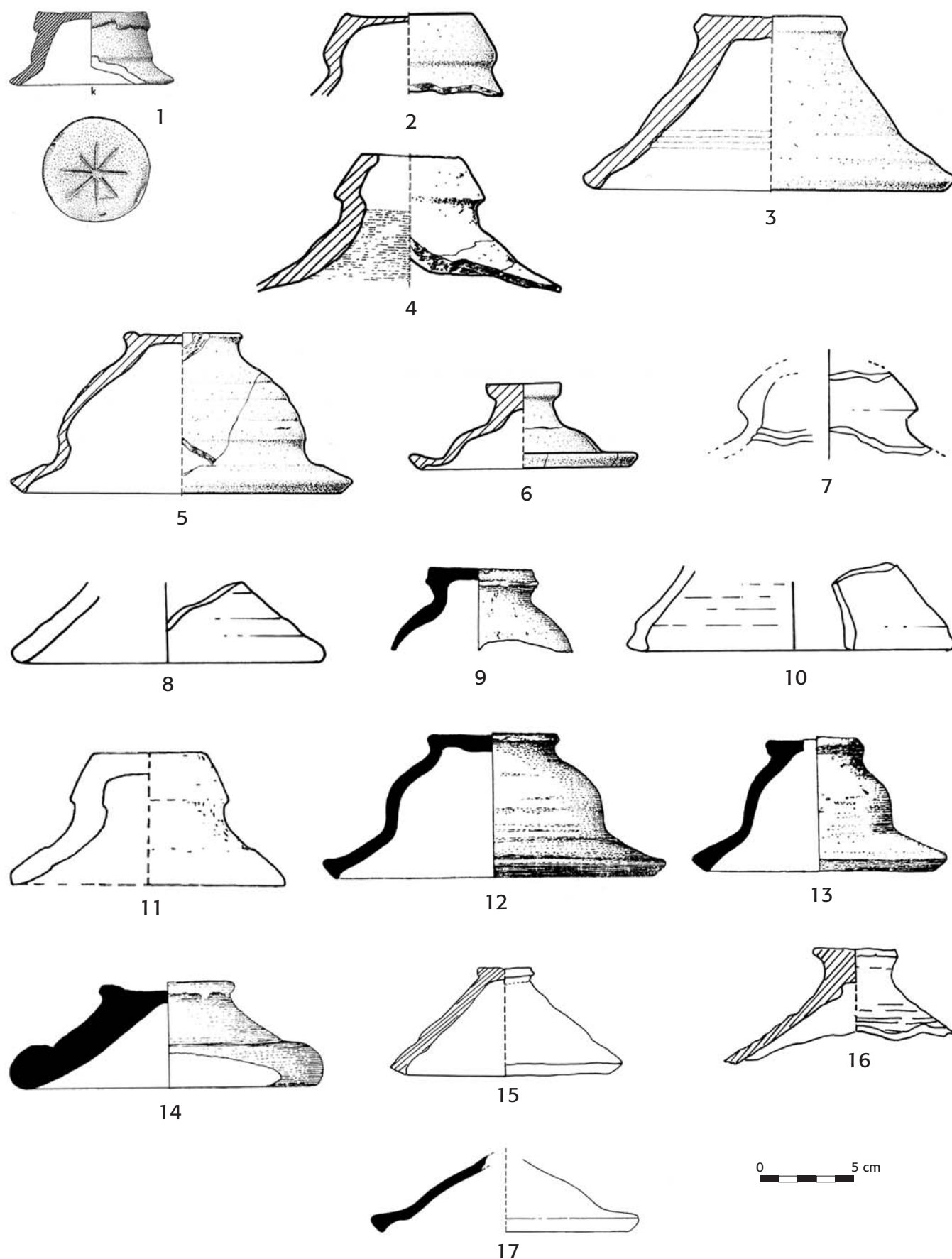
Duté tvary poklic se ve 13. století uplatnily také na východní Moravě. Na stratifikovaném předhradí hradu **Veselí nad Moravou** (těžiště ve 2. polovině 13. a na počátku 14. století) je velmi silně zastoupena keramika domácí tradice reprezentovaná především hrnci s římsovitým, vně zdobeným okrajem a zásobnicemi. Inovativní vrcholně středověké projevy obsahují silnou podunajskou složku včetně plochých poklic, rozvoj poklic dutých i pozdější obliba hrnců s kraji s okružím prozrazuje kontakty směrem k severu (tab. 6: 14–15; Sedláčková 2015, elektronická příloha ke kap. 6.1; přehled s. 204, obr. 12). Kónický typ poklice s přímými či lehce konkávními stěnami (obr. 6: 1, asi i 6: 8), se zalomeným krátkým podokrajím (obr. 6: 2), či s lehce profilovanými stěnami umožňujícími zařazení k typu 5 (obr. 6: 3) regionálního zabarvení se objevuje spolu s plochými poklicemi typu 2 již v nejstarší fázi osídlení. Následně sílí podíl profilovaných zvoncovitých tvarů (Sedláčková 2015, 202–205, zvl. obr. 12; tab. 1), přičemž se jen ojedinele se prosadila nejvyspělejší varianta s úzkým vyčleněným knoflíkem (zde obr. 6: 9; d2 = 4,1 cm). Úchytky jsou v naprosté většině posazené přímo na tělo poklice, často kuželovitě ořezané, ne vždy předsazené, beze stop odříznutí od podložky (obr. 6: 1–6). Tradiční široké terčíky přísluší i k nejvyspělejší profilovaným tvarům (obr. 6: 10). Hodnoty d2 se pohybují v rozpětí 4,4–6,4 cm (Sedláčková 2015, 204, obr. 12). Celý tvar s úchytkou typu A s hodnotou d2 = 7,2 m mohl při stejné výšce bez problémů sloužit jako miska (zde obr. 6: 1). Na některých exemplářích nacházíme značky – kolo s křížem uvnitř a kolo s loukotěmi (obr. 6: 6). Početný soubor kónických poklic obou hlavních variant lze považovat způsobem provedení za součást spíše tradiční složky zdejší keramiky a naznačují kontakty směrem do horního Pomoraví. Nástup profilovaných zvonovitých pokliček je již součástí obecného trendu i zde. V keramické peci z blíz-

kého **Starého Města** u Uherského Hradiště z 2. poloviny 13. nebo počátku 14. století známe převážně ploché poklice, jednu zvoncovitou (+ 2 zlomky) a jednu výrazně konvexní bez podokrají. Zvoncovitá poklice představuje běžný tvar ještě s „krabatou“ úchytkou a hrdlem (d2 = 5 cm; Galuška 2003, 600, obr. 5: 1–3; 602, obr. 6B: 1, 2, 6; 603).

Morfometrie raných poklic a poklic/misek s dny typu A–C a F (tab. 6) naznačuje zejména průměrnými hodnotami indexů x, y a z příbuznost s tvary referenčních českých souborů (tab. 1, 2, 5, 11a). Vrcholy v grafech četnosti hodnot indexů jsou u moravských tvarů na nepatrně nižších hodnotách v případě x a y (grafy 3a–c), než v obdobných grafech týkajících se českých lokalit (grafy 1a–c a 2a–c). O významných diferencích však nelze hovořit; moravský soubor je nesourodější, zahrnuje častěji tvary, u nichž nelze o funkci pokliček pochybovat. K postižení případných trendů by bylo vhodné provést podrobný výzkum pražských pokliček/misek.

Na rozhraní jihomoravské a severomoravské keramické oblasti se rozkládá v západovýchodním směru pás území, kde se v různé míře ve 13., případně v 1. polovině 14. století uplatňují prvky ukazující tu na sever, jindy zase na jih. V průběhu 14. století se zde stabilizuje řada menších výrobně-distribučních okruhů kolem městeček a měst, jejichž poznání jsme stále hodně dlužni (Čapek a kol. 2022, 127–169).

Objasnění dalšího vývoje zvonovitých poklic v severní polovině Moravy napomáhají soubory z **Oloouce**. Ve 3. čtvrtině 13. století ještě převažuje keramika raně středověké tradice, doplněná menšinovým podílem redukčního zboží s jihomoravskými, případně dolnorakouskými prvky včetně např. konvic s třmenovým uchem (Procházka – Kováčik – Zúbek 2002, 208). Na pevnější půdu se dostáváme až zásluhou souborů ze tří jímek z výzkumu na staveništi obchodního domu Prior, z doby kolem 1300, případně z 1. a počínající 2. poloviny 14. století (Bláha 1987). Dominují zvoncovité poklice s nerovnou úchytkou typu C většinou s podsýpkou, občas i odříznutých s náznakem vyčlenění hrdla (obr. 7: 12–13; tab. 8: 1–2, 7–11). Osmina odřezaných úchytek v jímkách 59/79 a 68/79 ukazuje, že šlo o výrazně menšinovou technologii (Bláha 1987, zde obr. 7: 13). Nezanedbatelná část úchytek má stále velký průměr nad 5 cm (37 %), pokles hodnoty průměru je však patrný (rozpětí d2 = 3,8–7,8 cm). Další znaky (okraj, podokrají) vcelku odpovídají vyspělým poklicím typu 5. Z morfometrických údajů lze ještě vyzdvihnout, že měřitelné tvary jsou opět spíše malé až střední, hodnoty indexů x a y vykazují nevelký rozdíl (2,4 a 2,7). Zatímco v případě indexu x jde o hodnotu víceméně společnou všem typům poklic typu 5, v případě indexu y a z (0,9) je patrný efekt utváření skutečné, již značně zúžené úchytky, stále však v maximech širší než dokonalé úchytky typu E1 známé již ze 13. století ze Sekanky, Hradce Králové nebo Rýmařova. Výpověď četnosti zastoupených hodnot má vzhledem k málo početnému souboru nevelkou hodnotu, trend k zúžení úchytek některých nádob naznačují kumulace hodnoty 3,3 u indexu y a zejména 0,6 u indexu z (tab. 8: 9, 10). Ze souboru se vymykají čtyři silnostěnné kónické poklice (typ 4) z jímky 59/89, většinou

Obr. 7. Pokličky, Morava. — **Abb. 7.** Deckel, Mähren. **1** – Blansko (Nekuda 1980, obr. 13: k); **2–6** – Rýmařov (Goš – Novák – Karel 1985, obr. 7: 2; 8: 5, 6; 9: 4, 6); **7, 8, 10** – Uničov (Michna 1980, obr. 12: 4–6); **11** – Dětrichov (Bolina – Němcová – Šlězár 2008, 55); **12–14** – Olomouc /Olmütz/, Prior (Bláha 1987, 9 – A 32735; 12 – A 32616; 13 – A 32500, 14 – A 32501); **15** – Opava /Troppau/-Kateřinky (Kouřil 1988, 112, tab. IV: 7, upravila /Gestaltung/ L. Dvořáková); **16** – Opava – Masarykova ulice /Str./, obj. 507 (Kiecoň – Zezula 2004, obr. 12: 20); **17** – Opava – Pekařská ulice /Str./, obj. 13 (Kiecoň – Zezula 2005, obr. 6: 21).

Tab. 8. Olomouc, Prior. Rozměry publikovaných zvoncovitých (**typ 5**) a kónických (**typ 4**) pokliček z jímek č. 59/79 a 68/79, rozměry (cm) a indexy x , y , z . Č. 1 má stopy odříznutí.

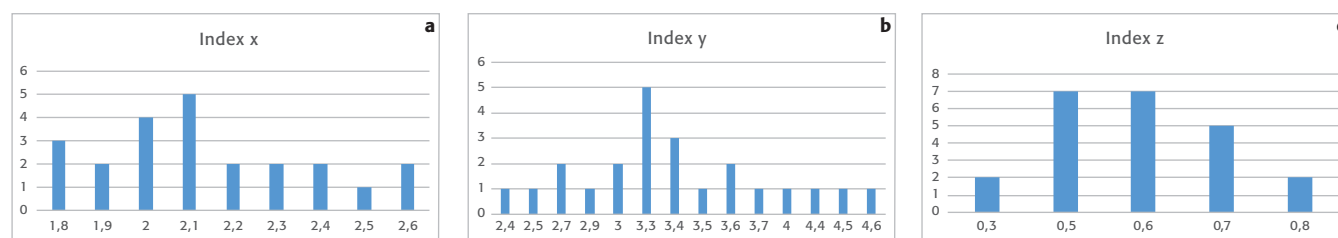
Taf. 8. Olomouc./Olmütz/, Prior. Abmessungen der veröffentlichten glockenförmigen (**Typ 5**) und konischen (**Typ 4**) Deckel aus den Schächten Nr. 59/79 und 68/79, Abmessungen (cm) und Indizes x , y , z . Nr. 1 weist Spuren von Abschneidung auf (podle /nach/ Bláha 1987).

Poř. č.	Jímka	Inv. č.	d1	d2	v	x	y	z	Typ pokličky	Typ úchytky
1	59/79	A 32499	13,3	3,8	6,6	2	3,8	0,6	5	C.
2	59/79	A 32500	9,9	3,8	5,2	2	2,6	0,7	5	C
3	59/79	A 32501	14,3	6,2	4,8	3	2,3	1,3	4-silná	C
4	59/79	A 32502	14,2	6,9	5	2,8	2,1	1,4	4-silná	C
5	59/79	A 32503	13,2	4,6	5,3	2,5	2,9	0,9	4-silná	C
6	59/79	A 2504	15,2	7,8	5,1	3	1,9	1,5	4-silná	C
7	68/79	A 32615	9,9	4,5	4,4	2,3	2,2	1	5	C
8	68/79	A 32616	17,7	6,8	6,8	2,6	2,6	1	5	C
9	68/79	A 32617	14,4	4,4	7,4	1,9	3,3	0,6	5	C
10	68/79	A 32618	12	3,6	5,7	2,1	3,3	0,6	5	C
11	68/79	A 32619	12,2	4,5	6,3	1,9	2,7	0,7	5	C

s knoflíkem typu C2 bez hrdla, v průměru širším než u poklic typu 5 (6,4 cm) s úchytkou typu E v obou variantách; jsou také relativně nižší, jak ukazují indexy x a z (tab. 8: 3–6; 11b). Odpovídají analogickým brněnským tvarům řazeným ovšem spíše až do 2. poloviny 14. století a představují zcela originální inovaci pokročilého vrcholného středověku, byť tvar úchytky znamená spíš krok zpět (zde obr. 7: 14; z brněnských analogií viz obr. 6: 12, 14; tab. 9 a 11b; viz níže).

Jižní Morava v užším slova smyslu, tedy území mezi Brnem a rakouskou hranicí (zejména samotné Brno, Pohořelicko a příhraniční regiony Břeclavska, Mikulovska a patrně i stále málo známého Znojemska) představuje oblast s dominancí plochých poklic se vztyčeným okrajem (typ 2), což obdobně jako jiné tvary (hrnce, konvice, misky se zataženým ústím, některé tvary džbánů) souvisí se silným vlivem z rakouského Podunají neseným i fyzicky přítomnými osidlení (k tomu stále platný Hosák 1967; ke keramice zejména Procházka – Peška 2007, zvl. 170–173, 221–232; Sedláčková 2020, zvl. 8–20). Nutno předeslat, že zde chybí zvoncovité misky/poklice vázané na tradiční produkci. Nejlépe je poznán vývoj keramické produkce Brna, kde již disponujeme četnými soubory pokrývajícími celý vrcholný a pozdní středověk. Asi ve 2. čtvrtině 13. století se zde objevily ploché pokličky se středovou úchytkou, vzácněji s postranním uchem, které dominují i ve 2. polovině tohoto věku (Procházka – Peška 2007, 223; Sedláčková 2020, Text, 55–62; zde obr. 7: 11). Příslušnosti k inovativní složce keramické produkce odpovídá i použitý materiál – v zejména tzv. písčité třída 200 a slídkové třídy 100 a 103 (Procházka 2007, 242). Ojedinele byly sice zaznamenány ploché poklice vyrobené z hmoty s příměsí grafitu, jde však pouze o převzetí nového tvaru místními výrobci (Sedláčková 2020, 55). K řešení otázky nástupu a vývoje dutých tvarů v Brně nejnověji významně přispěla vyhodnocením početných a kvalitních souborů Lenka Sedláčková (2020, Text, 55–62). Na pevnější půdu se zde dostáváme až v horizontu 2.1 (rámcově poslední čtvrtina 13. století a 1. polovina 14. století), zejména díky souborům s mincemi krále Václava II. (např. z České 5, Procházka – Peška 2007, 205, 207, 210, errata, zde obr. 7: 12 – s ještě jen elementárně vyvinutou úchytkou s podsýpkou). Domnívám se, že malé zlomky okrajů z jímek horizontu VS 1.2, profilací odpovídajících vyspělým tvarům doloženým zatím až po r. 1300, představují druhotnou infiltraci (Sedláčková 2020, Katalog

5, 8, tab. 7: 5, 6; 12, 14, tab. 14: 18). V průběhu 2. poloviny 14. století duté nádoby nabývají naprosté převahy nad plochými, které během 1. poloviny 14. století mizí. Starší zvonovité poklice mají ještě relativně širokou ($d_2 = 4–5$ cm), hrdlem často ještě neoddělenou úchytku (obr. 6: 12; tab. 9: 23–26). Kónické poklice se objevují možná o něco dříve než zvonovité, sporadicky již v závěru horizontu VS 1.2 a v malé míře se užívají ještě v 1. polovině 14. století (zde obr. 6: 13; Procházka – Peška 2007, 204, 206, 208, obr. 26: 26; 27: 26; 216, 217, obr. 32: 12, 13, 17–20; 223, 229; Sedláčková 2020, Text 55–62, obr. 19–23; Katalog 21–22, tab. 27: 12–15; 28: 15–20; 58–59, 65, tab. 70: 7–29; 81–82, 84, tab. 92: 7, 8 aj.). Zdá se, že až na přelomu 14. a 15. století se prosadily pečlivě vypracované, zvoncovité poklice s výrazným hrdlem a úchytkou o průměru 3–5 cm, odřezanou strunou či nožem; tvar prostě nahoře odříznutý bez přesahu představuje výjimku (Sedláčková 2020, 57, 113, tab. 122: 5–6, 8–10, 117; tab. 126: 7–10; zde obr. 6: 15–17; tab. 9: 4–8, 10–18). Asi až po polovině či na sklonku 14. století se objevily kónické silnostěnné poklice s nerovnou úchytkou typu C, vyrobené z písčité hmoty bez v Brně typické slídy obdobné výše zmíněným olomouckým včetně morfometrických parametrů (Procházka 1996, 329, 342, obr. 6: 2; Sedláčková 2020, Text, 57, 60; Katalog, 87, 90, 92, tab. 99: 17; 101: 20–21; 110, tab. 128: 16–18; zde obr. 6: 14; tab. 9, 11b). V souladu s názorem L. Sedláčkové (Sedláčková 2020, 61–62) lze soudit, že jen málokterá dutá poklička sloužila i jako miska, široká dna/úchytky o průměru nad 6 cm chybí, drtivá většina nepřesáhla 5 cm. Na rozdíl od severní Moravy, Jihlavska i Uher-skohradištska se v Brně jen vzácně vyskytly jednoduše upravené okraje, již od počátku jsou běžné profilace odpovídající vyspělým zvonovitým poklicím. Trend k završení vývoje k vyspělé pokličce typu 5 s převažující úzkou úchytkou varianty E1 dokládají i některé metrické údaje patrné z tab. 9 a 11b – průměrná hodnota d_2 (4 cm) a zejména indexy y (3,3) a z (0,6). Index x odpovídá průměrnou hodnotou 2,2 ostatních miskám/pokličkám i poklicím, index y a raným poklicím s vyvinutou úchytkou typu E (tab. 11b). Grafy četnosti hodnot ukazují výrazné vrcholy indexu y na hodnotách 3,3 a 3,4 (graf 4a–4c; zhruba třetina všech hodnot indexu y), v případě indexu z jde o hodnoty 0,5 a 0,6 (asi 2/3 hodnot). Jde o jasnou změnu ovlivněnou poklesem hodnoty průměru úchytky.

Graf 4a–4c. Morava, poklice typu 5, pol. 14. – pol. 15. stol., hodnoty indexů x, y, z (tab. 7 a 9). — **Graph 4a–4c.** Mähren, Deckel des Typs 5, Mitte des 14. bis Mitte des 15. Jh., Indexwerte x, y, z (Taf. 7 und 9).

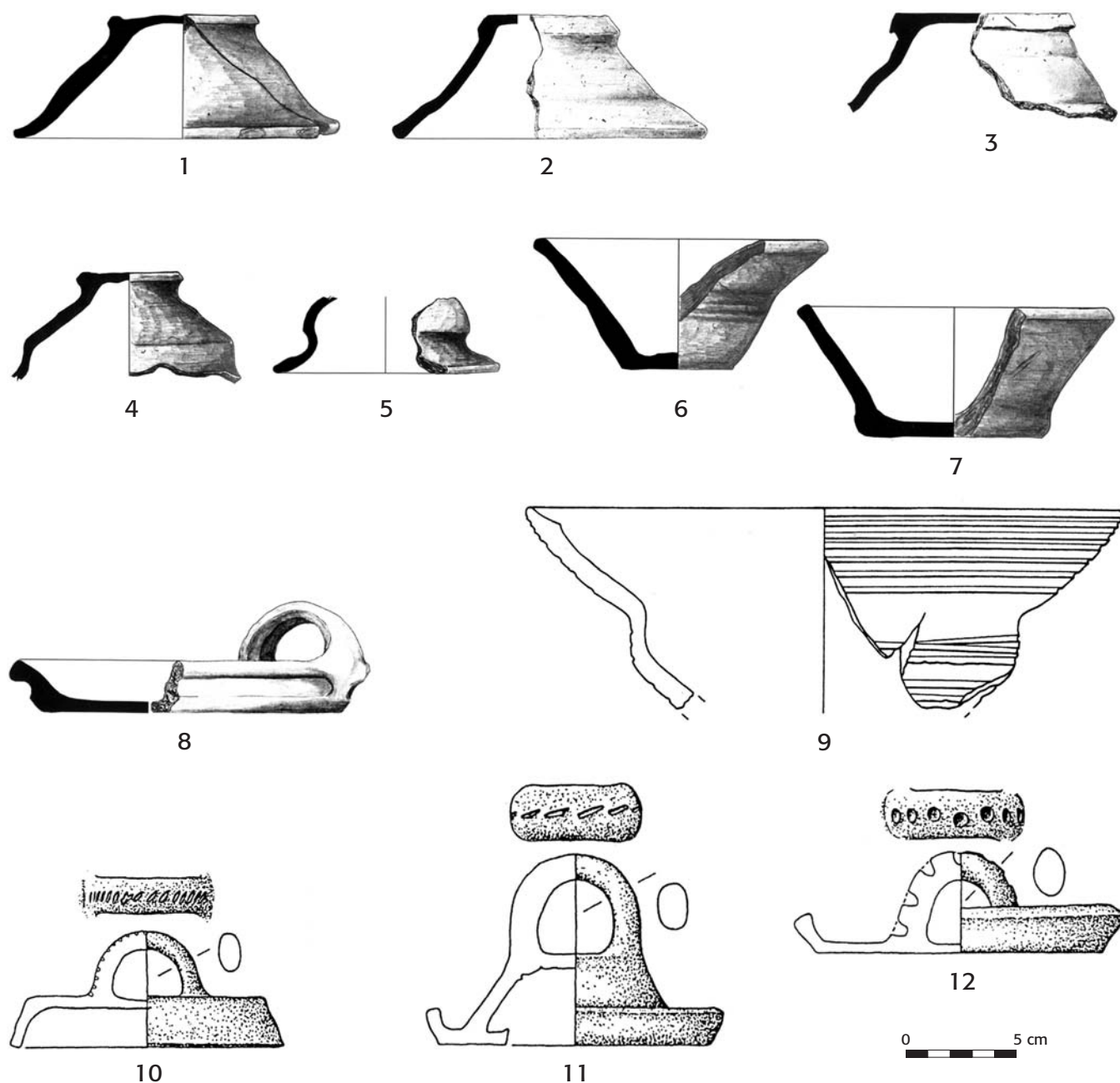
Poř. č.	Lokalita	d1	d2	v	x	y	z	Typ pokličky	Typ úchytky
1	Dominikánská 7	15,8	4,7	6,7	2,4	3,4	0,7	4	E
2	Dominikánská 7	15,3	4,5	5,8	2,6	3,4	0,8	5	C
3	Dominikánská 7	11,1	4,5	4,2	2,6	2,5	1,1	4	B
4	Dominikánská 7	17,3	4,7	7	2,4	3,7	0,7	5	C
5	Dominikánská 7	12,7	4,7	6,3	2	2,7	0,7	5	B
6	Dominikánská 7	12	4	6,3	1,9	3	0,3	5	E
7	Dominikánská 5	16,3	3,7	7,7	2,1	2,1	0,5	5	E
8	Dominikánská 5	14,5	2,3	7,3	2	4,4	0,3	5	F
9	Mečová 2	12,9	3,9	7,5	2,2	3,3	0,5	5	E
10	Orlí 19/21	16,7	4,2	8	2,1	4	0,5	5	E
11	Orlí 19/21	16,3	4,5	7,6	2,1	3,6	0,6	5	E
12	Orlí 19/21	10	3	4,8	2,1	3,3	0,6	5	E
13	Orlí 19/21	12	4,5	6	2	2,7	0,8	5	B
14	Orlí 19/21	24	5,2	9,6	2,5	4,6	0,5	5	E
15	Orlí 19/21	12,3	3,7	6,2	1,9	3,3	0,6	5	E
16	Orlí 19/21	11,3	3,3	5	2,3	3,4	0,7	5	E
17	Orlí 19/21	11	3,7	6	1,8	3	0,6	5	E
18	Orlí 19/21	10,3	2,3	4	2,6	4,5	0,6	5	E
19	Orlí 19/21	11,3	5,3	5	2,3	2,1	1,1	4	E
20	Orlí 19/21	11,8	4,7	5,3	2,2	2,5	0,9	4	B
21	Orlí 19/21	12	4,3	5,3	2,3	2,8	0,8	4	B
22	Rašínova	10,1	4,8	4,8	2,1	2,1	1	5	C
23	Mečová 2	9,1	2,8	4,6	2	3,3	0,6	5	E
24	Mečová 2	14,9	4,3	6,8	2,1	2,4	0,6	5	E
25	Mečová 2	15,8	4,4	8,9	1,8	3,6	0,5	5	C
26	Mečová 2	15,6	4,4	6,7	2,3	3,5	0,7	5	E

Tab. 9. Brno, zvoncovité pokličky, rozměry (cm) a indexy x, y, z. **1–3, 23–26** – kolem poloviny 14. století, **4–8** – 1. polovina 15. století, **9** – počátek 2. poloviny 14. století, **10–21** – 14./15. století, **22** – 1. polovina 14. století; **19–21** – zesílená varianta **typu 4**.

Taf. 9. Brno /Brünn/, glockenförmige Deckel, Abmessungen (cm) und Indizes x, y, z. **1–3, 23–26** – um die Mitte des 14. Jahrhunderts, **4–8** – 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts, **9** – Anfang der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts, **10–21** – 14./15. Jahrhundert, **22** – 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts, **19–21** – verstärkte Variante vom **Typ 4** (podle /nach/ Procházka 1996; Sedláčková 2020).

Jižně Brna na **Pohořelicku** a **Hustopečsku** se v horizontu středověké keramiky A vyčleněným J. Ungerem (přibližně 1250 – 1. čtvrtina 14. století) uplatnily především ploché pokličky, mnohem méně se objevují i pokličky kónické, s přímými nebo konkávními stěnami a nepravidelnou, mírně předsazenou úchytkou bez hrdla typu C2. Okraj jediného tvaru s úplným profilem ze zaniklé vsi v poloze **Štěpničky u Šakvic** dochovaného v celém profilu je jen mírně rozšířen. Další okrajové zlomky, u nichž však zčásti nelze vyloučit původ z poklic zvonovitých, však vykazují výraznější profilaci podobnou brněnským tvarům (d2 = 3,8 cm, 4,8 cm a 6,2 cm; Unger 1981, 73, obr. 12: 6, 7, 11; 75, obr. 13: 17, 18; 77, obr. 15: 10; 79, obr. 16: 14, 15; 1984, 291, obr. 4: 10; obr. 6: 293; zde obr. 6: 18). S domácí, v regionu po polovině 13. století rychle mizející hrnčínou raně středověké tradice nemají nic společného. Plně vyvinuté zvonovité poklice s úchytkou typu E se zde prosadily až v průběhu 14. století; jako příklad lze uvést 3. fázi sídla typu motte **Koválov u Žabčic** (Unger 1994, 43, obr. 36: 1–4, 44).

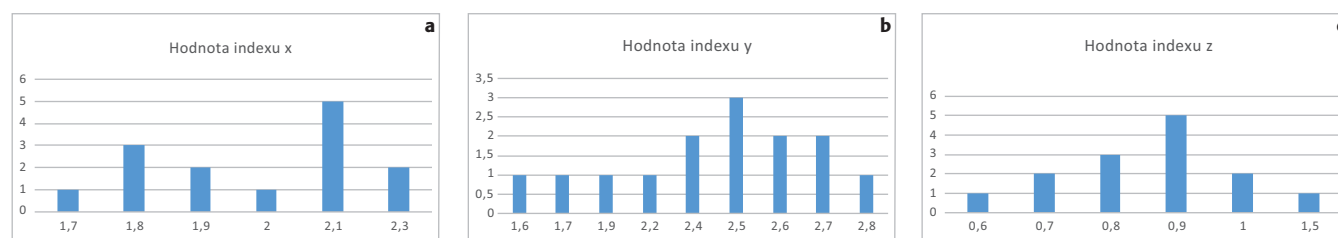
Poněkud jiná je skladba sledovaných tvarů ve vrchovinné části jihozápadní Moravy a přilehlé části českého příhraničí osídlovaných až v průběhu 13. století. V posledních dvou desetiletích byly publikovány poměrně rozsáhlé soubory keramiky z 2. poloviny 13. až počátku 14. století z Jihlavska a Pelhřimovska (Hrubý et al. 2006, 206–212; 2012, 385–393; Těsnohlídková – Těsnohlídek – Dufek 2018, 119–134; Zimola 2013; 2014). Zejména v hornických sídlištích **Staré Hory v Jihlavě** a **Černov - Cvílinek** byla registrována pestrá škála nádob sledovaných typů (obr. 8: 1–8; tab. 6: 2, 6–7). Nejdetailnějšího vyhodnocení se dostalo souboru z **Počátek**, kde lze sledovat zastoupení jednotlivých tvarů v různých keramických třídách. Menšinově jsou zastoupeny ploché pokličky (obr. 8: 8). Duté poklice zahrnují jak kónické tvary (obr. 8: 1), tak zvonovité s variabilně tvarovanými stěnami, až často ještě s víceméně kónickou horní částí, řidčeji s výrazným vyklenutím (obr. 8: 3–5). Zatím není pozorovatelný nějaký vývojový trend nebo vazba k určité keramické třídě, poklice/misky se běžně vyráběly i z hmoty s grafitem. Okraje širokých

Obr. 8. Pokličky, Morava, Slovensko. — **Abb. 8.** Deckel, Mähren, Slowakei. **1, 4–7** – Cvilínek - Černov (Hrubý a kol. 2012, 390, obr. 88: 13, 24, 25; 391, 89: 12, 13); **2, 3, 8** – Jihlava /Iglau/, Staré Hory (Hrubý a kol. 2006, 212, obr. 30: 9, 11; 215, obr. 32: 2); miska/poklička a poklička, západní Slovensko /Deckel-Schüssel und Deckel, Westslowakei/; **9** – Nitra, Párovské Háje (Ruttikay 1997, Abb. 7: 7); **10–12** – Bratislava, Uršulínska ulice /Str./ (Hoščo – Lesák 2001, obr. 3: 1, 4, 8).

úchytek typu C, nejčastěji varianty C2 jsou kuželovitě seříznuté, někdy s obvodovým prstencem ($d_2 = 4,3–8,3$ cm). Na některých terčích se vyskytují reliéfní značky opět s častým zastoupením motivu kruhu (Hrubý et al. 2012, 390, obr. 88: 8; Těsnohlídková – Těsnohlídek – Dufek 2018, 120, obr. 4: 3, 4). Zvláštní skupinu tvoří nevelké kónické tvary s přímými, řidčeji vyduťnými stěnami (průměrná hodnota $d_1 = 12,3$ cm) a poměrně úzkým dnem stojícím mezi miskami/pokličkami a vyspělými poklicemi (průměrná hodnota $d_2 = 5,4$ cm), přičemž jeho obvod nebyl až na tři případy (odsazení, jednou kuželovitě seříznutí) nijak zvlášť zvýrazněn (obr. 8: 6–7; tab. 10, 11b). Index x se vejde do rozmezí 1,8–2,3;

průměrem 2 (nejčastěji 2,1, graf 5a); je nepatrně nižší než u ostatních sledovaných tvarů, průměrem hodnot indexu y (2,4) se nevymyká z obrazu raných tvarů s úchytkami typů A–D, F (vrchol na hodnotě 2,5, graf 5b, maximum 2,8, tab. 10: 12), což svědčí o určité standardizaci obdobně jako poměrně nízká hodnota indexu z (průměr 0,9, graf 5c) s kumulací hodnot v této výši. Značná část nádob pochází z hromadného nálezu v jednom ze zahluobených objektů v Cvilínku. Uvažuje se o jejich technickém využití, nemají však zesílenou spodní část jako známé středočeské „technické“ misky vhodné nejspíše k drcení jako hmoždíře (Hrubý et al. 2012, 386, 391–392, obr. 1–15, 17; zde obr. 8: 6, 7; tab. 3;

Graf 5a–5c. Černov - Cvilínek, kónické misky, hodnoty indexů *x*, *y*, *z* (tab. 10). — **Graph 5a–5c.** Černov - Cvilínek, konische Schüsseln, Indexwerte *x*, *y*, *z* (Tab. 10).

Pavlu 1971, 30; Boháčová 1991, 117). Těžiště popisovaných tvarů se klade do horizontu Jihlava B (2. třetina 13. století; např. Zimola 2014, 124). Asi ne dříve než do pokročilého horizontu Jihlava C (konec 13. – 1. polovina 14. století?) spadají počátky plně vyvinutých zvonovitých poklic s výraznou úchytkou, pocházející z nestratifikovaných souborů ze Starých Hor získaných před moderními záchrannými výzkumy (Zimola 2014, 126, obr. 9; 128, obr. 14: 8–11). Do téže doby se hlásí zlomky asi zvonovitých poklic (jeden se blíží tvaru kónickému) z výzkumu jihlavské radnice (Zimola 2013, 100, obr. 4: 2, 3, 5; 109, obr. 9: 8–10; 110, obr. 10: 8–10).

Průnik zvonovitých poklic na jihozápadní česko-moravské pomezí, na Telečsko dokládají nálezy z nejspíše smíšených vrstev z hradu **Šternberka** (13./14. – 1. čtvrtina 15. století), kde lze zaznamenat různé fáze vývoje úchytky od široké se značkou varianty C1 až po variantu E1 (Bláha 1970, 7, 22–23, tab. 12, 13). Také fragmentarizované soubory ze sídliště v místě Staroměstského rybníka před hradbami **Telče** naznačují dominanci zvonovitých pokliček vesměs z materiálu s příměsí slidy v tomto regionu od pozdního 13. století, pozornost si zaslouží poklice s vysokou kupolí a vyvinutým knoflíkem varianty E1. Uvádějí se i poklice kónické, některé s příměsí grafitu asi z časnějšího 13. století (Běhouňková 2015, zvl. 129–136, obr. VII: 1, 2; VIII: 49–51; XIII: 5). Obdobnou strukturu poklic s dominancí zvoncovitých tvarů ze slídnatého materiálu nabízí i kolekce z hradu **Louka** převahou ze 14. století severně Jemnice, kde stojí za pozornost část kupolovitě klenuté kónické poklice z materiálu s příměsí grafitu, se zvýrazněným zaobleným okrajem a výzdobou vpichy nepochybně ještě z 13. století (Bartík et al. 2016, 54, obr. 5: 6; 66, obr. 13: 3; 14: 16; 15: 39–50; 69–71).

Při pokusu o souhrnný pohled na situaci na Moravě nelze pominout rozdíly mezi severem a jihem země. V severní a východní části se setkáváme se specifickými tvary zařazenými s výhradou do rámce typu 5, které lze považovat za domácí inovace. Jejich počátky jsou zatím nejasnější, byly potvrzeny především ve 2. polovině 13. století. Některé nálezy naznačují přítomnost vyvinutých zvonovitých forem již před polovinou 13. století (Svitávka). Vedle nádob vyrůstajících z domácích zdrojů se místy setkáváme s vyspělými pokličkami vázanými na pokročilejší technologii a také odlišnou hmotu od tradiční. Hodnoty d2 však nedosahují maxim známých z Čech a prostě tvarovaná dna typů A a B se vyskytují relativně méně. Na Jihlavsku a v přilehlém Pelhřimovsku se můžeme setkat také s poklicemi kónickými bez vyvinutého hrdla při úchytky. Na jižní Moravu se dostává plochá poklice se vztyčeným okrajem jako hotový tvar z Rakouska, kotoučovitě poklice typu 1 se již se

Poř. č.	Stěny	Dno/stěna	d1	d2	v	x	y	z
1	D	C	11,1	6,4	6,1	1,8	1,7	1
2	D	A	11,5	4,5	6,3	1,8	2,6	0,7
3	D	A	12,6	5,1	6,5	1,9	2,5	0,8
4	D	C	13	5,3	6,1	2,1	2,5	0,9
5	A	A	12,4	5,1	6,1	2	2,4	0,8
6	C	B	13,4	4,9	7,8	1,7	2,7	0,6
7	D	A	12,8	5,3	6,1	2,1	2,4	0,9
8	A	A	13	4,9	5,7	2,3	2,7	0,9
9	D	A	11,1	4,3	5,2	2,1	2,6	0,9
10	D	A	12,8	5,2	6,1	2,1	2,5	0,9
11	A	D	13,9	8,9	6,1	2,3	1,6	1,5
12	D	A	12,7	4,5	6,1	2,1	2,8	0,7
13	A	A	11,4	5,2	6,4	1,8	2,2	0,8
14	D	A	11,5	6,1	6,1	1,9	1,9	1

Tab. 10. Černov - Cvilínek. Kónické misky, rozměry (cm) a indexy *x*, *y*, *z*. Pořadí odpovídá číslování na citovaném obrázku, neúplné tvary byly vynechány. **Stěny:** A – přímé, B – konvexní, C – konkávní, D – zvlněné. **Přechod dna a spodku nádoby:** A – hrana, B – kuželovitě oříznutí, C – odsazení od spodku nádoby, D – rozšířená patka. Rozměry v cm. — **Taf. 10.** Černov - Cvilínek, konische Schüsseln, Abmessungen (cm) und Indizes *x*, *y*, *z*. Die Reihenfolge entspricht der Nummerierung in der zitierten Abbildung, unvollständige Formen wurden weggelassen. **Wände:** A – gerade, B – konvex, C – konkav, D – gewellt. **Übergang vom Boden zum Unterteil des Gefäßes:** A – Kante, B – konischer Zuschnitt, C – Absatz vom Unterteil des Gefäßes, D – erweiterter Fuß (podle /nach/ Hrubý et al. 2012).

zdejšími vývojem míjejí. Původ sporadicky se vyskytující poklice kónické není jasný, s tradiční produkcí zde však nejspíše nesouvisí. Ploché poklice typu 2 se menšinově a dočasně vyskytují i v přechodném pásu mezi jihomoravským a severomoravským okruhem. Zvonovitá poklice prodělává od pokročilého 13. století a v 14. století vývoj charakterizovaný již v souvislosti s vývojem v Čechách. V 1. polovině 14. století vytlačila plochou poklici i z jižní Moravy.

Zvoncovité poklice s úchytkami typu E se víceméně uniformně prosadily ve 14. století na celé Moravě, patrný je v důsledku prosazení technologie vytáčení nárust podílu úchytek se stopami odříznutí (např. Goš 1980, 373; Goš – Novák – Karel 1975, 103; Karel – Dušek 2013, 137–138, 157, obr. 8, 10, 12, 14).

Západní Slovensko

Tomuto území se nevěnujeme systematicky. Je však pozoruhodné, že široké zvonovité tvary se vyskytují i zde, a to zpočátku také v rámci tradiční keramiky, jak o tom svědčí nález z **Nitry – Párovských Hájů** (sklonek 12. – 1. polovina 13. století, Ruttkay 1997, 264, 276, zde obr.

Tab. 11a, 11b. Souhrnné údaje vycházející z tab. 1–10. **Sloupec 1** – tab. 1; **2** – tab. 5; **3–6** – tab. 2; **7, 8** – tab. 6; **9** – tab. 3; **10** – tab. 4; **11, 12** – tab. 8; **13, 4** – tab. 9; **14** – tab. 10.

Taf. 11a, 11b. Zusammenfassende Daten auf der Grundlage der Tafeln 1–10. **Spalte 1** – Taf. 1; **2** – Taf. 5; **3–6** – Taf. 2; **7, 8** – Taf. 6; **9** – Taf. 3; **10** – Taf. 4; **11, 12** – Taf. 8; **13, 4** – Taf. 9; **14** – Taf. 10.

a

	1	2	3	4	5	6	7	8
	Mísy/pokličky, Čechy	Blíževedly	Hradištko, typy mis/poklic				Morava rané pokličky	Rýmařov a Smilovo hradištko, pokličky
			I	I a II	II	III		
D1 rozpětí	8,4–21,8	19,1–30,3	10,5–18	8,7–18	8,7–17,7	6,9–13,8	8,6–17,7	11–12,6
D1 pr.	15,9	23,8	13,2	12,8	12	11,3	14,6	11,7
D2 rozpětí	4,5–11	13,2–22,	3,9–7,9	4,2–8,2	5–8,2	4,5–8,5	4,5–8,5	4–4,6
D2 pr.	7,3	15,6	6,1	6,3	6,9	7	6,4	4,2
V rozpětí	4–9,6	9,4–10,6	3,3–7,2	2,8–7,2	2,8–7,2	3–7,5	3,7–8,7	4,5–6,4
V pr.	7	10	5,8	5,5	4,8	4,7	6,6	5,7
x rozpětí	1,7–2,4	1,9–2,9	1,7–3,8	1,7–3,8	1,5–2,9	1,5–2,0	1,5–2,9	1,8–3,1
x pr.	2,3	2,4	2,3	2,4	2,5	2,5	2,3	2,5
y rozpětí	1,5–2,4	1,3–1,8	1,6–3,6	1,3–1,6	1,2–2,1	1,5–1,8	1,3–3,5	2,4–3,1
y pr.	2,2	1,7	2,3	2,1	1,6	1,6	2,4	2,8
z rozpětí	0,5–2	1,4–2,1	0,7–1,4	0,7–2,3	1–2,3	0,9–1,9	0,4–1,8	0,7–0,9
z pr.	1,1	1,7	1,1	1,2	1,5	1,6	1	0,7

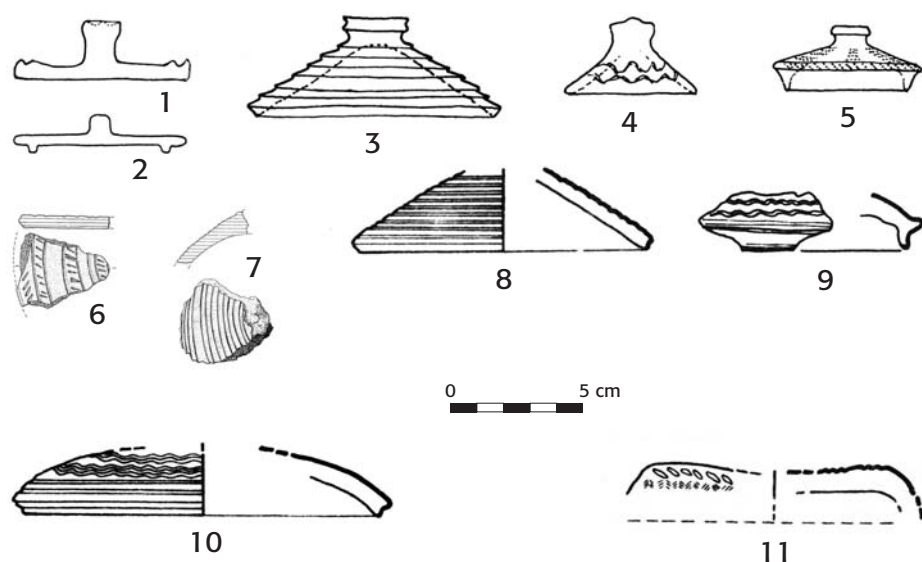
b

	9	10	11	12	13	14	15
	Hradištko pokličky	Hr. Králové, Most, pokličky 13. – poč. 14. stol.	Olomouc pokličky poč. 14. stol.	Olomouc, zesílené pokličky typu 4, poč. 14. stol.	Brno, pokličky, 14.–15. stol.	Brno, pokličky typu 4, zesílené, 14./15. stol.	Černov - Cvilíněk kónické misky, 2. pol. 13. stol.
D1 rozpětí	7,8–14	12,7–14	9,9–17,7	13,2–15,2	9,1–17,3	11,3–12	11,1–13,4
D1 pr.	10	14,3	12,8	14,2	13,8	11,7	12,3
D2 rozpětí	3,6–4	2,4–5,1	3,6–6,9	4,6–7,2	2,3–4,8	4,3–6,1	4,3–8,9
D2 pr.	3,9	4	4,5	6,4	4	5,1	5,4
V rozpětí	4–5,6	5,6–6,9	4,4–7,4	4,8–5,3	4–8,9	4,4–5	5,2–7,8
V pr.	3,4	6,2	6,1	5,1	6,4	5	6,1
x rozpětí	1,6–2,5	1,9–2,3	1,9–2,6	2,5–3	1,8–2,6	2,2–2,7	1,8–2,3
x pr.	2	2,3	2,4	2,8	2,2	2,4	2
y rozpětí	1,8–3,9	2,3–3,8	2,2–3,8	1,9–2,8	3–4,6	1,9–2,8	1,6–2,8
y pr.	2,6	3	2,9	2,3	3,3	2,3	2,4
z rozpětí	0,6–1	0,6–9,7	0,6–1	0,8–1,4	0,3–1,1	0,8–1,4	0,6–1,5
z pr.	0,8	0,7	0,9	1,1	0,6	1,1	0,9

8: 9). Podobný, jen vyšší tvar byl publikován také z **Šimonovan** (Ruttikay 1997, 266, 277, Abb. 8: 4), případně z **Podhoran – Sokolníků** (Repka – Pažinová 2012, 280, obr. 6: 3, 18; 281). Pozoruhodný nálezy byly publikovány z **Bratislavy**, jejíž keramika se od 13. století vyvíjela v těsném vztahu k produkci dolnorakouské, což potvrzuje výskyt plochých poklic typu 2 (zde obr. 8: 12). Naprostou zvláštností je tvar jakoby obrácené ploché pokličky typu 2 se středovým uchem z Uršulínské ulice (obr. 8: 10). Další neobvyklá kombinace duté a ploché poklice z 12. /13. století z téže lokality se vyznačovala vztyčeným okrajem a výrazným středním nástavcem tvaru komolého kužele zakončeného uchem (obr. 8: 11). Jde o jakýsi pozdní ohlas jihoněmeckého typu 3, běžně však vyráběného bez vztyčeného okraje; dokládá nejzazší výskyt projevu jihozápadoněmeckého stylu na východě v souvislosti s dunajskou cestou (Hoššo – Lesák 2001, 245–249, zvl. 247, obr. 1, 4, 8; 249). Ne zcela přesné analogie odrážející asi společné zdroje inspirace bychom našli až ve Frankfurtu nad Mohanem v jižním Hessensku (Wintergerst 2002, 48, Abb. 21: 6b, podrobněji níže).

Pokličky na území severozápadních Slovanů

Než se však podíváme nyní na tuto otázku prizmatem vývoje sledovaného tvaru v některých německých zemích, jejichž produkce ovlivnila transformaci keramiky domácí tradice v českých zemích, zastavíme se krátce na území severozápadních Slovanů. Zde, tedy zejména na území pozdějšího Šlesvicka-Holštýnska, Meklenburska a Braniboru, v menší míře i v polském Pomoří, Velkopolsku, Mazovsku a Podlesí se v období zhruba odpovídající naší mladší době hradištní vyvinuly tvarově dokonale pokličky, doložené nejen v keramice, ale i v dřevěném provedení (Buko 1990, 291–293 s další literaturou). Heinz Knorr, který se jimi první podrobně zabýval, rozlišil dva hlavní typy poklic – s úchytkou a dózovitě. První skupinu rozdělil na dvě podskupiny, poklice ploché a zvonovité, přičemž v každé vydělil dvě varianty – s falcem (zde ve významu obvodového svíslého lemu; obr. 9: 2, 5, 9) a bez něj (obr. 9: 1, 3, 4, 8, 10, 11). Všechny se vyznačují výraznou úzkou úchytkou ve směs s konkávním hrdlem, jen vzácně se vyskytující ploché tvary mají úchytky válcovité. Obvykle bývají vně bohatě zdobené (Knorr 1937, 80–87). Zejména (ale

Obr. 9. Pokličky z oblasti severozápadních Slovanů. — **Abb. 9.** Deckel aus dem Gebiet der nordwestlichen Slawen. **1, 2** – Thomsdorf; **3** – Götting; **4** – Schwedt; **5** – Neuendorf (Knorr 1937, Abb. 58); **6, 7** – Glienke (Messal 2015, Taf. 75: 8, 9); **8, 10, 11** – Szczecin, Wzgórze Zamkowe/Stettin, Burgberg (Łosiński – Rogosz 1983, ryc. 196); **9** – Kruszwica (Dzieduszycki 1982, tab. XV: b).

nejen) ústí nádob tzv. bobzinské keramické skupiny a z 11. /12. století bývá pro vložení poklice záměrně upraveno (Schmidt 1994, 118). Tzv. zvonovité poklice jsou v našem pojetí spíše kónické (např. obr. 9: 3, 8).

Novější výzkumy prokázaly počátek těchto tvarů již ve středohradištním (středoslovanském) období, což dokládají např. nálezy ze šlesvicko-holštýnského hradiště **Glienke** (Messal 2015, 80; obr. 9: 6, 7). Z lokalit polského Pomoří s nálezy těchto tvarů zmiňme **Štětín** (Łosiński – Rogosz 1983, 224–226, ryc. 196, 197; zde obr. 9: 8, 10–11), z velkopolských např. **Kruszwicu** (Dzieduszycki 1982, 43, tab. X: a, b; zde obr. 9: 9). Je zřejmé, že v případě pokliček severozápadních Slovanů jde o zcela autonomní vývoj, který ukazuje, že i tradiční technologií lze dospět k esteticky působivým a technicky kvalitním výrobkům. Je důležité, že jde o počátku o tvar samostatný, bez genetické vazby na jiné nádoby. Některé z uvedených tvarů upomínají na jihoněmecké analogie, avšak přímocaré souvislosti vzhledem k časovému a geografickým rozdílům nelze předpokládat.

Severoněmecký keramický okruh se vyznačuje jen okrajovým výskytem poklic, ať již zvonovitých nebo kónických (např. Brandenburg an der Havel – Biermann 2002, 222–223, 210, Abb. 6; 215, Abb. 14: 13; Drenkahn 2015, 50). Poněkud bohatší spektrum tvořené kónickými i kotoučovými pokličkami (někdy s náznakem vytažení okraje) je známo ze Saska-Anhaltska, o čemž svědčí nález z **Magdeburgu** také již z okruhu „kulovitých hrnců“ (Stoll 1963, 604–605, Abb. 7). Zde se nabízí souvislost se zmíněnými pozdně slovanskými poklicemi.

Jihozápadní Německo

Za jakýsi „nástupní prostor“ inovací vedoucích k zformování vrcholně středověké keramiky včetně poklic ve střední Evropě lze považovat prostor jižního a jihozápadního Německa (dnes spolkové země Bádensko-Württembersko a částečně Bavorsko) a přilehlé oblasti Švýcarska. Celá rozsáhlá oblast sestává z řady regionů, které sice v oblasti vývoje keramiky vykazují společné rysy, v detailním pohledu však najdeme řadu specifik. Navíc publikovaných souborů s kvalitní stratifikací a absolut-

ními datačními oporami zde navzdory četným archeologickým výzkumům není nazbyt (souhrnně tab. 12).

Počátky pokličky jako vyhraněného tvaru musíme hledat přinejmenším již v antice. Překvapivý pohled skýtá pro badatele o středověké keramice soubor pokliček z římského města **Augusta Raurica** v severním Švýcarsku v Kantonu Basilej, datovaný až na výjimky do 1.–3. století n. l. (Schucany – Mattmann 2019, 25–26, 40, 201–206). Setkáváme se zde totiž také s typy, které najdeme ve 12.–13. století v jihozápadním Německu. Převažují kónické tvary (typ 4), mezi nimiž se kromě tvarů s nezvýrazněným okrajem vyskytují varianty jak s nahoru protaženou hranou okraje, tak i s okrajem kolmo spuštěným. Dále jde o tzv. pokličky s límcem (typ 6) a překvapivě také o typ 1 s dutou rozevřenou úchyt-kou. V někdejší Galii se pokličky kónických forem někdy i s plochým úzkým podokrajím udržely i v raném středověku s různou mírou kontinuity (např. Véquaud 2010, zvl. 264, 267, fig. 5; 268; Jaffrot – Nadeau 2012, 197, 204, 207, fig. 11). Sporadické nálezy pokliček v jihozápadním Německu, v Alsasku i v Porýní mimo jiné v rámci imitací pingsdorfské keramiky se kladou již do merovejského, případně karlovského období a objevují se zde v 10.–12. století. Jde vesměs o tzv. *Hohldeckel mit einer Zarge* (Zargendeckel, také *Bajonettdeckel*) tedy s kónickou horní a válcovitou, zhruba svislou spodní částí (zde typ 6; Gross 1991, 126–127). V souboru ze sídliště **Muffenheim** nedaleko Rastattu asi ze 7. století se vyskytla poklička kónického tvaru se zalomenou, rozšířenou ústovou částí s rovně seříznutým okrajem. Doprovázelo ji několik zlomků poklic s válcovým lemem (Gross 2007, 692–694, 717: 190–192). Příslušnosti ke staršímu žlutému vytáčenému zboží s výzdobou rádlkem se ještě asi do raného středověku hlásí zlomek okraje kónické pokličky z **Mannheimu-Seckenheimu** v severozápadním cípu Bádenska-Württemberska (Gross 1991, 177, Taf. 13: 14). Do 9. století se kladou části kónických pokliček s výraznou úchyt-kou ze středohessenské lokality **Höfe**, které bychom na první pohled kladli do doby podstatně pozdější (Treude 2005, 27; 59, Abb. 24, 25).

V období 10.–12. století nacházíme v jihozápadním Německu (přibližně historické Švábsko) technologicky

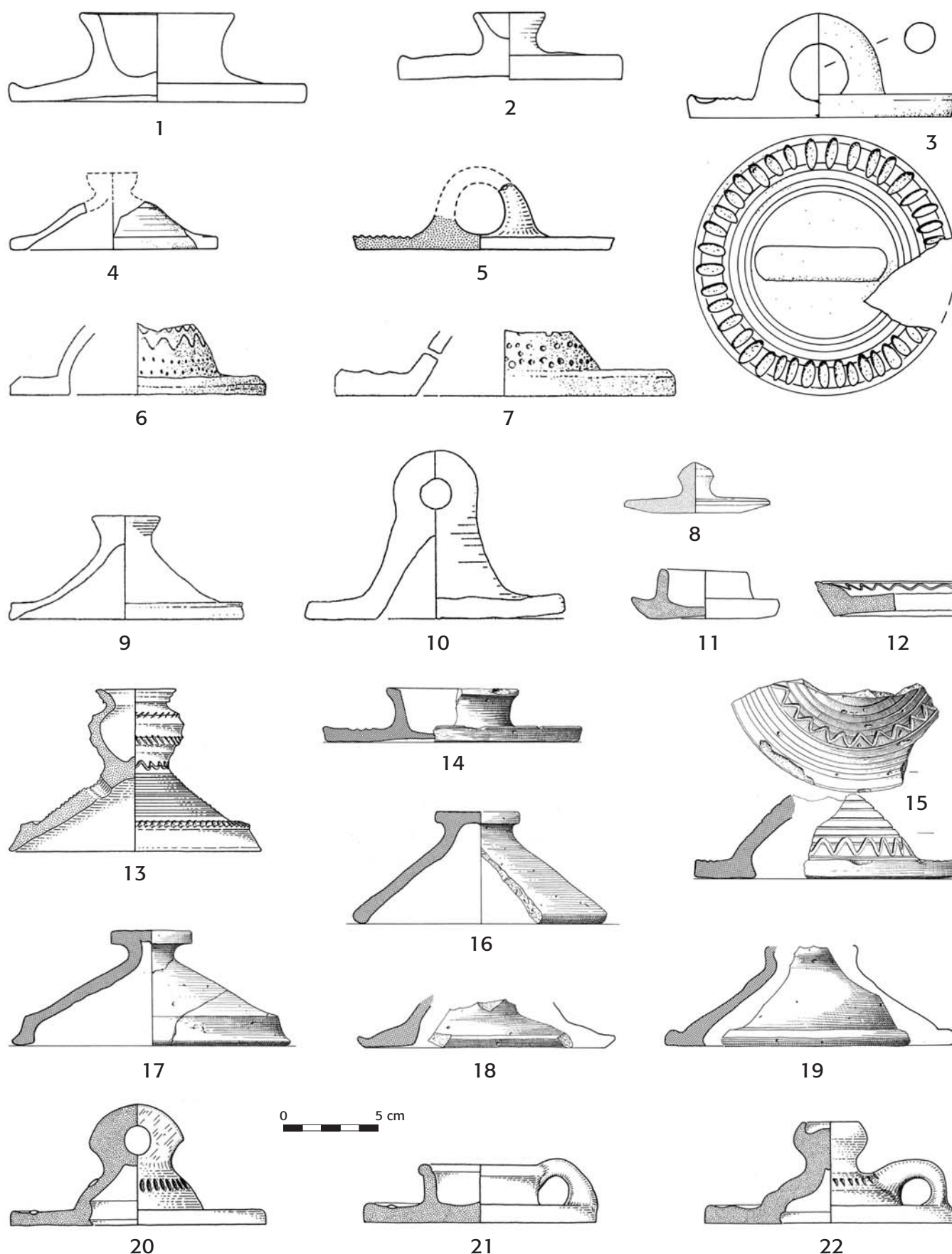
rozdílné keramické skupiny, z nichž část se v literatuře charakterizuje jako vytáčená keramika navazující na pozdně antické výrobní tradice, jejichž nositeli bylo Porýní. Dotáčené či obtáčené zboží je ovšem silně, ba mnohde výlučně zastoupeno až do přelomu 12. a 13. století a doznívá v následujících desetiletích (např. *Lobbedey* 1968, 33–62; *Gross* 1991, zvl. 48–65; *Losert* 1993, 74–90; *Jenisch* 1999, 173–181; *Wintergerst* 1999, 34–56; *Schmid* 2009, 65–93; *Westphalen* 2006, 150–155. Německé bádání není v této otázce jednotné a např. v případě **Kostnice** (Konstanz) se za dotáčenou označuje keramika ještě z 2. poloviny 14. století (*Dumitrache* 2018, 272–311). V té době, tedy na sklonku vrcholného středověku v německém pojetí (kolem 1200) se zde setkáváme s několika typy plně vyvinutých poklic, vždy se zřetelně zformovanou úchytkou. Jejich morfologicko-typologické třídění se realizuje nejčastěji na bázi souborů z jedné lokality, případně regionu, a to dosti různorodě.

V jihozápadním Německu, tedy v podstatě Bádensku-Württembersku (Švábsku) se vyskytují typy 1, 3, 4, podstatně méně typ 2 a spíše ojediněle velmi specifická forma typu 5. Uwe Gross datoval počátky typu 1 i nejstarších forem typu 4 do 12. století, v případě typu 3 hovoří o románském období (*Gross* 1991, 127, 130). Mezi dosud zkoumanými lokalitami, a tedy i regiony jihozápadního Německa ovšem existují co do výskytu jednotlivých typů časoprostorově značné rozdíly, jejichž detailní vyhodnocení přesahuje možnosti tohoto příspěvku. Využitím stratifikovaných nálezů především z měst však umožňuje určité zpřesnění doby nástupu hlavních typů poklic v jednotlivých oblastech, přičemž o souvislém vývoji lze hovořit od 12. století.

Postupujeme-li nejdříve Bádenskem Württemberskem od jihu k severu, zastavíme se nejdříve v **Kostnici** (Konstanz, lokalita Marktplatz). Zde se objevuje poklice typu 3 snad již v 1. čtvrtině ve 2. polovině 12. století, překvapivě až ve 14. století se prosadil typ 1a (*Dumitrache* 2018, 279–280, 381). V **Mengenu** se kladou počátky typu 1 s dutou úchytkou do pokročilého 11. až 1. poloviny 12. století, varianta s širokou plnou úchytkou do 13. století a konečně varianta s úzkou úchytkou se rozšířila až v 15. století (*Schmid* 2009, 20–22, 70, 80–82, zvl. Abb. 30; zde *obr. 10: 1, 2*). V nepříliš vzdáleném **Villingenu** se však od počátku výskytu v poslední třetině 12. až do konce 13. století (po 1210 i v rámci šedého vytáčeného zboží) vyráběl typ 1 ve variantě se středovým uchem. Až na počátku 14. století je zaznamenána poklice typu 5 (*Jenisch* 1999, 177, 235, Taf. 6: 1–4; 271, Taf. 42: 6; 280, Taf. 51, celek 14.2; zde *obr. 10: 3, 4*). Takovou poklici obsahuje i skupina nádob datovaná do doby „před 1275“ kombinací stratigrafie a historického mezníku téže lokality. Poklice typu 1 se středovou úchytkou ve tvaru ucha kryla hrnec z latriny zasypané před r. 1275, kdy zde byl vysvěcen hřbitov villingenského františkánského kláštera (*Lobbedey* 1968, 147, Taf. 43: 3, *obr. 10: 3*). Severněji ležící naleziště **Ulm – Rosengasse** poskytlo kvalitní soubory zejména z hlediska dochování keramických tvarů v četných zahloubených objektech. Autor vyhodnocení rozlišuje v rámci dutých poklic tři typy s vyklenutým (typy 1–3, zde *obr. 10: 6*) a dva s kónickým tělem (typy 4 a 5, *obr. 10: 10*), přičemž vzhledem k přítomnosti rovného podokrají jde

v zásadě o zde charakterizovaný typ 3 s rovnými nebo konkávními stěnami. Jen několik exemplářů kónického tvaru lze zařadit k našemu typu 4 (zde *obr. 10: 9*). Dominantní postavení zde měly v poslední třetině 11. až polovině 12. století (fáze 2) a zjevně ještě i ve 13. století (fáze 3–5) poklice našeho typu 3. V páté fázi charakterizované vytáčeným zbožím (2. a 3. třetina 13. století) se z typu 3 vyvinula varianta se strmě kónickým tělem ukončená kruhovým ouškem, přičemž ojediněle je podokrají redukováno do té míry, že lze již hovořit o typu 4, tedy o poklici kónické (zde *obr. 10: 10*). Setkáme se i s představitelem typu 4 bez návaznosti na typ 3 (*obr. 10: 9*), s rozšířeným a kuželovitě seříznutým okrajem, jakož i s variantou s širokým podokrajím. Kotoučovitě poklice již s plnou drobnou úchytkou (varianta typu 1) bez zvýrazněného okraje se objevují až v první třetině 14. století (fáze 6) a čteněji ve fázi 7 počínající v poslední třetině 14. století (*Westphalen* 2006, zvl. 135–137, 141, příloha Taf. 1–34). Ovšem v rámci dříve publikovaných nálezů z lokality **Ulm-Weinhof** 15 se v období Lobbedeyovy fáze D1, případně D2 (1150–1260) vyskytla také kotoučová poklice s dutou úchytkou (zde *obr. 10: 11*). Poklice typu 1 s plným knoflíkem v rámci vytáčeného zboží se zde kladou do fáze E1 (1260–1320), tedy obdobně jako v Rosengasse (*Lobbedey* 1968, 134–135, 137, Taf. 9: 15–18; 11: 11–14; zde *obr. 10: 8*) a typ 3 s vrcholovým uchem byly zařazeny do rozpětí let 1150–1320 (*Lobbedey* 1968, Taf. 9: 16–18; 11: 12–14). Hrádek **Romatsried u Kaufbeurenu** (asi 60 km jihovýchodně od Ulmu) však poskytl v horizontu C (1020–1150) v rámci nestratifikovaného souboru pouze tři poklice, překvapivě jen typu 2 (ploché se vztyčeným okrajem, lehce vyklenutým tělem a vnitřní rytou vlnovkou (*Lobbedey* 1968, 192–193, Taf. 23: 23–25; zde *obr. 10: 12*). Bohatá výzdoba se na poklice může v daném prostoru objevit i v pokročilém 13. století, jak naznačuje honosná poklička typu 4 se zvýrazněným okrajem a přebujelou dvoudílnou dutou úchytkou z hradu **Herwartstein** 20 km severovýchodně Ulmu z doby snad před rokem 1287 (*obr. 10: 13*). Doprovázela ji kotoučová poklice s plným knoflíkem typu 1 a zploštělá zvláštní varianta pokličky typu 3 (*Lobbedey* 1968, Taf. 42: 23, 25, 36).

V centrální části sledovaného území poskytlo předměstí města **Sindelfingen** jihovýchodně Stuttgartu zase poněkud jiný obraz. Na počátku vývoje ve 2. polovině 12. století nacházíme typ 1 s dutou úchytkou (*obr. 10: 14*), k níž se snad o něco později připojuje typ 3 (*obr. 10: 15*) a teprve v horizontu III (2. polovina 14. – 3. čtvrtina 15. stol. a častěji v horizontu IV (poslední čtvrtina 15. století) se objevují pozdní varianty pokličky kónické typu 4, s terčovitou úchytkou a okrajem ve tvaru okruží (*obr. 10: 16, 17*). Vyskytuje se ovšem i okraj ukončený jednoduchým seříznutím (*Scholkmann* 1978, 70, k datování 90–92, přehled Abb. 16, 29). Významné postavení poklic typu 1 s válcovitou úchytkou a bočním uchem dokládá i jejich výskyt v souboru ze **Stuttgartu-Weilimdorfu** s těžištěm na přelomu 12. a 13. století s přesahem snad do 1. poloviny 14. století, v menší míře se vyskytly i typy 3, 4 a specifická varianta typu 5 odvozená zjevně z typu 4, tvořená dvěma kónusy s konkávními stěnami (*Gross* 1991, 186–188, Taf. 111: 17–20, 112: 1–3). Asi 10 km jižněji, v lokalitě **Leinfelden-Echterdingen-Musberg** byly odkryty odpadové haldy

Obr. 10. Pokličky, Bádensko-Württembersko. — **Abb. 10.** Deckel, Baden-Württemberg. **1, 2** – Mengen (Schmid 2009, Abb. 30: 5, 7); **3, 4** – Villingen (Jenisch 1999, Taf. 6: 1; 42: 8); **5** – Villingen (Lobbedey 1968, Taf. 43: 3); **6, 7, 9, 10** – Ulm, Rosengasse (Westphalen 2006, Taf. 2: 1, 13; 13: 2; 24: 6); **8, 11** – Ulm-Weinhof (Lobbedey 1968, Taf. 11: 1; 8: 15); **12** – Romatsried (Lobbedey 1968, Taf. 23: 25); **13** – Herwartstein (Lobbedey 1968, Taf. 42: 23); **14–17** – Sindelfingen (Scholkmann 1978, Taf. 16: 4, 9, 12, 13); **18, 19** – Weiblingen (Gross 1991, Taf. 138: 16, 17); **20–22** – Musberg (Lobbedey 1968, Taf. 47–49).

hrnčířské dílny, pracující od 13. do 15. století. Ještě do 2. poloviny 13., případně do počátku 14. století jsou zde datovány poklice typu 1 s válcovitou dutou úchytkou i typu 3 s vyklenutým středem (včetně forem na pomezí typu 3 a 4), zdobené rytými vlnkami a vřipy. Vyráběl se zde i typ 3 s bočním nebo středovým uchem (*Lobbedey 1968*, 165–167, Taf. 47, 28–30; *Gross 1991*, 188; Taf. 123–124; zde *obr. 10: 20–22*). Trend ke kónickým tvarům s redukováním podokrajím a výrazně, variabilně profilovanou úchytkou naznačují výrobky hrnčířny z **Weiblingen-Hohenacker** u Štrasburku z doby kolem 1400 (*Gross 1991*, 170, Taf. 138; zde *obr. 10: 18, 19*). Na severovýchodním okraji Bádenska-Württemberska ležící lokalita **Creglingen-Freudenbach** poskytla kónické, často vyduté poklice s různě zvýrazněným okrajem nejspíše až z 13. století, naznačující již souvislost s územím Dolních Frank (*Gross 1991*, 127, 183, Taf. 60: 8–10, 15).

Lze konstatovat, že v centrální a jižní části někdejšího Švábska se jsme s ohledem na počátky a rozšíření pokliček na pevné půdě až ve 12. století, kdy lze počítat především s typy 1 a 3. Zda lze uvažovat o typu 3 již v 11. století, jak naznačuje situace v Ulmu, bude třeba důkladně prokázat. Časový vztah mezi typy 1 a 3 se jeví jako dosti proměnlivý. Překvapivý je pozdní nástup typu 1, přesněji jeho starších forem s dutou širokou úchytkou, v některých městských lokalitách (Kostnice a Ulm – po 1300). Výskyt typu 2 se jeví zatím také spíše výjimečný, nejasné jsou rovněž počátky málo zastoupeného typu 5.

Jižní a jihovýchodní Německo

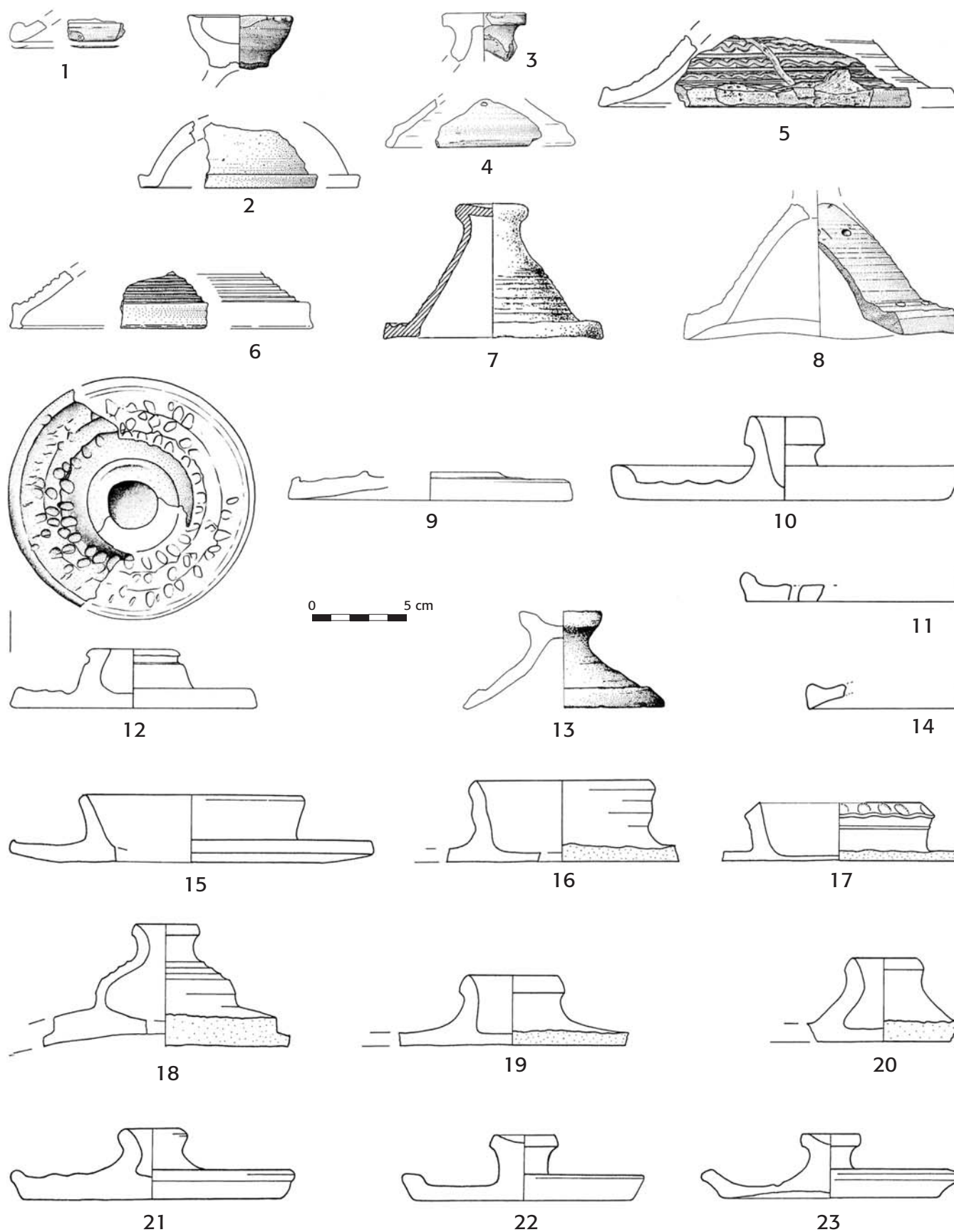
S Bádenskem-Württemberskem sousedící **Bavorsko**, dělicí se na několik historických teritorií (zejména Horní a Dolní Bavorsko, Bavorské Švábsko, Horní, Dolní a Střední Franky, Horní Falc), je po stránce středověké keramiky poznáno zatím jen velmi nerovnoměrně. Zejména pocítujeme nedostatek publikovaných stratifikovaných souborů. Genetické vztahy s keramickou produkcí západního souseda jsou sice patrné, mezi jednotlivými regiony jsou však nápadné rozdíly co do zastoupených typů a variant (*tab. 12*).

Situace na území **Horních Frank**, území hraničící již se Saskem i Čechami je relativně dobře poznána díky monografii Hanse Loserta (*Losert 1993*), byť se chronologie zdejší keramiky nemůže opřít o tak důkladně vyhodnocené stratifikované situace jako v Bádensku-Württembersku. Je zajímavé, že se zde vůbec nevyskytují poklice typu 1, tedy kotoučovitě, nýbrž pouze typy 3 a 4. Důležité nálezy poskytl tzv. hřbitovní horizont pod **bamberským dómem**, kladený do 10. století – jde o okrajové fragmenty kónických poklic (typ 4) s oble zesíleným okrajem (*Losert 1993*, Bd. 1, 110–111; Bd. 2, Taf. 21: 16; zde *obr. 11: 1*). V rámci obtáčené keramiky rámcově před polovinou 13. století se uvádějí tvary téhož typu s mírně rozšířeným, kuželovitě seříznutým okrajem a rovným i konkávním tělem z lokality **Bamberg-Schranne**. K nim a také k poklicím typu 3 s redukováním podokrajím zde náleží nálevkovitě rozevřené duté úchytky (*Losert 1993*, Bd. 1, 123–128; Bd. 2, Taf. 52: 6–14; zde *obr. 11: 2*). Z nověji publikovaných sou-

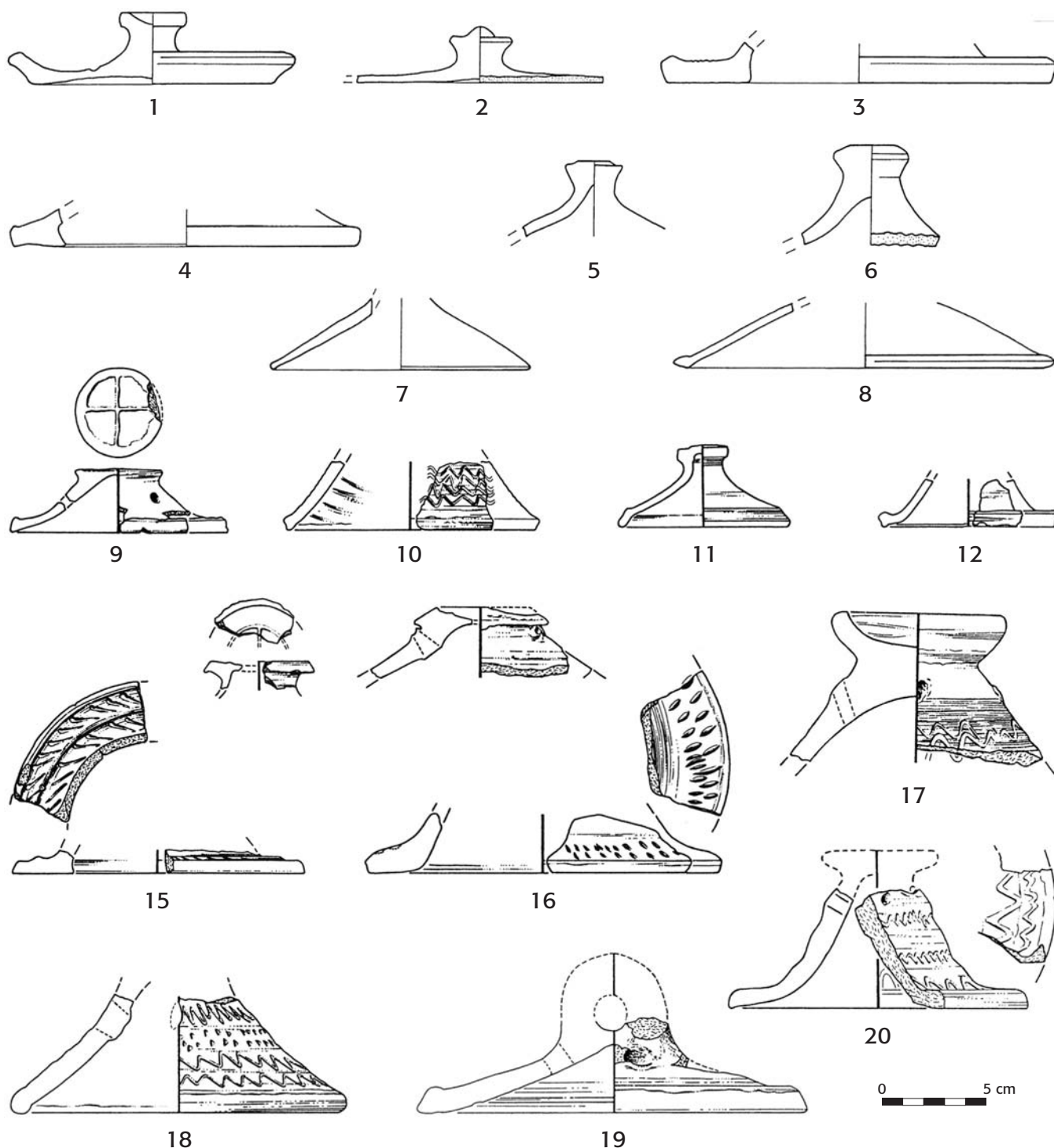
borů lze uvést obdobný tvar z hrádku **Hofberg u Velburgu** opět ve spojitosti s obtáčeným zbožím nepřesahujícím patrně polovinu 13. století (*Later 2013*, zvl. 137, Abb. 14: 72). Určitý vývoj okraje pokliček popsaného typu 4 od seříznutého s protaženou jednou nebo oběma hranami k okruží naznačuje bamberskému jinak velmi podobný soubor z lokality **Burgkunstadt-Burgberg** s těžištěm publikovaných nálezů patrně v pozdním 12. a 13. století. Některé tvary představují jakýsi raný tvar zvonovité poklice (typ 5), která se zde však do podoby, jakou známe ze Saska, Slezska nebo českých zemí, do 13. století nevyvinula (*Losert 1993*, Bd. 1, 132–144; Bd. 2, Taf. 92–93; zde *obr. 11: 5–6*). Možná již do první, jistěji do 2. poloviny 13. století se hlásí kónické poklice s konkávním tělem ukončeným dole odsazeným okružím, s pečlivě vypracovanou terčovitou úchytkou typu E1 z lokality **Bamberg – Judenstraße 5**. Příslušely již k vytáčenému zboží třídy 4b (*Losert 1993*, Bd. 1, 121–122; Bd. 2, Taf. 46: 7–10; zde *obr. 11: 3–4*). Pouze však na hradě **Waldstein-Ostburg** jižně Hofu asi 20 km západně od Chebu se v rámci obtáčené keramiky s příměsí hrubé slídy (11. – 1. polovina 13. století) prosadily výlučně pokličky typu 3, přičemž lze sledovat pravděpodobný vývoj vedoucí ke zkrácení a pozvednutí podokrají až k typickým zvonovitým poklicím typu 5 arci již ve vytáčeném zboží. Kónické poklice chybí (*Losert 1993*, Bd. 1, 201–204, 209, Abb. 67; Bd. 2, Taf. 307–309, 316: 2; zde *obr. 11: 7–8*).

Vytáčené zboží z mezidobí zhruba 1250–1350, reprezentované nejlépe materiálem z hornofrankých hrnčiren v **Lußbergu** a zejména **Kipfendorfu** s typickými bezuchými hrnci ukončenými vysokým okružím, však obsahuje kónické poklice (typ 4) s výrazně vydělenou terčovitou úchytkou a zalomeným okrajem tvaru okruží. Nikoliv náhodou je doprovázejí hrnce s obdobně tvarovaným okrajem (*Losert 1993*, Bd. 1, 71, 174–179, 181–182, zvl. Abb. 56: 2). V pokročilém 14. století se ve Francích vedle již méně četných kónických užívaly především plně vyvinuté zvonovité tvary, o čemž svědčí např. soubor ze studny z **Bayreuthu** přibližně z let 1340–1400 (*Bischof 2010*, 63–64, 82, Taf. 23: K136–139).

Specifický obraz, který však prozrazuje souvislost jak s bádensko-württemberským, tak i franckým prostorem, nabízí jižní **Hesensko**, reprezentované soubory z **Frankfurtu nad Mohanem**. V rámci tamního pozdně středověkého vytáčeného zboží (skupiny 15a–15c), které bohužel není časově detailněji členěno, rozlišil M. Wintergerst 8 typů, které prozrazují návaznost na starší vývoj. Zdá se, že zdrojem byly kónické a ploché tvary, které daly vzniknout pozoruhodným přechodným formám. Vedle kotoučovitých poklic se středovým uchem se setkáme s plochými poklicemi typu 2 se vztyčeným okrajem, přičemž střední část je kuželovitě zvýšená a zakončená úzkou terčovitou úchytkou, byť u některých méně výrazně než u typu 3. Vznikl tak zvláštní přechodový typ mezi našimi typy 2 a 3 trochu podobný výše zmíněné pokličce z Bratislavy (*obr. 8: 11*). Setkáme se i s geneticky blízkými kónickými poklicemi s výrazně konkávním pláštěm se středovým výstupkem také tvaru kužele, ovšem s bočním uchem, i s tělem konvexním s výrazným šikmo vytaženým okrajem. Některé formy (zvl. typy 7a, 7b) prozrazují trend k zploštění, snížení hodnoty vzniklé

Obr. 11. Pokličky, Horní Franky a Horní Falc. — **Abb. 11.** Deckel, Oberfranken und Oberpfalz. **1–4** – Bamberg; **1** – dóm sv. Petra a sv. Jiří / Dom St. Peter und St. Georg; **2** – Schranne; **3, 4** – Judenstraße (Losert 1993-II, Taf. 20: 10; 46: 7, 9; 52: 7, 9); **5, 6** – Burgkunstadt-Burgberg (Losert 1993-II, Taf. 92: 6); **7–8** – Waldstein (Losert 1993-I, Abb. 67: 6; Losert 1993-II, Taf. 309: 5); **9, 12** – Galgenberg bei Cham (Dannheimer 1973, Taf. 9: 2, 4); **10** – Řezno, jihovýchodní roh městské hradby / Regensburg, Südost-Ecke der Stadtmauer / (Dannheimer 1973, Taf. 4: 3); **11, 13–14** – Sulzbach (Hensch 2005, Taf. 151: 1, 2; 170: 8); **15–23** – Řezno / Regensburg – Lederergasse (Wintergerst 1999, Typentaf. 7, 8).

Obr. 12. Pokličky, Horní Falc, Bavorsko. — **Abb. 12.** Deckel. Oberpfalz, Bayern. **1–8** – Řezno/Regensburg – Lederergasse (Wintergerst 1999, Typentaf. 8); **9–20** – Oberwittelsbach (Koch 2017, Taf. 40: 12, 25; 72: 1, 6, 18; 80: 2; 98: 5; 112: 5, 7, 17, 21, 25).

poměrem výšky a průměru v rovině okraje. Výrazným znakem frankfurtských poklic je tedy prolínání různých typů pokliček (Wintergerst 2002, 48, Abb. 21; 87–88, 217, Taf. 35, 12–14; 219, Taf. 37, 9–14).

S Horními Franky na jihu sousedí historická **Horní Falc**, rovněž se na východě přimykající k české hranici. Představu o vývoji tamní keramiky skýtají zejména soubory z **Regensburgu (Řezna)** a **Sulzbachu**. Na detailně zpracované lokalitě **Regensburg – Lederergasse**, která

poskytuje jeden z nejlepších vhledů do problematiky proměn jihoněmecké keramiky v 9.–15. století. Setkáme se zde na rozdíl od Horních Frank se všemi hlavními typy poklic. Autor je dělí ne zcela logicky do 14 typů (Wintergerst 1999, Typentafel 7). Z nich typy 1–3, 5–7 náleží variantám ploché kotoučové poklice našeho typu 1 s tím, že typy 5 a 6 se již vyznačují zúženou úchytkou a typ 7 představuje bezprostředního předchůdce či prototyp poklice se vztyčeným okrajem (náš

typ 2; zde *obr. 11: 15–17, 19–20*). Typy 4 a varianta typu 10a s rovným podokrajím lze zařadit k našemu typu 3 (zde *obr. 11: 18; 12: 3*), zatímco typy 11, 12 a také druhá ze dvou forem typu 10b náleží našemu typu 4, tedy poklicím kónickým s mírně rozevřenou úzkou úchytkou (zde *obr. 12: 4, 5–8*). Stranou necháváme typy 13 – tvar vzniklý zploštěním kónické poklice novověkého stáří a 14, z něhož se dochoval jen houbovitý knoflík (snad jde o nějakou formu ploché poklice). Již v 10.–11. století se používaly starší varianty našich typů 1 a 4, které přezívají do přelomu 12. a 13. století. Někdy na sklonku 11. a počátku 12. století se již zužuje a vyplňuje původně široká dutá válcovitá úchytky typu 1. Plně vyvinutá poklice se zvednutým okrajem typu 2 se však objevuje až s keramickou skupinou 8b kladenou do pokročilého 12. a na počátek 13. století a užívá se dále ve vrcholném a pozdním středověku. Autor detailně neřeší různé formy svého typu 10; varianty 10a (naš typ 3) i 10b (typ 4) by se měly užívat již v 10.–11. století. S pokročilou variantou poklice kónické (Wintergerstův typ 11) se setkáváme již od přelomu 12. a 13. století s nevelkými proměnami žijícími i v dalších staletích. Není jasné, jak hluboko lze klást počátky poklic typů 1 a 3, vyskytujících se v keramických skupinách s počátky v 9./10. a 10. století. Snad lze uvažovat již o 10. století, na pevné půdě jsme zřejmě až ve století jedenáctém. Od pokročilejšího 13. století, kdy nastupují a postupně převládnu keramické skupiny spojené s technologií vytáčení, se souběžně používaly poklice typu 2 a jednoduše profilované kónické poklice s úzkým knoflíkem Wintergerstových typů 11 a 12 (Wintergerst 1999, zvl. 30–31, 35–42, 46–47, 56). Poklice našeho typu 2 byly publikovány z části sekvence u jihovýchodního úseku **řezenské hradby** rámcově kladené do 13. století, kde však chybí další typy (Dannheimer 1973, 15, 40, Taf. 4: 2–4; zde *obr. 11: 10*).

Poněkud odlišnou situaci nacházíme v hradu **Sulzbach** asi 50 km S od Řezna. Těžiště výskytu kotoučových poklic typu 1, někdy s lehce zvednutým okrajem, neznámým tvarem úchytky a ojediněle i výzdobou vrypy se klade do 12. a 13. století, ovšem nacházejí se poměrně zřídka (Hensch 2005, 341, Taf. 152: 1; zde *obr. 11: 1*). Nejstarší kónické poklice typu 4 většinou s vydutým tělem a kuželovitě seříznutým okrajem, podobné bamberským z téže doby, se kladou do 10. a 11. století, se objevují i v situacích z přelomu 12. a 13. století (Hensch 2005, 341–342; zvl. Taf. 132: 3–5; 134: 3; 147: 6; 151: 2; zde *obr. 11: 14*). Také varianta typu 4 s mírně se směrem ke středu zvedajícím podokrajím náleží do starší fáze osídlení výšinné polohy. Pozdní forma typu 4 prováděná ve vytáčeném zboží e3 z 1. poloviny 13. století měla zřejmě již terčovitou, nálevkovitě ořezanou úchytkou a jednoduše kuželovitě seříznutý odsazený okraj (Hensch 2005, 341–342, 295, Taf. 170, 8–11; zde *obr. 11: 13*). Pokličky typu 3 z někdejšího hradu v poloze **Schwedenschanze-Galgenberg** pocházejí asi z 11.–12. století, zatímco plně úzké úchytky asi plochých poklic již se zvednutým okrajem (?) lze klást do 13. století nebo do doby ještě pozdější (Dannheimer 1973, 17, 46, 48, Taf. 9: 1–4; 12: 14, 15; zde *obr. 11: 9, 12*). Upřesnění horní hranice rané varianty poklice typu 1 s širokou dutou úchytkou přináší soubor ze suterény z intravilánu **Chamu – Altenstadtu** jižně zmíněné polohy Gal-

genberg, kde se tento typ objevil spolu s vytáčenými hrnci nedokonale redukčního výpalu s okraji předcházejícími nástupu okruží z doby kolem 1200 se (Fischer – Koch 1988, zvl. 233–239, Abb. 5). Také na lokalitě **Burgstall** u obce **Rimbach** 10 km východně od Chamu (11.–13. století) nacházíme kotoučovitě, bohatě zdobené poklice typu 1, avšak dosedající plocha je rovná a přinejmenším některé zlomky mají již zúžené válcovitě úchytky. Pokročilejší fázi osídlení asi náleží zlomek ploché poklice typu 2. Lze si všimnout některých artefaktů a znaků, naznačujících kontakty s českým prostředím. Jde např. o zlomky grafitových zásobnic nebo hrnce s výzdobou šikmých vrypů na hraně mezi hrdlem a plecem (Dannheimer 1973, 21–22, 56, Taf. 24: 1–3, 7, 12; 25: 1–6).

Pokličky z **Horní Falce** tedy mají poněkud jinou typologickou strukturu než z oblasti **Frank**, musíme však také počítat s regionálními rozdíly. Na počátku, snad od 10. století registrujeme výskyt plochých poklic typu 1. Později se situace regionálně diferencuje – v nejlépe poznaném Řezně nacházíme ve 12. století i typy 2–4, přičemž typ 2 pokračuje do dalších staletí a typ 4 ve 13. století doznívá. Zato v Sulzbachu stojí na počátku vývoje typy 1 a 4, přičemž ve 13. století se objevuje varianta typu 4 s kotoučovitou úchytkou. V oblasti Chamu lze počítat ve 12. století s nástupem typu 2.

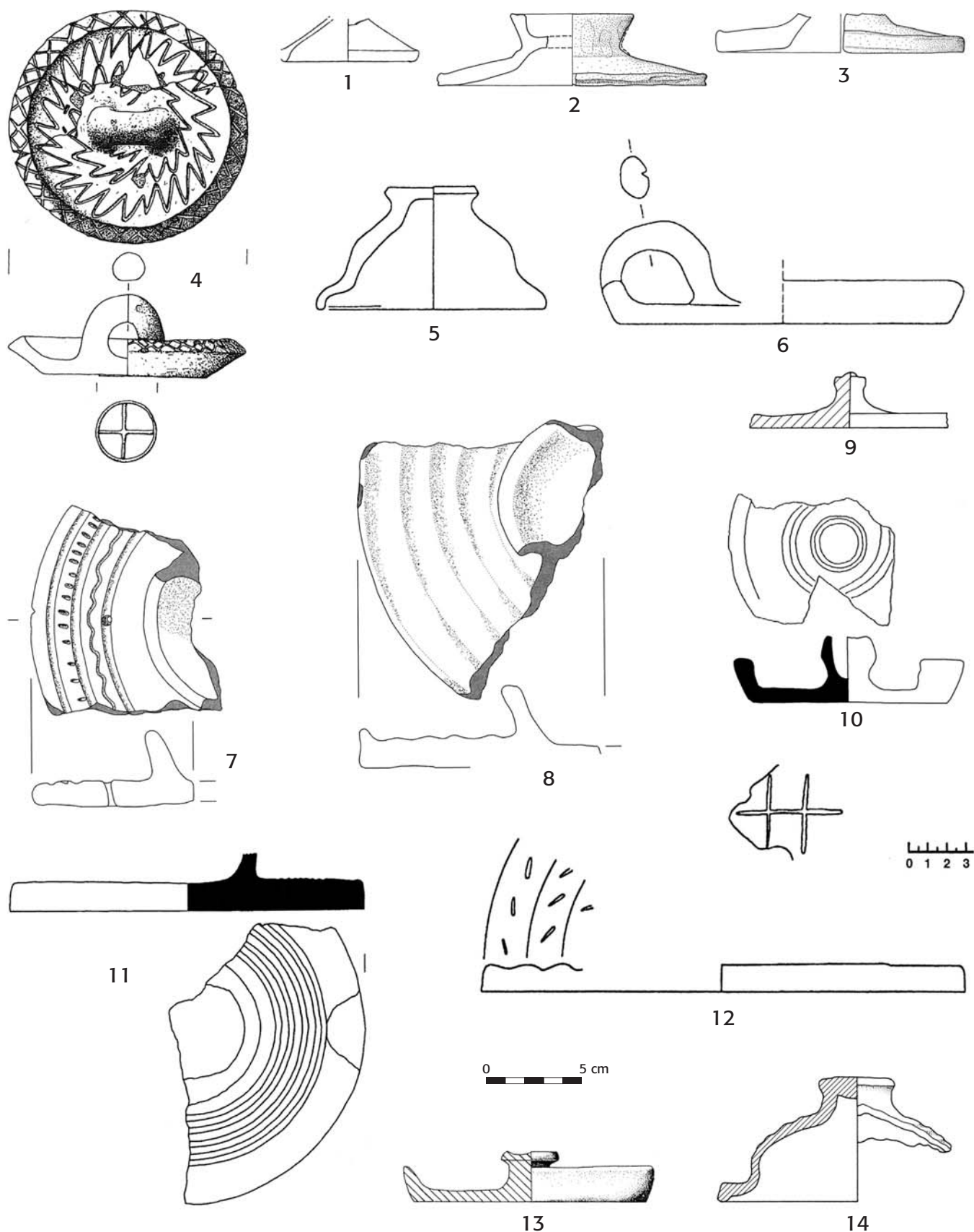
Kvalitních souborů z vlastního **Bavorska** bylo publikováno jen velmi málo. Překvapivou skladbu, co se týká pokliček, vykázal soubor z hradu **Oberwittelsbachu** při V hranici Bavorského Švábska (23 km SV od Augsburgu) přesněji jeho část datovatelná od přelomu 11. a 12. do průběhu 12. století. Bohužel ani finální monografická publikace nepřinesla detailní vyhodnocení stratifikovaných souborů (Koch 2017) a je nutné se opírat o předběžné publikace (zvl. Koch 1993; stručněji již 1986). V rámci tohoto horizontu patrně ještě z 12. století, reprezentovaného zejména výplní příkopu a do ní zapuštěnou cisternou, se vyskytly kromě konvic takřka výlučně kónické poklice převážně s vydutým, vzácněji přímým tělem, s různě upravenými okraji (jednoduše upravené, zesílené s ovalením, s protaženou horní hranou, výjimečně vodorovně protažené). Horní ukončení se dochovalo jen výjimečně, časté jsou nepravidelné, kuželovitě ořezané terčíky s krabatým povrchem, běžně nasedající přímo na tělo nádoby. Setkáme se i se značkou kříže v kruhu. Ojediněle se doložena kalichovitá dutá úchytky. Vidíme zde paralely s našimi kónickými poklicemi ze 13. století i s ohledem na utváření úchytek (Veselý, Jihlava – Staré Hory, Rýmařov, např. *obr. 7: 3; 6: 1; 8: 1, 2*), avšak tvarování těla wittelsbašských poklic je pokročilejší a zřetelně spjaté s jihoněmeckým prostředím (konkávní stěny, protažení hrany okraje, výskyt úzkého vodorovného podokrají – přechod k poklici typu 5; *obr. 12: 9–10, 12–14, 16–20*). Zkoumané vrstvy však poskytly i část pokličky typu 3 (*obr. 12: 15*); některé tvary představují přechod mezi typy 3 a 4. Kónickou poklici se zalomeným okrajem ve tvaru okruží a svisle ořezaným terčíkem (*obr. 11: 11*) lze nejspíše spojovat až s pokročilým 13. stoletím (Koch 1993, 126, 127, *obr. 9: 4; 2017, Taf. 80: 2, 87: 8; 98: 5–6, 9; 112*). Ploché pokličky typů 1 a 2 zcela chybějí. Některé odlišnosti se projevíly v souborech z **Mnichova**. Nejstarší keramická

Lokalita	Typ 1 (starší formy)	Typ 2	Typ 3	Typ 4	Typ 5
Kostnice/Konstanz	rané 14. stol. – 1398		1. pol. 12. stol. – 1250		
Mengen	závěr 12. – 13. stol.				
Villingen	3. třet. 12. stol. – 1300				14. – 14./15. stol.
Ulm	1. třet. 14. stol.		3. třetina 11. – 1300	2. třet. 13. stol.	
Ulm Weinhof	1150–1320		1150–1320		
Rommatsried		1020–1150			
Herwartstein	13. stol. – před 1287		13. stol. – před 1287	13. stol. – před 1287	
Sindelfingen	2. pol. 12. – 2. pol. 15. stol.		2. pol. 12. – 15. stol.	2. pol. 14. stol. – 1500	
Stuttgart-Weilimdorf	12./13. – pol. 14. stol.		12./13. – pol. 14. stol.	12./13. – pol. 14. stol.	12./13. – pol. 14. stol.
Leinfelden-Echterdingen-Musberg	2. pol. 13. – poč. 14. stol.		1400		
Weiblingen-Hohenacker			13. stol.		
Creglingen-Freudenbach			13. stol.		
Bamberg – dóm a Schranne			před 1250	10. stol. – 1250	
Bamberg – Judenstraße				13. stol.	
Velburg			do 1250		
Burgkunstadt				závěr 12. – 13. stol.	13. stol.?
Waldstein-Ostburg			11.–13. stol.		11.–13. stol.
Lußberg				1250–1350	
Kipfendorf				1250–1350	
Bayreuth				1340–1400	1340–1400
Regensburg-Lederergasse	10./11. – 12./13. stol.	2. pol. 12. – 15. stol.	10.–12. stol.	10.–12./13. stol.	
Regensburg – Stadtmauer		13. stol.			
Sulzbach	12.–13. stol.			10.–14. stol.	
Cham-Galgenberg		13. stol.			
Cham-Altenstadt	12./13. stol.				
Rimbach	11.–13. stol.?	13. stol.??			
Oberwittelsbach			10.–13. stol.	12. stol.	
Mnichov	2. pol. 13. stol.			2. pol. 13. stol.	
Deggendorf		12./13. – 13. stol.			
Henneberg			14.–15. stol.	11./12. stol.	13. stol.
Wysburg				pol. 13. – 3. čtvrt. 14. stol.	14. stol.
Triptis					13. /14. – 1. pol. 14. stol.
Groitzsch					po 1224–1300
Dippoldiswalde					poč. 13. stol.
Taucha					13. stol.
Chemnitz				1201–1264, 2. pol. 15. stol.	1. pol. 13. – 14./15. stol.
Zwickau				2. pol. 12. – 15. stol.	před pol. 13. – 15. stol.
Frankenberg-Treppenhauer				1. pol. 13. – 1. pol. 14. stol.	2. pol. 13. – 1. pol. 14. stol.

Tab. 12. Německé země, typy pokliček a jejich datování v lokalitách uvedených v textu. — **Taf. 12.** Deutsche Länder, Typen der Deckel und ihre Datierung in den im Text angeführten Fundorten.

skupina A1 se zřetelnými znaky formování pomocí pomalého obtáčení a datovatelná do 12. století kupodivu zahrnuje jen hrnce. V rámci poněkud pokročilejší skupiny A2 již vedle hrnců najdeme i konvice s třmenovým uchem a také poklice, avšak z textu není jasné datování jejich počátků. Samotná keramická skupina se objevuje v rozpětí 12. – 1. poloviny 14. století a publikovaný okrajový zlomek ploché pokličky typu 1 se údajně hlásí do 2. poloviny 13. století; v tomtéž kontextu se vyskytl okraj poklice kónické. Oba tvary lze najít i v rámci nejstaršího vytáčeného, redukčně páleného zboží (skupina B1), kladeného až do 2. poloviny 14. až počátku 15. století (Behrer 2001, 210–221). Dolnobavorský **Deggendorf** blízko hranice s Horní Falcí (69 km východně od Řezna) poskytl stratifikovanou nálezovou situaci, přičemž již v nejstarším souboru z přelomu 12. a 13. století se vyskytovaly jen pokličky typu 2, a totéž platí i pro stratigraficky mladší kolekci z 2. poloviny 13. století (Mittelman 1990, 107–108, Abb. 83).

Zdá se, že na území Horních Frank a Horní Falce lze počítat s časným nástupem kónických pokliček typu 4, a to již v 10. století. Je to snad dříve než ve Švábsku. Nálezy s Řezna naznačují, že současně se alespoň v Horní Falcí objevují poklice kotoučovitě i duté typů 1 a 3. V Horních Francích typ 1 chybí, zato. Z téže lokality jsou také k dispozici doklady poklic typu 2 již z 12. století. V Horních Francích typ 1 chybí, zato s kónickými tvary typu 3 lze počítat snad již v 10. století. Výskyt poklic typu 3 spolu s přechodovými tvary k typu 4 z hradu Waldstein-Ostburg v severních Horních Francích naznačuje, jak se zrodila klasická zvonovitá poklice. Západní Bavorsko – tedy bavorské Švábsko, reprezentované zde souborem z hradu Oberwittelsbach, představuje svou převahou kónických poklic s konkávním tělem a „nedokonalými“ úchytkami určitou anomálii, lišící se od vlastního Švábska zejména absencí kotoučových poklic typu 1. Vysokým podílem kónických poklic je region podobný vzdáleným Horním Frankům. Ve vý-

Obr. 13. Pokličky, Rakousko. — **Abb. 13.** Deckel, Österreich. **1, 4** – Erpfenstein, Tyrol/Tirol/ (Stadler 2003, Taf. 9: 1, 10); **2, 3** – Fußbach, Vorarlberg (Konrad 2003, Taf. 2: 16, 17); **5, 6** – Enns-Rauhrapp, Horní Rakousy /Oberösterreich/ (Kaltenberger 2003, Taf. 11); **7–8** – Krems-Bundeskonvikt, Dolní Rakousy /Niederösterreich/ (Pacher – Sabeditš 2011, Abb. 14: 1–2); **9, 14** – Hard, Dolní Rakousy /Niederösterreich/ (Felgenhauer-Schmiedt 2008, Taf. 14: 34; 30: 20); **11** – Muggendorf, Dolní Rakousy /Niederösterreich/ (Kühreiber 2006, Abb. 20: 58); **12** – Ober Blasenstein, Horní Rakousy /Oberösterreich/ (Kaltenberger 2003, Taf. 6); **10** – Kleinhard (Felgenhauer-Schmiedt 2008, Taf. 2: 11); **13** – Großeibenstein, Dolní Rakousy /Niederösterreich/ (Steininger 1968/1985, Kat. Nr. 43).

chodním Bavorsku a přilehlých zemích nynějšího Rakouska naopak můžeme počítat se sporadickým průnikem poklic typu 1, které se dostaly až do Dolního Rakouska z Horní Falce, případně z regionů dnešního Bádenska-Württemberska.

Rakouské země

Vzhledem k nedostatku publikovaných souborů z 12. a 13. století z Dolního a Horního Bavorska leccos napoví výskyt jihoněmeckých poklic starších typů v sousedních rakouských zemích (souhrnně *tab. 13*) – lze uvést např. nálezy poklice typu 1 ještě s širokou rozevřenou úchytkou a nepatrně šikmým podokrajím z hradu **Fußach** ve Vorarlbergu bez bližší datace (*Konrad 2003, 195, 199, Taf. 2: 16, 17; zde obr. 13: 2, 3*). Převahu plochých poklic se středovým uchem typu 2 v Tyrolích dokládá soubor z hradu **Erpfenstein v Kirchdorfu** z 13./14. století, lze ale počítat i s užíváním poklic kónických (*Stadler 2003, 158, 170, Taf. 9: 1–6, 3, 9–11; zde obr. 13: 1, 4*). Kotoučovitě poklice typu 1 se vyskytují sporadicky v **Horním Rakousku**, kde bývají spojovány s obdobím před 1200; jde zejména o nestratifikovaný soubor z hrádku **Ober Blasenstein**, rámcově z 11.–13. století. Podle dostupné publikace zde v rámci mladší složky této kolekce chybí ploché pokličky typu 2 (*obr. 13: 12*). Naprostou dominanci plochých poklic typu 2 doprovázených jediným zástupcem dutých tvarů typu 5 ukazuje hrnčířský odpad z lokality **Enns-Rauhrapp** z 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století (*Kaltenberger 2003, 95, 97, 99, 109–112, Taf. 3–6; poklice typu 1 viz Taf. 6; zde obr. 13: 5–6*). Gabrielle Scharrer-Liška konstatovala původ plochých poklic v jihozápadním a jižním Německu a zaregistrovala sporadický průnik kotoučových poklic typu 1 do rakouských zemí. Přitom si povšimla, že dosud známé exempláře typu 1 byly vyrobeny z hmoty s příměsí grafitu na rozdíl od poklic typu 2. Z obecně přijímaného časového zařazení grafitové keramiky v Dolním Rakousku logicky odvodila, že typ 1 je zde přinejmenším typologicky starší (12., hypoteticky snad již 11. století), mělo by však jít o místní produkty. Důkazy časového vztahu vzhledem k nestratifikované povaze nálezů ale chybí (*Scharrer-Liška 2007, 43–52*).

Chronologie keramiky v severní části **Dolního Rakouska** se zčásti stále opírá o souhrnné vyhodnocení náleзовých celků z hrádku **Gaiselberg (Bez. Gänserndorf)**. Datování jeho nejstaršího sídlištního horizontu, kde se vyskytují výlučně pokličky typu 2, do 2. poloviny 12. století (*Felgenhauer-Schmiedt 1977, 222, 232–240*), je vzhledem k současným znalostem o vývoji rakouské produkce sporné. Absence grafitu ve hmotě, profilace hrnců s podseknutým okrajem i výskyt zlomků nádob s výzdobou rádélkem a profilací upomínající na jihomoravskou tradiční keramiku z 1. poloviny 13. století ukazují spíše na tento časový úsek (srov. *Huber – Kühnreiter – Scharrer 2003, 44–53*, kde je však chronologie první fáze Geiselbergu akceptována). Až ve spolehlivěji datovaném horizontu III (2. polovina 13. – počátek 14. století) se uvádí jediný okrajový zlomek zvoncovité nebo kónické poklice a výrazněji jsou duté pokličky obou typů zastoupeny teprve v horizontu IV kladeném do přelomu 14. a 15. století (*Felgenhauer-Schmiedt 1977, 225, 227–228, 244–252*).

Nověji publikované stratifikované nálezy přinesly určitá, byť nikoliv zásadní zpřesnění výše uvedených závěrů. Zlomek poklice typu 1 byl nalezen ve fázi MA3 na lokalitě **Salvatorgasse 12** ve **Vídni**, kladené rámcově do přelomu 12. a 13. století. Do stejného období se zde klade i poklička typu 4 (*Emmerig et al. 2019, 308–309, 315, 362, 364, Taf. 15.8 a 15.10*). Další fragment s širokou válcovitou úchytkou a bočním uchem, s příměsí grafitu, považovaný mylně za lampičku, pochází z lokality **Wien-Fleischmarkt** rámcově z kontextu 12. století (*Gaisbauer 2004, 49, Taf. 2: 8, 50–51*). Třetí artefakt toho druhu chová ve sbírkách vídeňské městské muzeum (*Felgenhauer-Schmiedt 1982, 49 / Kat. Nr. 27*). Významnější stratifikované nálezy tří kotoučových pokliček typu 1 s dutou válcovitou úchytkou pocházejí z 2. fáze (přelom 12. a 13. století) osídlení lokality Bundeskonvikt na středověkém předměstí města **Krems an d. Donau**, aniž by jim zde předcházely nebo je doprovázely ploché pokličky typu 2 (*Pacher – Sabeditsch 2011, 323, 326, Abb. 14: 1–3; zde obr. 13: 7, 8*). Vídeňský zlomek a dva fragmenty z Kremsu ještě obsahují příměs grafitu, což svědčí o příslušnosti k tradiční produkci. Další poklice typu 1 byly publikovány ze dvou šlechtických sídel z jihovýchodní části Dolního Rakouska, přičemž pozornost si zaslouží negrafitový materiál v případě pokličky z hrádku **Hausstein u Muggendorfu** asi z 12. /13. století (*Kühnreiter 2006, 101, 121, 122, Abb. 20: 58; zde obr. 13: 11*). Kotoučovitě tvary však chybí v kolekcích z opakovaně zkoumaného hradu **Möllersdorf** ve stejném regionu (12.–13. století), jakož i z výše zmíněné kolekce z **Gaiselbergu** (*Felgenhauer-Schmiedt 1977; 1986; Hofer 2000; Kühnreiter 2006, 115–118*). Soustavně zkoumaná zaniklá vesnice **Klein Hard** v dolnorakouském Waldviertelu (12. – polovina 13. století) poskytla kolekci keramiky, z níž část ještě obsahovala grafit. Kotoučovitě poklice zde již chybí. Za nejstarší se považuje poklička s nízkou vytaženým okrajem typu 2 a již úzkou plnou úchytkou z materiálu s grafitem stejně jako další profiláčce ji vyspělejší fragmenty (*Felgenhauer-Schmiedt 2008, 38, 108, 170, Taf. 3: 10–13; obr. 13: 10*). Jen na okraj lze připomenout pokličku z **Groß-eibensteinu** datovanou mincemi zhruba k roku 1305 (*Steininger 1985, 43–44. Kat.-Nr. 43; zde obr. 13: 13*).

Je zjevné, že zvonovité pokličky hrají v rakouské vrcholné středověké keramice až třetí housle, jsou nejdříve zmiňovány v stratifikovaném zánikovém souboru z již uvedeného hradu **Möllersdorf** z 2. poloviny 13. století (*Hofer 2000, 427, bez vyobrazení*). Z novějších nálezů lze uvést pokličku ze zaniklé vsi **Aichenstauden u Auersthalu** z kontextu z konce 13. až poloviny 14. století, přičemž další sporadické nálezy z dolnorakouských vsí včetně kónických tvarů lze také rámcově klást do pokročilého vrcholného středověku (*Krenn 2011, 72, 245, Taf. 17: 017-01; 367, Taf. 139: 010-03; 386, Taf. 158: 007-01*). Druhořadé zastoupení dutých poklic v Dolním Rakousku ve vrcholném středověku je doložitelné řadou příkladů (např. *Scharrer-Liška – Scharrer 2010, 33*). Mezi keramickými tvary vsi zaniklé **Hard** (přibližně 1250 – 2. polovina 14. století) již nacházíme i pokličky zvonovité, byť v podstatně nižším počtu než ploché (*obr. 13: 9, 14*). Náleзовé okolnosti neumožňují zpřesnění datování (*Felgenhauer-Schmiedt 2008, 197, Taf. 30: 20, 21*). Lze tedy počítat s jejich rozšířením až v pokročilém 14. století možná pod moravským vlivem, neboť v západním sousedství podobné tvary chybí.

Lokalita	Typ 1	Typ 2	Typ 3	Typ 4	Typ 5
Kirchdorf-Erfenstein		13./14. stol.		13./14. stol.	
Ober Blasenstein	11. – 13. stol.				
Enns-Rauhrupp		2. pol. 14. – 1. pol. 15. stol.			2. pol. 14. – 1. pol. 15. stol.
Gaiselberg		2. pol. 12. – 14./15. stol.			13./14. – 14./15. stol.
Videň – Salvatorgasse	12. /13. stol.				
Videň – Fleischmarkt	12. stol.				
Krems	12./13. stol.				
Muggendorf-Hausstein					
Möllersdorf		12. – 13. stol.			2. pol. 13. stol.
Auersthal-Aichenstauden					závěr 13. – 1. pol. 14. stol.
Klein Hard		12. – pol. 13. stol.			
Hard		2. pol. 13. – 14. stol.			14. stol.?

Tab. 13. Rakouské země, typy pokliček a jejich datování v lokalitách uvedených v textu. — **Taf. 13.** Österreichische Länder. Typen der Deckel und ihre Datierung in den im Text angeführten Fundorten.

Nízké esovitě profilované tvary s širokým plochým ústím a jednoduše seříznutým okrajem, principiálně podobné českým miskám/pokličkám, jsou zastoupeny v nálezových souborech ve **Štýrsku**. Manfred Lehner je nazval talíře s datací do 14. případně počátku 15. století (Lehner 2003, 140, Taf. 1: 14; 131, Taf. 6: 9). Toto časové zařazení potvrzují podobné nálezy sebrané v souvislosti s publikací nálezového souboru z opevněného sídla **Turmbauerkogel** u **Eibiswaldu** v západním Štýrsku; zdá se, že Štýrsko, případně Slovinsko představují centrum jejich rozšíření (Gutjahr – Tiefengraber 2004, 458–459). Nejspíše představují pendant k „hrncovitým mísám“ známým z jihomoravského prostředí (Procházka 1996, 328; Sedláčková 2020, 64–65, 115).

Můžeme předpokládat, že dunajskou cestou pronikaly ve 12. století až do Dolního Rakouska kotoučové poklice typu 1, které byly ještě sporadicky užívány souběžně s pokličkami typu 2; tyto ale ve 13. století rychle a naprosto převládly. Proto kotoučové poklice již nedosáhly na jižní Moravu. Zvoncovité pokličky typu 5 představovaly v Rakousku pozdní jev a nikdy nedoznaly obliby pokliček plochých.

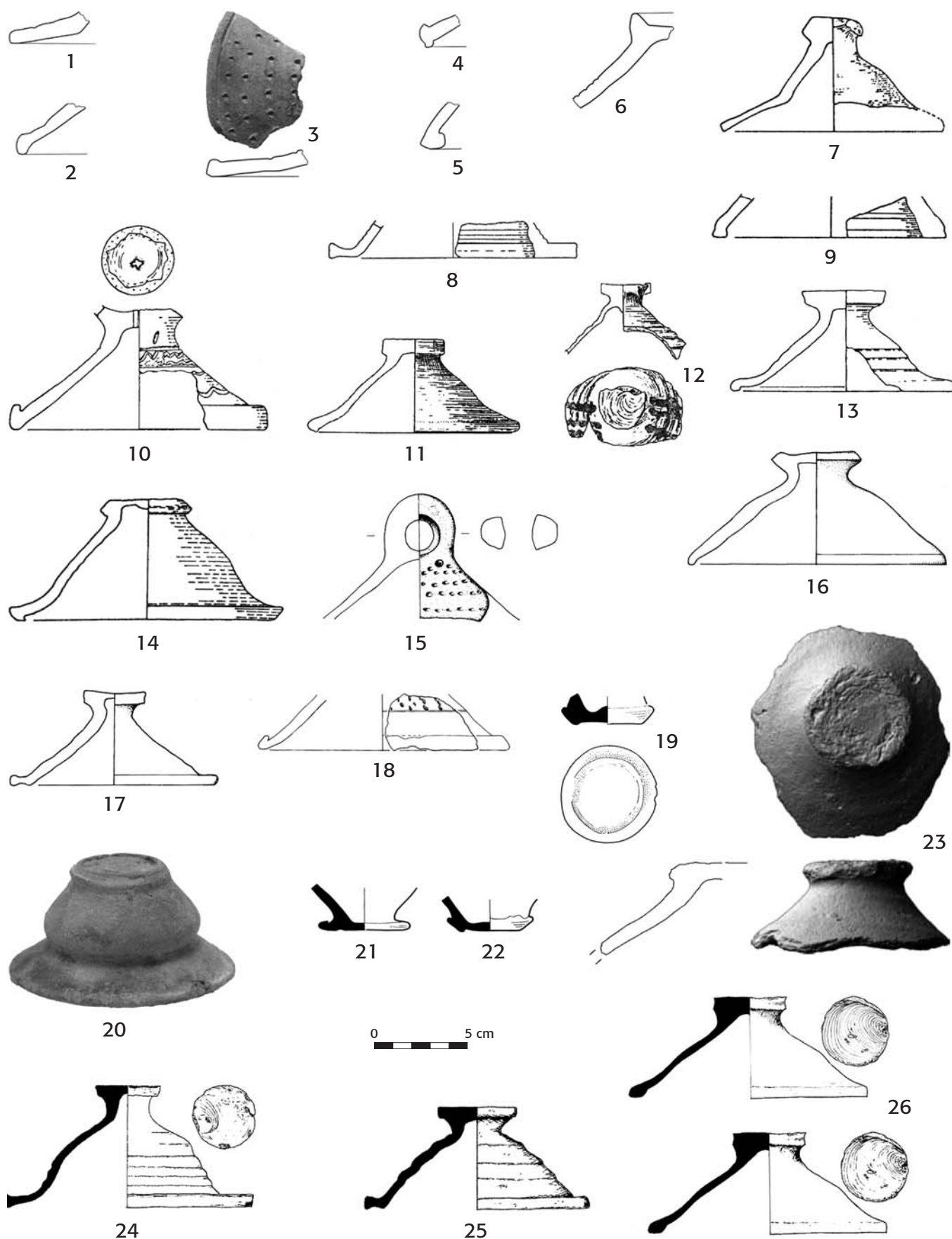
Durynsko, Sasko a Slezsko

Určitou souvislost s vývojem ve Francích naznačuje jižní Durynsko, kde však na příkladu souborů z hradu **Hennebergu** lze sledovat výrazná specifika (tab. 12). Bohužel keramický materiál odtud je značně zlomkovitý, chybí také horní části pokliček s úchytkami. Počátky užívání kónických, často konkrétně prohnutých poklic typu 4 s různorodě upraveným okrajem zde sahají nejpozději do přelomu 11. a 12. století; v jednom případě byla zaznamenána úchytka ve tvaru oka (Spazier 2017, 161, 162, Taf. 45: 4, 5; zde obr. 14: 1–6). S nástupem keramické třídy 3 stále ještě charakteristické technologií obtáčení na přelomu 12. a 13. století se tvarová rozmanitost zvyšuje, výrazná je např. varianta s plochým, prostě seříznutým podkrajím (Spazier 2017, 147, 149, Taf. 51: 17, 18, 25, 29; Taf. 50: 14, 35), s hranou na pomezí horní části poklice. Některé okraje naznačují přítomnost zvoncovitých tvarů (Spazier 2017, Taf. 46: 7). Je zajímavé, že pečlivě vypracované, svisle ořezané terčíky úchytek se objevují až od 14.–15. století. Zřejmě

až v pokročilé fázi vrcholného středověku se vyráběly také kuželovité poklice s okrajem ve tvaru okruží (varianta typu 3) podobné exemplářům z Horních Frank (Spazier 2017, 154, 155, Taf. 70: 9–13). Obraz, který poskytuje Henneberg, doplňuje soubor z rovněž jihodurynského hradu **Wysburg** (polovina 13. – 3. čtvrtina 14. století). Bohužel vývoj pokliček ani zde nebyl dostatečně analyzován. Z vyobrazení je však patrné, že se v spektru jejich tvarů odráží přechod od kónických poklic s okrajem ve tvaru okruží k poklicím s esovitou, byť poměrně plochou profilací (Tannhäuser 2020, 32, 45, Taf. 1). Zdá se, že Horní Franky a přinejmenším část Durynska jsou domovem kónické, vesměs konkrétně tvarované pokličky, a to snad již od 10. století, pozdější tvary z 13. století mají již plochý kotoučovitý terčík, hrdlo a okraj často ve tvaru okruží. Přechod k zvonovitým pokličkám se uskutečnil vyčleněním podokrají a redukcí okraje. Zdá se, že jde o území, kde se zrodily prototypy esovitě tvarovaných poklic, které dosáhly klasické profilace až v Sasku a následně ve Slezsku a českých zemích. Dominance pokliček typu 3 s rovným podokrajím na již zmíněném hradě Waldstein-Ostburg (12. – 2. polovina 14. století) naznačuje, že vývoj v Horních Francích není rovnoměrný a jeho poznání bude vyžadovat další detailní výzkum dostupných pramenů.

Blízký vztah také **východodurynské** keramiky k Sasku ukazuje např. soubor ze studny z města **Triptis** z 13./14. – 1. poloviny 14. století, a to nejen měkce profilovanými zvonovitými pokličkami s výraznými úchytkami, ale i další keramikou, zejména džbány. Zajímavým nálezem je plochá cínová polička se středovou, kulovitě zakončenou úchytkou (Meister 2008, zvl. 51, 55, Abb. 3; 57, Taf. 1: 1–3).

Vzdálenou analogii raných českých zvoncovitých misek/pokliček snad představují tzv. kónické misky ze **Saska** (tab. 12) s širokým dnem s patkou a tělem členěným na dvě části, profilace je ale ve srovnání s našimi tvary podstatně plošší. Vyskytují se ve spojitosti s tradiční produkcí, obtáčenou keramikou typu „světlá keramika s rovnými dny“ v tzv. III. hradu v **Groitzsch** již v 11. a 12. století (Vogt 1987, 77, 84, Abb. 66: 1–10, 113, Abb. 113, 180–183). Na eponymní lokalitě o něco starší podobné keramiky typu Kohren byla nalezena také část esovitě profilované misky zdobené vlnkou (Vogt 1968, 420, 421, Abb. 22: 2; 1987, 184, 185, Abb. 138:2; k zpřesnění da-

Obr. 14. Pokličky, Durynsko a Sasko. — **Abb. 14.** Deckel, Thüringen und Sachsen. **1–6** – Henneberg (Spazier 2017, Taf. 50: 10, 14, 54: 14, 15, 17, 18); **7–14** – Chemnitz (**7–10, 13–14** – Faßbinder 2006, Abb. 55: 6; 57: 2; 58: 2, 14, 15; 67: 12; **11, 12** – Geupel – Hoffmann 2018, Abb. 187: 4, 9); **16–18** – Zwickau (Beutmann 2007, Abb. 57: 5, 10, 15); **19–21, 22** – Taucha (Küas 1968, Abb. 21: 1, 4, 5); **20** – Dresden (Beutmann 2012, Abb. 3: 7); **23** – Dippoldiswalde (Wegener – Schubert 2015, Abb. 3: 9); **24–26** – Frankenberg – Bleiberg (Schwabenicky 2009, Abb. 226: 1; 251: 18; 254: 22).

tace obou skupin dalšího západosaského tradičního zboží (Schmid-Hecklau 2004, 191–197).

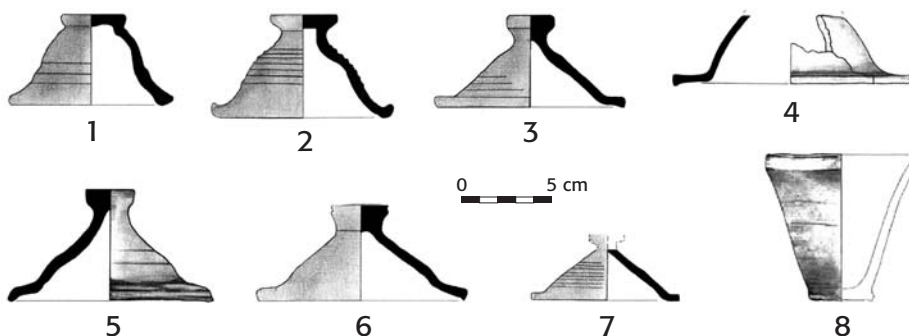
Vše nasvědčuje tomu, že místem zrodu klasické pokličky zvonovitého tvaru (typ 5), jak ji známe i z českých zemí a Slezska, bylo právě vrcholně středověké (Horní) **Sasko**. Lze ji zde spojovat s rozmachem produkce tzv. modrošedého zboží zhruba od 2. čtvrtiny či třetiny 13. století, které mělo rychle vystřídat starší obtáčené keramické třídy či skupiny. Nověji se objevil se pojem tzv. předmodrošedého či nestejněmárně vypáleného zboží vyráběného tradičním způsobem, přičemž modrošedá keramika se postupně prosazuje v průběhu 2. a 3. třetiny 13. století (Wegener – Schubert 2015, 221; Geupel – Hoffmann 2018, 115). Jak uvidíme níže, badatelé zde nejsou jednotní. Je pravděpodobné, že přežívání starších technologií stálo za některými méně dokonale vypracovanými tvary. Od jihoněmecké, přesněji hornofrancké duté poklice typu 3, která měla spolu s tamní variantou typu 4 s ostře zalomeným okrajem podobně vypracovanou úchytka, se saská liší spodní, okrajovou částí, která je plochá, prohnutá i esovitě profilovaná, přičemž svírá s vodorovnou plochou většinou ostrý úhel, a tudíž na ní nespočívá celou plochou. Horní část je obvykle vyklenutá, nikoliv konkávní jako u poklice francké neb bavorsko-švábské. Končí poměrně standardizovaným terčovitým knoflíkem tvaru pravidelného kotoučku často se stopami odříznutí, obvykle vyrůstajícím z prohnutého hrdla. Takové již plně vyvinuté pokličky nacházíme bez jakéhokoliv předchozího vývoje v páté fázi hradu **Groitzsch** (po 1224–1300, Vogt 1987, 121–122, Abb. 7–9, 11). Zato méně dokonale terčíky bez hrdla typu C2 byly publikovány v rámci „předmodrošedého“ obtáčeného zboží z hornického sídliště **Dippoldiswalde** (12./13. stol.? Wegener – Schubert 2015, 223, Abb. 33: 8, 9; zde obr. 14: 23). „Nedokonale“ vypracované úchytky publikoval Herbert Küas již před půlstoletím z **Tauchy**, města nacházejícího se severovýchodně od Lipska. Některé postrádají vyvinuté hrdlo, vyznačují se nerovným povrchem a nepravidelně přehrnutým okrajem, vzniklým, jak autor nepochybně správně rozpoznal, odříznutím páska, který při výrobě úchytku obepínal. Výjimečnost nálezu vzhledem k množství kvalitně upravených terčovitých úchytek z Lipska (Küas 1966, 426–430, Abb. 74) ho vedla k názoru, že nejde o pokličky, ale dna pohárů či váz (d2 v intervalu 4–5,5 cm). Vyskytly se však nikoliv v přechodném, oxidačně páleném zboží, ale již v tzv. modrošedé keramice. Soubor z Tauchy by stál po této stránce nepochybně za revizí využívající novějších poznatků. Jeden fragment se stopami odříznutí se od této skupiny odlišuje pravidelně oble upraveným okrajem. Soubor je kladen do poslední čtvrtiny 12. a 1. čtvrtiny 13. století, což je patrně vzhledem k přítomnosti vyspělých okruží doprovázejících hrnců příliš nízký; tvorba tohoto celku se uzavřela spíše až v pokročilém 13. století (Küas 1966, 426–430, Abb. 74, 450–454, 467, Abb. 21: 1–8; 470; zde obr. 14: 19, 21–22). Uvést lze také celou pokličku/misku údajně z doby kolem 1200 z Drážďan, která jako by českým protějškem vypadla z oka; z publikované fotografie je dobře patrná široká, po stranách šikmo oříznutá úchytka typu C2 s nerovným povrchem a vyčnívajícím zbytkem prstence, bezprostředně nasedající na vypuklé tělo s plochým podokrajím (obr. 14: 20). V tomtož sborníku byla publikována dvakrát, v obou možných pozi-

cích (Beutmann 2012, 178, Abb. 3: 7; 180; Krabath 2012, 65, 66, Abb. 38: 4). Uvedené příklady naznačují, že ne všechny dílny hned zvládly poměrně obtížnou výrobu vytáčených poklic a musíme počítat s poměrně dlouhým souběhem technologií obdobně jako v českých zemích. Kvalitní tvary nepochybně vyráběly městské dílny.

Upřesnění vývoje poklic od 2. poloviny 13. století přinesly odkryvy stratifikovaných lokalit v saských městech, zejména Chemnitz a Zwickau. Na počátku vývoje zhruba do přelomu 12. a 13. století v **Chemnitz** dominuje ještě obtáčené zboží. Vrstva s touto keramikou na dendrochronologicky datované lokalitě **Alte Post** z doby před r. 1208 ještě pokličky neobsahovala, kdežto uložení vznikající po tomto datu poskytla již vyspělou poklici s válcovitě ořezanou úchytka typu 5, byť s nevýraznou profilací, jakož i část poklice možná typu 4 již s plochým kuzelem a obdobným terčíkem (Geupel – Hoffmann 1994, 175–176, Abb. 187: 4, 9; zde obr. 14: 11, 12). Zato uložení z doby po r. 1136 z benediktinského kláštera tamtéž obsahovala jen zlomek kónické, lehce konkávní poklice. Okrajové zlomky zvonovitých pokliček se pak objevily až ve vrstvách ze 14. století (Geupel – Hoffmann 2018, 34, 35, Abb. 13, 40, Abb. 20 (poklička č. 3), 45, Abb. 27, 50–53, Abb. 33–35; 115–129). Ve fázi 1 (1201–1264) v **Chemnitz**,³ která zahrnuje dominantně obtáčenou keramiku, se již vyskytují plně vyvinuté zvonovité poklice s pečlivě vypracovanou terčovitou úchytka. Vyskytují se zde jak poklice s výrazně dimenzovanou kupolovitou horní částí a téměř vodorovným, ovšem již esovitě profilovaným podkrajím (obr. 14: 8), tak i varianty dosedající na vodorovnou plochu jen hranou okraje (obr. 14: 7, 11–14). Kromě vyspělých úchytek typu E byl zaznamenán i nepravidelně utvářený typ C2 bez hrdla odpovídající výše uvedeným formám z Dippoldiswalde a dalších lokalit (obr. 14: 14). Sporadicky se setkáváme s kónickou poklicí ještě zdobenou tradiční rytou výzdobou připomínající jihoněmecké tvary, s kuželovitě oříznutou, nahoře nepravidelně utvářenou úchytka (obr. 14: 10). Za povšimnutí stojí kónická poklice se zalomeným okrajem kolmo nasedající na okruží, připomínající hornofrancké exempláře (obr. 14: 9). Ve 2. fázi (2. třetina 13. a 1. třetina 14. století) se objevují části zvonovitých poklic různých variant, kónické poklice se znovu objevují ve 2. polovině 15. století. Autorka F. Faßbinder se domnívá, že až do fáze 3b (poslední třetina 14. a 1. polovina 15. století) byl keramika jen obtáčená, dna nebyla odřezávána (Faßbinder 2006, 110, Abb. 53: 11; 113, Abb. 55: 5, 6; 115, Abb. 57: 2; 117, Abb. 58: 14, 15; 126, Abb. 66: 24; 127, Abb. 67: 12, 13; 180, 184, Abb. 85; 167, Abb. 86; 187). Jako je tomu i u jiných lokalit a badatelů, Fauke Faßbinder vytvořila vlastní třídění poklic – rozlišuje jen „Knaufdeckel“ se „strmě kónickým“ profilem (náš typ 4) a s profilem konvexně tvarovaným (náš typ 5). Oba se vyskytující ve všech fázích, byť spíše výjimečně v jednom nálezovém celku (Faßbinder 2006, 152, 153, Abb. 80; 4, 5; 186, Abb. 91).

³ Příliš vysoko stanovená horní hranice této fáze nedovoluje patrně dobře zachytit technologickou proměnu k tzv. šedomodrému zboží, kriticky Geupel – Hoffmann 2018, 117.

Obr. 15. Pokličky, Slezsko. — **Abb. 15.** Deckel, Schlesien. **1–7** – Wrocław (Szajt – Wieczorek-Kańczura 2018, ryc. 237: a–d, f–h); **8** – Marcinkiewicz – Piekalski 2018a, ryc. 76: 6260/11).

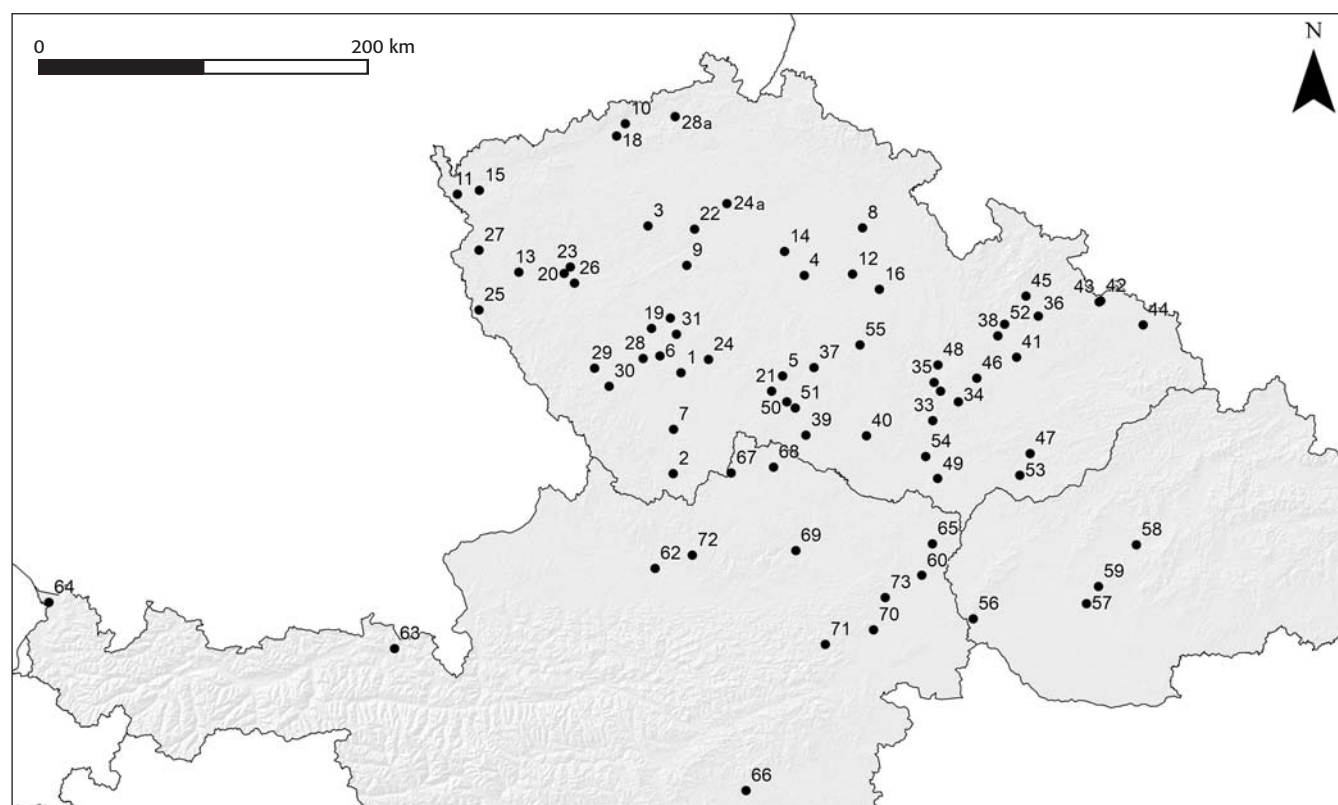
Důležité nálezy k počátkům poklic v Sasku poskytlo také město **Zwickau**. S nultou a první fází (2. polovina 12. – počátek 13. století) v severozápadní části města lze spojit výlučně kónické police s přímým i klenutým tělem, povětšinou ukončené uchem, některé s rytou výzdobou, v provedení šedého nebo nejednotně páleného zboží (obr. 14: 15, 18). Typologicky nejvyspělejší tvar zařazený do první fáze má již lehce zvlněné tělo a nálevkovitě rozevřenou úchytku, pouze s náznakovým oříznutím boků (Beutmann 2007, 100, Abb. 57: 1–9; zde obr. 14: 16). V periodě 2 (většina 13. století) je již menšinově zastoupeno světlé zboží a objevují se zvonovité poklice, případně kónické (Beutmann 2007, 100, Abb. 57: 10, 11; zde obr. 14: 16). Se 3. fází (konec 13. – polovina 14. století) jsou spojovány poklice zvonovité s výraznou horní částí a kónická poklice s vodorovným, avšak prohnutým podokrajím (Beutmann 2007, 100, Abb. 57: 14–15; zde obr. 14: 17). Podobná situace je i na zdejší lokalitě **Kornmarkt**, kde se ještě v periodě II (po 1209) objevují kónické poklice s uchem, zhruba souběžně však již nastupují zvonovité poklice typu 5 s vyvinutou úchytkou, které pokračují a v následných fázích vrcholného středověku (Kenzler 2001, 90, Abb. 75: 16; 110, Abb. 82: 123; 85, 73: 5).

Velké množství kvalitních poklic v provedení modrošedého zboží poskytla lokalita **Bleiberg na Treppenhaueru u Frankenbergu** s těžištěm ve 2. polovině 13. a 1. polovině 14. století (Schwabenicky 2009, 91–129, zvl. 100, Abb. 225: 20–34; 101, Abb. 226: 1, 2, 5, 17; 105, 166–171; 109, Abb. 237: 4). Vzhledem k bohatému keramickému fondu ze zahlobených objektů zde disponujeme velkým množstvím velkých zlomků či celých (doplněných) nádob. Pokličky mají vesměs zvonovitý tvar s obloukovitě vyklenutým (obr. 14: 24–25), řidčeji kónickým tělem (obr. 14: 26). Podokrají nasedá převážně jen vlastním okrajem na vodorovnou rovinu, ojediněle i vnitřní hranou, v jednom případě je zcela ploché a evokuje tvar poklice typu 3 (obr. 14: 25). Horní část nádob je vůči podokrají většinou výrazně dimenzována. Knoflíky jsou pečlivě vypracované, oddělené hrdlem s lasturovitou stopou po odříznutí ($d_2 = 1,5\text{--}5,4\text{ cm}$, převážně 3–4 cm, měřeno z vyobrazení). Pokus H. Kenzlera posunout počátky sídliště Bleiberg a tím i modrošedé keramiky hlouběji, snad až do sklonku 12. století nebyl obecně přijat (srov. Kenzler 2008; Geupel – Hoffmann 2018, 121–124).

Je zjevné, že saské poklice mají své kořeny v Horních Francích, vyvíjejí se však svébytně; ostatně osídlování Saska z této oblasti je doloženo i písemnými prameny (např. Blaschke 1990; Stephan 2014, 126–128).

Transformace domácí produkce proběhla ve 13. století ve **Slezsku**, což můžeme díky četným publikacím nejlépe pozorovat ve **Wrocławu** (tab. 12). Dlouho do 13. století se udržela technologie profilujícího obtáčení, nepokročilejší formy tradiční technologie. V rámci ještě tradiční keramiky reprezentované především hrnci se asi již na přelomu 11. a 12. století objevují kónické pohárky, které přetrvávají až zhruba do poloviny 13. století stále v rámci keramiky domácí tradice 4 obdobně jako vzácně se vyskytující misey, „talíře“ a soudkovité „kubky“, jejichž vyznění není jasné (souhrnně Rzeźnik 1998; 1999; Kaźmierczyk 1970, zvl. 293–299; pohárek zde na obr. 15: 8). Obdobně tedy jako v některých českých regionech vidíme obohacení spektra tradiční produkce o tvar určený ke stolování.

Technicky vesměs dokonalé zvonovité a kónické poklice přicházejí do Slezska jako hotový tvar nepochybně ze saského prostředí. Z výzkumu na náměstí Nowy Targ a přilehlých ulicích św. Katarzyny a Piaszkowa z roku 2000 se uvádí zlomek poklice příslušné vyspělé redukčně pálené technologické skupině B1 a z chronologického hlediska fázi IV, odpovídající přibližně období 1210–1228. Jde o typ 5 s krátkým, téměř vodorovným podkrajím a oboustranně rozšířeným okrajem. Z keramických souborů z následujícího horizontu z 2. čtvrtiny 13. století pocházejí tři fragmenty poklic kónických, s vypuklým pláštěm; okraj je buď vodorovně vytažený a zaoblený, nebo šikmo seříznutý a rovněž vně zaoblený, vše také ze skupiny B1 (Rzeźnik 2005, 100, tabl. 2: 1; 104, tabl. 4: d, e, g). Obdobně se datují i další nálezy toho druhu z dalšího velkého odkryvu přímo na zmíněném náměstí z 2. desetiletí tohoto století (fáze IIIa); v následujících desetiletích jejich zastoupení narůstá (Marcinkiewicz – Piekalski 2018b, 133–135; 2018a, 177; Szajt – Wieczorek-Kańczura 2018, 357). V polské literatuře nebyla pokličkám věnována zvláštní pozornost. Zejména ve 2. polovině 13. a 1. polovině 14. století se vyskytují zvonovité a méně často kónické formy (obr. 15: 1–7). Typický je výrazný knoflík, po stranách svisle ořezaný, spočívající na výrazném hrdle. Mnohé tvary upomínají na saské vzory, např. s výraznou kupolí a krátkým, téměř vodorovně vyloženým podkrajím (Szajt – Wieczorek-Kańczura 2018, 359, ryc. 238: f; zde obr. 15: 4). Výjimečně se však vyskytují tvary s širší úchytkou spočívající přímo na kupoli pokličky (Szajt – Wieczorek-Kańczura 2018, 359, ryc. 238: a, $d_2 = 3,6\text{ cm}$; zde obr. 15: 1). Do vcelku homogenního obrazu, který Slezsko po této stránce poskytuje, zapadá i výše zmíněná situace v českém Slezsku, zatím nejlépe poznaná v Opavě.

Obr. 16. Lokality s pokličkami zmíněné v textu z českých zemí, Slovenska a Rakouska. — **Abb. 16.** Im Text erwähnte Fundorte mit Deckeln aus den tschechischen Ländern, der Slowakei und Österreich.

1–31 – Čechy; **32–55** – Morava a České Slezsko; **56–59** – Slovensko; **60–73** – Rakousko: **60, 65, 67–71, 73** – Dolní Rakousko; **61, 66** – Štýrsko; **62, 72** – Horní Rakousko; **63** – Tyrolsko; **64** – Vorarlberg. Podklady R. Procházka, realizace M. Hlavica. — **1–31** – Böhmen; **32–55** – Mähren und Tschechisch-Schlesien; **56–59** – Slowakei; **60–73** – Österreich: **60, 65, 67–71, 73** – Niederösterreich; **61, 66** – Steiermark; **62, 72** – Oberösterreich; **63** – Tirol; **64** – Vorarlberg. Unterlagen R. Procházka, realisiert von M. Hlavica.

1 – Bechyně; **2** – Blansko (Kaplice-Blansko, Českokrumlovsko /Gebiet von Český Krumlov/Krumau/); **3** – Bratruice; **4** – Čáslav; **5** – Černov - Cvilín; **6** – Červená n. Vltavou; **7** – České Budějovice/Budweis; **8** – Hradec Králové/Königgrätz; **9** – Hradištko-Sekanka; **10** – Hrdlovka; **11** – Cheb/Eger; **12** – Chrudim; **13** – Kladruby; **14** – Kolín; **15** – Kolová u Kynšperka; **16** – Košumberk; **17** – Krašovice; **18** – Most/Brüx; **19** – Orlik; **20** – Plzeň/Pilsen; **21** – Počátky; **22** – Praha/Prag; **23** – Senec-Roudná; **24** – Sezimovo Ústí; **24a** – Stará Boleslav; **25** – Starý Herštein; **26** – Starý Plzeň; **27** – Tachov; **28** – Topělec (obec /Gemeinde/ Čížová); **28a** – Ústí - Krásné Březno; **29** – Volenice; **30** – Volyně; **31** – Zhoř; **32** – Blansko; **33** – Brno/Brünn; **34** – Bystřec; **35** – Černá Hora; **36** – Dětičkov; **37** – Jihlava/Iglau – Staré Hory; **38** – Litovel; **39** – Louka u Jemnice; **40** – Mstěnice; **41** – Olomouc; **42** – Opava/Troppau - Kateřinky; **43** – Opava-město/Troppau-Stadt; **44** – Ostrava; **45** – Rýmařov; **46** – Smilovo hradisko (obec /Gemeinde/ Žárovice); **47** – Staré Město; **48** – Svitávka-Hradištko; **49** – Šakvice – Štěpničky; **50** – Šternberk (obec /Gemeinde/ Lhotka, Telečsko); **51** – Telč; **52** – Uničov; **53** – Veselí nad Moravou; **54** – Žabčice-Koválov; **55** – Žďár nad Sázavou; **56** – Bratislava; **57** – Nitra – Párovské Háje; **58** – Partizánske (Šimonovany); **59** – Podhorany - Sokolníky; **60** – Aicherstauben (obec Auerthal); **61** – Eibiswald-Turmbauerkogel; **62** – Enns-Rauhrapp; **63** – Erpfenstein (obec /Gemeinde/ Kirchdorf); **64** – Fußbach; **65** – Gaiselberg u Zistersdorfu /bei Zistersdorf/; **66** – Graz; **67** – Großebenstein; **68** – Hard; **69** – Krems; **70** – Möllersdorf; **71** – Muggendorf; **72** – Oberblasenstein; **73** – Vídeň/Wien.

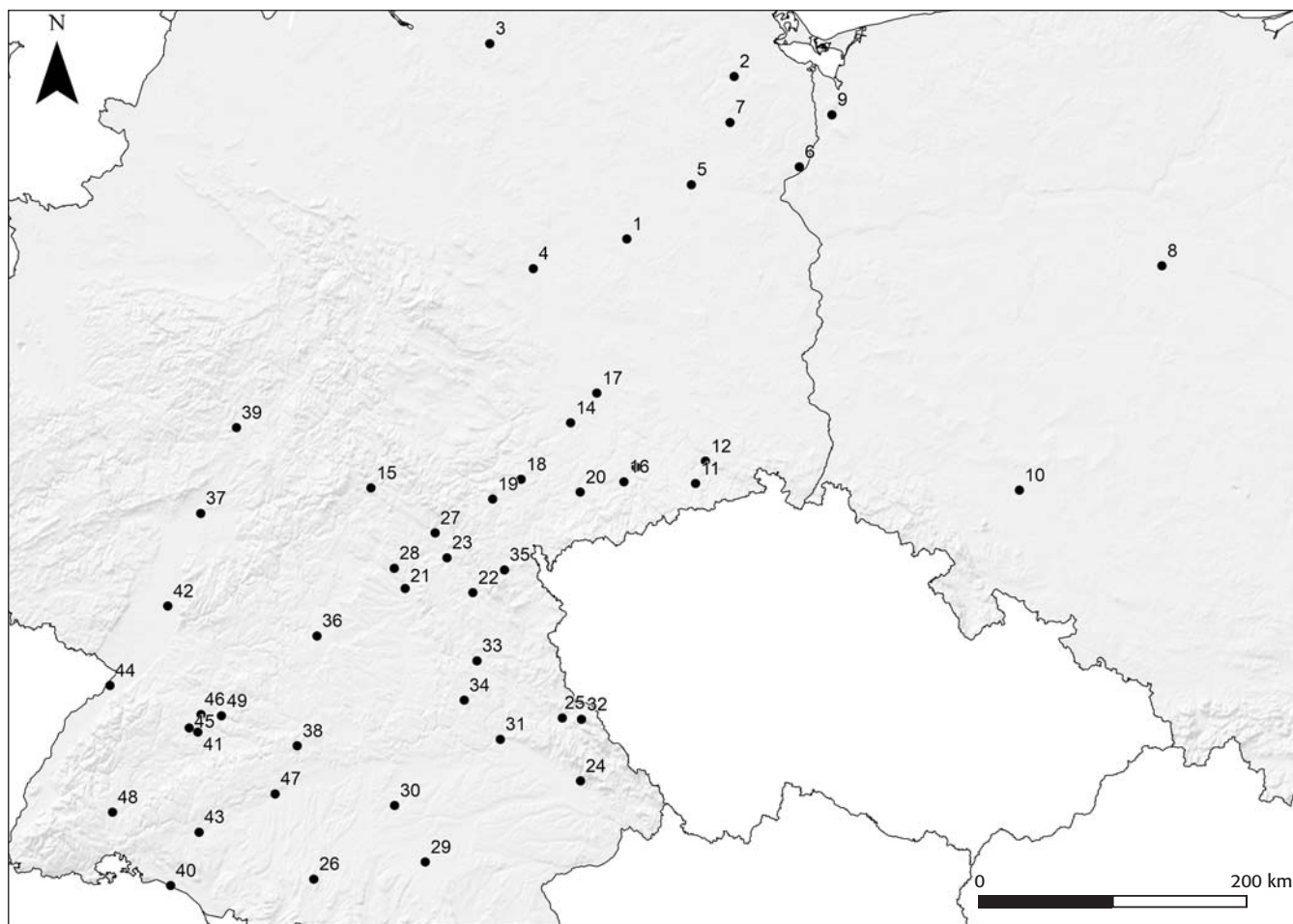
K otázce specifik kontaktních zón

Studium vývoje keramiky na sklonku doby hradištní a na počátku vrcholného středověku přináší mnohé podněty i do oblasti utváření specifického prostředí pohraničních území i vnitrozemských enkláv s přítomností cizojazyčných usedlíků.

Relativně rychlé vystřídaní zvolna se proměňující tradiční produkce pozorujeme po založení města v Tachově ve 2. polovině 13. století a specifický případ s masivním nástupem keramiky hornofranckého rázu již před polovinou 13. století představuje říšské město Cheb. V této souvislosti je pozoruhodný průnik poklic typu 1–4 ze sousedních německých regionů do ještě do souborů dominantně tradičního rázu (Nováček – Razím – Ebel 2004, 64–69). Tyto poklice – ať již importované nebo domácí napodobeniny – vycházejí vstříc poptávce po tomto druhu nádoby snad v souvislosti se snahou vylepšit technologii přípravy potravin jako v jiných regionech

s odlišnými nuancemi řešení téhož problému. Dokládají také zvýšené interregionální kontakty – zejména tržní, ale také šlecht, případně také související s jazykovým charakterem kladrubského konventu – před osídlovacím boorem 2. poloviny 13. století. Dosídlením pohraničního pásma/a to nejen z české či moravské strany do značné míry do poloviny 13. století (srov. Nováček a kol. 2010, 127–142) se zintenzívnily kontakty obou etnik hovořících rozdílnými jazyky, přesněji skupinami dialektů a vytvářela se nová identita obyvatel na obou stranách hranice.

Podobný intenzivně frekventovaný kontaktní prostor představovalo od na přelomu 12. a 13. století jihomoravské pohraničí, zejména Znojensko, s nápadným výskytem románských kostelů s karnery, louckým klášterem založeným roku 1190 a již v předlokačním období doloženou multietnickou komunitou v samotném Znojmě (Kroupa et al. 1997, zvl. 13–17; Procházka 2003, 275–284; Balcarková – Kalhous 2016). Proměna tamní

Obr. 17. Lokality s pokličkami zmíněné v textu z Polska a Německa. — **Abb. 17.** Im Text erwähnte Fundorte mit Deckeln aus Polen und Deutschland.

1, 5–7 – Braniborsko; **2** – Meklenbursko; **3** – Šlesvicko-Holštýnsko; **4** – Sasko-Anhaltsko; **8** – Kujavsko; **9** – Západní Pomorí; **10** – Dolní Slezsko; **11–17, 20** – Sasko; **18–19** – Durynsko; **21–35** – Bavorsko; **36, 38, 40–49** – Bádensko-Württembersko; **37, 39** – Hesensko. Podklady R. Procházka, realizace M. Hlavica. — **1, 5–7** – Brandenburg; **2** – Meklenburg; **3, 7** – Schleswig-Holstein; **4** – Sachsen-Anhalt; **8** – Kujawien; **9** – Westpommern; **10** – Niederschlesien; **11–17, 20** – Sachsen; **21–35** – Bayern; **36, 38, 40–49** – Baden-Württemberg; **37, 39** – Hessen. Unterlagen R. Procházka, realisiert von M. Hlavica.

1 – Brandenburg an der Havel; **2** – Glienke; **3** – Götting; **4** – Magdeburg; **5** – Neuendorf; **6** – Schwedt; **7** – Thomsdorf; **8** – Kruszwica; **9** – Szczecin/Stettin; **10** – Wrocław/Breslau; **11** – Dippoldiswalde; **12** – Dráždany; **13** – Groitzsch; **14** – Frankenberg – Bleiberg; **15** – Henneberg; **16** – Chemnitz; **17** – Taucha; **18** – Triptis; **19** – Wysburg; **20** – Zwickau; **21** – Bamberg; **22** – Bayreuth; **23** – Burgkunstadt; **24** – Deggendorf; **25** – Cham; **26** – Kaufbeuren-Rommatsried; **27** – Kipfendorf; **28** – Lußberg; **29** – Mníchov/München; **30** – Oberwittelsbach; **31** – Řezno/Regensburg; **32** – Rimbach-Burgstall; **33** – Sulzbach; **34** – Velburg – Hofberg; **35** – Waldstein (Ostburg, obec /Gemeinde/ Zell); **36** – Creglingen-Freudenberg; **37** – Frankfurt am Main; **38** – Herwartsstein (obec /Gemeinde/ Königsbrunn); **39** – Höfe; **40** – Konstanz /Kostnice; **41** – Leinfelden-Echterdingen-Musberg; **42** – Mannheim Seckenheim; **43** – Mengen; **44** – Muffenheim; **45** – Sindelfingen; **46** – Stuttgart-Weilimdorf; **47** – Ulm; **48** – Villingen; **49** – Weiblingen.

mladohradištní keramiky ve vrcholně středověkou sice není dostatečně objasněna, rychlý nástup pokročilejší hrnčiny dolnorakouského rázu již na počátku 13. století a následný rozsáhlý průnik německojazyčných osídlenců (Hosák 1967) nepochybně vedl k i zde k proměně identity obyvatel celé pohraniční zóny. Na rozdíl např. od jižních a do značné míry (vyjma Chebska) i západních Čech, kde rovněž musíme počítat s příchodem obyvatel ze sousedních jihoněmeckých regionů, prošlo geomorfologicky zcela prostupné jihomoravské pohraničí rychlou proměnou keramické produkce. Důležitou roli zde nepochybně hrála i relativní početnost nových příchozích.

Při studiu specifických rysů pohraničních území je možné uvažovat v dimenzích teorie kontaktní, heterogenní zóny („third /hybrid/ space“ v pojetí H. Bhabhy, vypracované v rámci tzv. postkoloniální teorie, revidující

dosavadní pojetí kontaktů evropských kolonizátorů a domorodého obyvatelstva ve smyslu vzájemného ovlivnění a vzniku nové identity (Bhabha 2004, zvl. 54; Fahlander 2007). V těchto intencích uvažovala M. Naum v případě specifického vývoje keramiky na dánském ostrově Bornholm. Sem se již v 9.–10. století dostávala hrnčina ze Slovanů osídleného jižního Pobaltí (Naum 2006; 2012). Tento proces se zintenzívněl v důsledku panovníkem podporovaného přesídlování příslušníků slovanských etnik; výsledkem bylo zformování technologicky i tvarově dokonalejšího bornholmského typu, kořenícího v „mladoslovanské“ produkci. Starší teorie o původně obchodním původu této keramiky (např. ve formě obalů na zboží) byla brzy zavržena. Novou produkci zajišťovali pro trh jen v určitých místech slovanští migranti, aniž by fyzicky převládli nebo získali významné sociální postavení. Je zjevné, že starší importy keramiky typu Feldberg a Fresendorf připravily půdu

pro následnou změnu místní produkce, kterou doprovázely další nové jevy zasahující tehdejší dánské království – teritoriální expanze, přijetí křesťanství apod. Připomíná se také výskyt slovanských šperků v podobě zlomkového stříbra. K objasnění migrace a následného akulturačního procesu byla Magdalenou Naum aplikována sociologická teorie jednání (practice) a habitu jako souboru vědomých i nevědomých zvyklostí a praktik zakořeněných v určité komunitě P. Bourdieu; tvoří důležitou součást její identity. Přesídlenec proměňující svoji každodennost transformací původního habitu v novém prostředí charakterizuje tzv. identita hybridní (Bourdieu 1977/2003; srov. také Jervis 2014, 70–88). Je důležité zkoumat, co ovlivňuje proměnu habitu a jak tato transformace probíhá. Zde se bádání M. Naum zaměřilo na identifikaci klíčové činitele proměny – tzv. inovátory a zprostředkovatele. V případě Bornholmu první skupinu představovali slovanští hrnčíři a druhou skandinávští obchodníci-farmáři, na jejichž usedlostech zmínění výrobci pokročilého zboží byli záměrně usazováni. Tyto „zprostředkovatele“ tvořící na Bornholmu podstatnou součást místních elit, sehráli rozhodující roli ve změně názoru zdejšího obyvatelstva o „správné keramice“. Podobnou, ale v pokročilejších podmínkách českého prostředí 13. století významnější úlohu plnili obyvatelé nově zakládaných měst a regionální aristokracie, motor osídlovacího procesu, kteří poptávkou významně urychlili transformaci domácí produkce, nesměle začínající místy již ve 12., jinde v 1. polovině 13. století.

Podobné projevy zkoumal B. Jervis na příkladu pronikání normanské, resp. francouzské keramiky do místní produkce v anglickém (anglosaském) Southamptonu od doby následující po bitvě u Hastingsu do 13. století. Součástí „hybridní identity“ obyvatel bylo i používání keramických nádob s uchy umožňujícími při vaření zavěšení nad oheň a údajně tak zlepšujícími kvalitu masa, byť za cenu zpomalení příslušného procesu – zvyklost do té doby v anglosaském prostředí neznámá. I zde se předpokládá přítomnost normanských kuchařů (Jervis 2014, 89–95). Takových příkladů bychom našli celou řadu, vzpomeňme např. proměny každodennosti někdejší Kyjevské a posléze Moskevské Rusi pod vlivem islamizovaných Turkotatarů (např. Běljajev 2016).

Na moravském východě a severu pozorujeme stále zatím málo objasněný, avšak poměrně výrazný průnik „moravské“ grafitové keramiky do slezského a západoslovenského sousedství již nejspíše již v pokročilé 2. polovině 11. století (Fusek – Spišiak 2005; Lodowski 1979; Kaźmiercyk 1970, 306–318; Kolenda 1998). Je zajímavé, že zde nešlo o keramiku obecně kvalitnější než domácí a ani nějakou inovovanou regionální produkci, nýbrž o projevy překvapivě rozsáhlého exportu zcela běžné komodity. Jednoznačně „moravské“ ztvárnění těchto výrobků zpochybňuje úvahy o jejich možném slezském původu (Stoksik 2007, 148–178). Klíčový faktor přitažlivosti, nejspíše nějakou fyzikální vlastnost (snížená propustnost?) zatím nepříliš úspěšně hledáme. Jinou možností by byla infiltrace Moravanů do těchto zemí, kteří by mohli přinášet – a později dovážet – něco ze svých původních domácností jako symbol původní identity.

V rámci studia „third space“, se specifickou identitou obyvatel bychom mohli obejít české země po celém ob-

vodu; studium akulturací na přelomu raného a vrcholného středověku s důrazem na kontaktní zóny (nejen pohraniční) stále zůstáváme hodně dlužni. Proměny identity však zasáhly i multijazyčná vnitrozemská centra. V souvislosti s inovativní pokličkou-miskou, která se možná nejdříve objevila ve středních Čechách či dokonce přímo v Praze, by bylo vhodné zaměřit výzkum na všechno to, co vytvářelo ve 12. a na počátku 13. století podmínky pro přijetí impulsů plně účinkujících v následujících desetiletích. Například by si zasloužila větší pozornost pražská tzv. „románská“ keramika z výše naznačeného zorného úhlu – jak se v její podobě a poměrně vysoké kvalitě (třeba ve srovnání se soudobou moravskou produkcí) projevila přítomnost a nepochybně specifická identita a habitus cizojazyčných etnik, přesněji řečeno bohatých obchodníků, jimž jsou připisovány fenomenální kvádrkové domy na Starém Městě pražském, stavebně jen volně spjaté s podobnými objekty v současné Evropě (Klápště 2016, 122–113).

Samostatnou analýzu by si zasloužilo téma „mladoslovanské“ kónické poklice často s tzv. límcem, vyskytující se v prostoru dnešního Braniborska a Meklenburska a ve východněji ležících zemích středního a severního Polska. Přes solidní kvalitu provedení zmizela v průběhu vrcholně středověké transformace spjaté s jazykovou asimilací i proměnou hmotné kultury, avšak jistou návaznost nelze nevidět v tamních vrcholně středověkých poklicích.

Závěr

V pozdní fázi vývoje domácí produkce – pravděpodobně v pokročilém 12. století – však můžeme zejména v Čechách zaznamenat určitou snahu o obohacení tvarového spektra užívaných keramických nádob, který se projevil kromě nástupu velkých grafitových zásobnic, kónických misek se zesílenou spodní částí a nádob s čtyřlaločným ústím také rozšířením miskovitých tvarů včetně tzv. misek-pokliček s jasnou tendencí k zúžení dna proti běžným poklicím. To nepochybně snižovalo stabilitu nádoby, pokud měla být užita jako miska, ovšem zmíněný nepříznivý efekt mohla částečně vyvážit úprava ve tvaru rozšiřující se (nikoliv kolmé) nožky, jak vidíme zejména na Hradištku u Davle. Tezi o uplatnění v roli poklic značně podporuje přítomnost bočního otvoru na některých nádobách i vymizení zvonovitých nádob s jednoduchým dnem o šířce nad 5 cm (typy A, B) po rozšíření pokliček s jednoúčelovou úchytkou, jejíž utváření představovalo pro místní výrobce patrně dlouho problém a umožnilo ji plně až zvládnutí rychlé rotace.

Nepominutelná je také tendence obohatit paletu stolní keramiky dosud ovládané výrobky ze dřeva obdobně jako např. ve Slezsku. S tím by mohly souviset některé nádoby na nožce nebo tvary kónické ještě s relativně širokým dnem. Sporadicky se od mladšího raného středověku vyskytující dřevěné poklice s tímto vývojem nejspíše nesouvisí. Do prostředí domácích pokliček/misek přicházejí místy zpočátku sporadicky vyhraněné typy poklic ze sousedních německojazyčných území, zjevně na základě poptávky. Zda tento jev souvisel si inovacemi v oblasti vaření obdobně jako použí-

vání misek/poklic s otvory, zatím nedokážeme říci. Každopádně jde o součást trendu ke zvýšení diferenciaci funkce nádob, který ve vrcholném středověku podpořila proměna technologie výroby keramiky a který dostal další rozměr v novověké „lidové“ kultuře zpočátku ovlivněné novokrtěneckými impulsy (např. Štajnochr 2006; 2007; Pajer 2006).

Zpočátku nevýrazná profilace nejstarších, stále málo poznaných miskovitých nádob doložených především v Praze, se ve 13. století většinou vyvinula ve výrazně zvonovitou s velmi variabilně utvářeným, vesměs ještě poměrně širokým dnem/úchytkou bez vyvinutého hrdla. Jednoznačné důkazy o jejím dvojím použití postrádáme. Ze skutečnosti, že tyto tvary byly brzy nahrazeny (či spíše splynuly) s tvarově blízkými a funkčně jednoznačně určitelnými pokličkami esovité profilace, lze soudit, že od počátku sloužily i jako poklopy. Tento výklad podporují i kruhové otvory ve stěnách v jednom případě s doloženým stopami po stékající připravované potraviny (Hrdlovka). Poklička stejně jako dnes přispívala k rychlejšímu i rovnoměrnějšímu zahřívání obsahu nádoby a omezovala únik páry, čímž zlepšovala kvalitu vaření. Na severní a střední Moravě se podle dosavadních znalostí objevily v rámci transformující se domácí produkce tvary podobné českým o něco později, nezvýrazněná dna jsou spíše výjimečná. Vedle toho se zde a také na východní Moravě objevují velmi specifické domácí varianty typu 5, které lze jednoznačně považovat za pokličky. Z jižní Moravy nic podobného neznáme.

V širším jihoněmeckém prostoru se v 10.–12. století zformovalo několik typů poklic, a to plochých i dutých. Na okrajích tohoto prostoru pozorujeme zúžení tvarového spektra. Na severovýchodě se to týká Frank, kde dominuje kónická poklice, přičemž při hranici se Saskem a Čechami se prosadila poklička typu 3, případně rané formy typu 5. Na jihovýchodě můžeme předpokládat určité zúžení typologického spektra ve východní části Bavorska, kde ovšem jsou naše znalosti torzovité, a zejména v rakouských zemích. Zde po epizodickém výskytu kotoučové poklice typu 1 naprosto převládla plochá poklice se zvednutým okrajem typu 2. Osídlování Saska zejména obyvatelstvem z Horních Frank vedlo ke vzniku specifického výrobně distribučního okruhu, přičemž součástí jeho keramické náplně se brzy stala poklice typu 5, která se rozšířila do českých zemí, Slezska a dalších teritorií dnešního Polska, kde dominovala téměř do konce středověku. Jihoněmecké poklice několika typů jako funkčně jednoznačně definovatelný tvar se tedy šířily na sklonku raného a počátku vrcholného středověku (v německém pojetí vrcholného a pozdního) dvěma směry kolem obvodu Čech a Moravy a ve 13. století pronikly i sem, a to jak z primárních center v jihozápadním a jižním Německu, tak i sekundárních, kam náleží středoněmecké Sasko s částí Durynska a Rakousko – ve středověku de facto součást jihovýchodního Německa.

Do pozvolna se proměňující domácí hrnčířské produkce území 13. století tedy zasáhly různé typy poklic doprovázených dalšími keramickými novinkami z přílehlých německých teritorií spolu s příchodem osídlenců. Silný impakt s největším územním záběrem pozorujeme zejména v případě formálně dokonalých zvonovitých poklic souvisejících se saským prostředím. Někde existo-

valy nějakou dobu souběžně v jiném technologickém rámci vedle „domácích“ tvarů, jinde, a to častěji, ovlivnily vývoj místních esovitých poklic zvláště v oblasti úchytky. Je zajímavé, že všechny varianty zvonovitých misek/pokliček a poklic typu 5 v českých zemích vykazují převážně podobný poměr mezi poměrem ústí a výškou, a to kolem hodnoty 2 (index x). Zásadní vývoj se odehrál zejména v oblasti držadla – roli poklice prokazují již zčásti ještě dosti široké, „krabaté“ úchytky s doklady podsýpky, s nevyvinutým hrdlem, sotva umožňující plnit roli dna. Ruku v ruce s osvojováním technologie vytáčení vývoj ve 14. století šel k úchytky typu 5 s projmutým hrdlem a odříznutým terčíkem o běžném průměru 4–5 cm již bez ohledu na velikost nádoby. Tento trend odrážejí i zbývající dva morfometrické indexy Y, stoupající u vyspělých tvarů až nad hodnotu 3, a naopak hluboko klesající pod hodnotu 1. Na jižní Moravu pronikla úspěšně, avšak jen dočasně plochá poklice se zvednutým okrajem typu 2, v průběhu 14. století zde ale také převládly pokličky zvonovité na rozdíl od přílehlého a kulturně blízkého Rakouska. Není zcela jasné, kde se na jižní Moravě ve 2. polovině 13. století vzala poklice kónická; příbuzné tvary na Českomoravské vrchovině (Jihlavsko) měly silně regionální ráz a asi nepřežily přelom 13. a 14. století. V průběhu 14. století se zvonovité pokličky staly téměř výlučnými na celém území Moravy.

Můžeme odlišit několik variant původu a způsobu zavádění technologických i typologicko-morfologických novinek. Společným rysem byla zřejmě jistá „přípravnost“ domácího prostředí, kde rozvoj raných šlechtických domén i tržních center od 12. století daly impuls rozvoji proměn také tradiční keramiky. Následně lze sledovat různé formy působení ze sousedních zemí obývaných německými dialekty hovořícími obyvateli; v případě Slezska šlo o sekundární centrum s vazbou k saské produkci. V příhraničním pásu jižní Moravy (Břeclovsko, Mikulovsko, Znojensko), který není oddělen přírodními překážkami od Dolního Rakouska a s nímž zde existovaly kontakty již v mladohradištním období (Felgenhauer-Schmiedt 2006, 26–29, 38, Taf. 2: 9; 39, Taf. 16, 17; srov. Procházka 2003, 277; Balcárková – Kalhous 2016), byla místní výrobní tradice s výjimkou zásobnic v podstatě nahrazena keramikou dolnorakouského rázu (Nekuda, R. 1980, 11, č. 7; Unger 1984; Klíma 1995, 133–150). Určité analogie skýtá severozápadní část západních Čech (Nováček – Razím – Ebel 2004; Velínský 1992). Severněji ležící širší Brněnsko může sloužit za příklad dočasného soužití domácí a podunajským prostředím ovlivněné keramiky. Podobné příklady poskytují např. Hradec Králové, střední Čechy, Mostecko, Olomouc, Opava nebo Rýmařov (např. Richter – Vokolek 1995; Richter 1982; Klápště 1998; Vařeka 1998; Procházka – Kováček – Zůbek 2002; Goš – Novák – Karel 1985). V dalším vývoji se na Brněnsku zformovala typická vrcholně středověká hrnčina, ale kontakty k jihu neustaly; navíc se projevil vlivy se severněji ležících regionů včetně přímých importů. Zůstala zachována severní hranice jihomoravské výrobně-distribuční oblasti blízko zeměpisné úrovně Brna (Procházka 1995; Procházka – Peška 2007; Procházka – Hložek 2013; Procházka 2021; Sedláčková 2020; Sedláčková – Staněk – Hložek 2019). V dalších regionech se oba světy od po-

částku výrazněji prolínaly (Jihlavsko, např. *Hrubý et al. 2006; Zimola 2013; východní Morava, Sedláčková 2015*), případně probíhala transformace domácí keramiky (Žďár nad Sázavou, Dražanská vrchovina, Malá Haná, jižní Čechy; *Těsnohládková 2021; Procházka 2021; Erné 1997; Čapek 2009, zvl. 249–250; Čapek – Militký a kolektiv 2016, 139–143*).

Hodně zjednodušeně lze říci, že existují dva modely transformace domácí produkce ve 13. století – první charakterizuje v první fázi souběžná existence tradičních a inovativních keramických tříd s příslušnou typologickou náplní a tvaroslovným habitem, druhý vylepšování technologie a doplňování typologické skladby i morfologie tradiční produkce. Nelze si přitom nevšimnout, že pokličky patří z typologického hlediska k nejranějším novotám, často předbíhajícím hlavní inovační vlnu.

Na sklonku 13., případně na počátku na přelomu 14. století se proces transformace keramiky v českých zemích v zásadě završil. I nadále zdejší keramická produkce sice prozrazuje své cizorodé inspirační zdroje, v důsledku rozvoje tržní sítě však nabývá nového, regionálně diferencovaného rázu s řadou specifik a inovací domácího původu.

Zusammenfassung

Einführung

Im 13. Jahrhundert erfährt die traditionelle Keramikproduktion in den tschechischen Ländern einen Wandel, der zur Entstehung der hochmittelalterlichen Töpferware führt. Ein Bestandteil dieses Prozesses war auch eine Erweiterung des Sortiments der Gefäße. Es scheint allerdings, dass es insbesondere in Böhmen schon in der Schlussphase der Entwicklung der traditionellen Produktion eine gewisse innovative Bewegung gab, mit der Tendenz, das Sortiment der Gefäße sowohl für die Zubereitung von Lebensmitteln als auch für die Tafel zu erweitern. Die vorliegende Studie ist einer bestimmten Form gewidmet, die nach den bisherigen Erkenntnissen noch in der Schlussphase der einheimischen Produktion, neben den dominierenden Töpfen und Vorratsgefäßen und den etwas rätselhaften Gefäßen mit vierblättriger Mündung, unter den Neuigkeiten aufgetaucht ist. Es handelt sich um die sich öffnenden schüsselförmigen Gefäße, die anfangs eine Doppelfunktion, nämlich der Schüssel und auch der Deckel gehabt haben konnten.

Zielsetzung und angewandte Methoden

Die Frage lautet, ob man diese angenommenen bifunktionalen Gefäße für eine Errungenschaft der Innovation im Rahmen der traditionellen Produktion halten kann, und zwar im Sinne einer Funktionsänderung nach C. Orton (*Orton 1985, 22*), wodurch eine neue Form mit einem neuen Zweck entsteht, die von Anfang an multifunktional ist (*Skibo 2013, 4–5*), oder ob uns eine frühere Phase der Innovation – in einem anderen Material – entgeht (vgl. *Klimesch 2021, 287*). In diesem Zusammenhang wird die Beziehung von Deckeln/Schüsseln zu den Gefäßen aus Holz verfolgt, die eventuell ähnliche Funktionen hatten. Des Weiteren wird die Aufmerksamkeit der Frage nach dem Aufkommen und der Verbreitung von funktional eindeutigen Deckeln verschiedenen Typen in den tschechischen Ländern gewidmet. Man hat eine typologische Skala und die Haupttendenzen der Entwicklung der eventuellen bifunktionalen und der monofunktionalen Gefäße charakterisiert. Anschließend Untersuchung von Deckeln in den benachbarten deutschsprachigen Gebieten (heutiges Bayern, Österreich, Sachsen) wurde mit dem Ziel durchgeführt, die geografische Herkunft der entsprechenden Formen in Böhmen und in Mähren zu bestimmen.

Der methodische Ansatz war eine morphologisch vergleichende Analyse, gerichtet auf Böhmen, Mähren und auf die umliegenden

deutschsprachigen Gebiete, von denen im Verlauf des 13. Jahrhunderts die Impulse ausgingen, die die Entstehung der hochmittelalterlichen Keramik in den tschechischen Ländern grundlegend beeinflussten. Im möglichen Umfang wurde auch die Beziehung zu den traditionellen oder neuen keramischen Gruppen oder Klassen untersucht. Im Rahmen der morphometrischen Analyse wurden 3 Hauptdimensionen und ihre Beziehungen mit Hilfe von Indizes untersucht, mit dem Ziel, die möglichen Übereinstimmungen und Unterschiede zu beglaubigen, sowohl in der geografischen Hinsicht, als auch zwischen den Grundtypen auf der Entwicklungsskala:

x – Verhältnis zwischen dem Durchmesser in der Randebene und der Höhe ($x = d1/v$),

y – Verhältnis zwischen dem Durchmesser in der Randebene und dem Durchmesser des Bodens/des Griffes ($y = d1/d2$),

z – Verhältnis zwischen dem Durchmesser des Bodens/des Griffes und der Höhe ($z = d2/v$).

Ziel war es, die morphometrischen Merkmale der glockenförmigen Hohlgefäße zu bestimmen und auch auf diesem Grund die Möglichkeiten ihrer Verwendung zu erwägen. Auch andere Erscheinungen, die von der Funktion der Gefäße zeugen, wurden nicht vernachlässigt, insbesondere das Vorhandensein von absichtlichen Löchern in der Wand, die vermutlich dazu dienten, die Dampfmenge beim Kochen zu regulieren.

Zu einer einfacheren Orientierung in der Formenvielfalt wurde hauptsächlich aufgrund der Keramik aus den deutschsprachigen Ländern eine einfache Typologie der Deckel mit 6 Grundtypen geschaffen (*Abb. 1*): **1** – flache scheibenförmige Formen mit hohlem oder vollem zylindrischem Griff, oder mit einem Henkel; **2** – flache Formen mit erhöhtem Rand, vollem zylindrischem Griff oder mit einem Henkel; **3** – Deckel mit kuppelförmiger Mitte, breiter gerader Unterseite des Randes und verschiedenen Varianten von Griffen; **4** – konische Deckel mit meist scheibenförmigem Griff; **5** – glockenförmige Deckel einschließlich der bifunktionalen Gefäße mit nicht ausgeprägtem Boden oder scheibenförmigen Griffen; **6** – hohle und flache Deckel mit unterem senkrechtem Umfangrand. Sowohl unter den flachen (Typen 1–2) als auch den hohlen (Typen 3–5) Deckeln gibt es natürlich Übergangsformen, die je nach gewähltem Kriterium meist auf zweierlei Art klassifiziert werden können. Für die Zwecke dieser Studie wurde noch eine weitere Typenzusammensetzung geschaffen, und zwar von den Böden und Griffen/Böden der Deckel und von den Deckeln/Schüsseln, die der Form nach in den tschechischen Ländern den Typen 4 (konische) und 5 (glockenförmige) gehören (*Abb. 2*).

Böhmen

Die Übergangsformen von Deckeln/Schüsseln mit glockenförmiger, oder besser vielleicht S-förmiger Profilierung (*Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526*) und relativ breitem, zum Greifen nicht hergerichteten Boden vom Typ A oder B, traten zuerst in Mittelböhmen auf (*Prag, Pavlů 1971; Čiháková 2012; Abb. 3: 1–4; Taf. 1*) und im 13. Jahrhundert sind sie fast auf dem ganzen Gebiet Böhmens zu finden (*Hejda 1964; 1966; Richter 1982; Richter – Vokolek 1995; Čapek 2016; Grabolle – Hrubý – Militký 2002; Fröhlich – Jířek – Pták 2011; Klápště 1998; 2002; Meduna 2012; Abb. 3: 5–19; Taf. 1*). Ein bedeutsames, wenn auch nur seltener vorkommendes Element, nämlich das Loch in der Gefäßwand, wahrscheinlich zur Dampfentlüftung, halten wir schon bei dieser handhabungsmäßig noch recht unvollkommenen Form für einen wichtigen Hinweis auf die Funktion des Deckels (Most, Žďár nad Sázavou, Prag). Die Fundstelle Hradištko – Sekanka südlich von Prag aus dem 3. Viertel des 13. Jahrhunderts lieferte eine wichtige Fundkollektion, die es ermöglicht, das fortgeschrittene Stadium dieser Formen und die aufkommenden „echten“ Deckel zu erkennen. Unter den vielen Schüsselformen waren glockenförmige, mehr oder weniger ausgeprägte Profile sowie konische Schüssel mit verbreitertem Boden häufig vertreten. Man kann allerdings nicht ausschließen, dass einige weiter entwickelte Formen mit Fuß, die vor allem in Mittelböhmen nachgewiesen sind, die Funktion einer Essschüssel hatten (*Richter 1982; Taf. 2; Abb. 3: 7, 8*). Zur gleichen Zeit waren auch entwickelte glockenförmige Deckel des Typs 5 mit den Griffen des Typs C2 und vor allem E im Gebrauch. Sie gehörten zu einer fortgeschrittenen

keramischen Ware von unterschiedlicher Technologie, typologischer Zusammensetzung und Morphologie, die offensichtlich mit dem sächsischen Umfeld zusammenhing (Richter 1982; hier Abb. 4: 8; Taf. 3, 4). Ähnliche Formen in bestimmten Warenarten sind neben den traditionellen Erzeugnissen in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts auch in Nordwest- und Ostböhmen erschienen. Gleichzeitig kommen hier technologisch weniger vollkommene Deckel mit unebenen Griffen vom Typ C2 mit Streuspuren vor (Klápště 1998; 2002; Richter – Vokolek 1995; Abb. 3, 4).

Das frühe Auftreten einiger Deckel, vor allem des Typs 3, und weniger flachen Typen 1 und 2, die offensichtlich schon in der Spätphase der Entwicklung der traditionellen Keramik in West- und Nordwestböhmen aus der oberfränkischen und oberpfälzischen Nachbarschaft eindringen (Hejna 1967; Velínský 1992; Nováček – Razín – Ebel 2004; Nováček a kol. 2010; hier Abb. 4: 20, 21, 23), sowie das Auftreten der einheimischen Schüsseln/Deckel (z. B. Beneš – Richter 1976), deuten auf den Bedarf an dieser Art der Gefäße hin, die wahrscheinlich den Kochvorgang auf offenem Feuer verbesserten. Typ 3 ist sporadisch auch in Nordwestböhmen aufgetreten (Klápště 2002; Abb. 4: 15, 16). Eine besondere Region stellt das Egerland dar, das seit dem 12. Jahrhundert faktisch zu Oberfranken gehörte. Die Keramik in Südböhmen knüpfte lange Zeit an einheimische Traditionen an und veränderte sich erst ab dem frühen 14. Jahrhundert, einschließlich des Aufkommens monofunktionaler Deckel (Fröhlich – Jiřík – Pták 2011; Čapek 2010; Čapek – Militký a kolektiv 2016; Abb. 3; Taf. 1). Mehr oder weniger standardisierte Deckel mit regelmäßigen Griffen haben sich deutlich erst im späteren 14. Jahrhundert durchgesetzt (z. B. Orna 2011; Radoměrký – Richter 1974, 83, 84: 37, 41; 85, 93: 62b, 94).

Mähren

In Mähren ist die Situation etwas komplizierter, diese glockenförmigen Gefäße erscheinen, vielleicht bis auf vereinzelte Ausnahmen, erst in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts und die maximalen metrischen Werte ihres Durchmessers erreichen nicht die größten Abmessungen ihrer böhmischen Gegenstücke. Spezifische Formen von Deckeln des Typs 4 und auch die mit Vorbehalt als Typ 5 klassifizierbaren Formen heimischen Ursprungs (mit Griff des Typs F), oft in Klassen mit einer Beimischung von Graphit, wurden in Nordmähren festgestellt, wo ebenfalls schon im 13. Jahrhundert auch die entwickelten Deckel des Typs 5 mit vollkommenen Griffen des Typs E aus hell gebranntem graphitfreiem Ton erschienen sind (Rýmařov, Děřichov, Uničov, Goš – Novák – Karel 1985; Bolina – Němcová – Šlézar 2008; Michna 1980; Abb. 5–8; Taf. 6–7). Aus der Analyse der Fundkomplexe aus Černá Hora, Svitávka, Smilovo hradiště unweit von Prostějov, Žďár nad Sázavou, Jihlava, Černov – Cvilíněk kann gefolgert werden, dass man in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts diese mährischen glockenförmigen Artefakte meist, wenn auch nicht ausschließlich, als Deckel betrachten kann (Procházka im Druck; Zatloukal 1999; Těsnohládková 2021; Těsnohládková – Těsnohládek – Dufek 2018; Hrubý et al. 2006; 2012). Das Beispiel aus Olomouc /Olmütz/ zeigt, dass in einigen Regionen noch in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts die unvollkommenen Griffe des Typs 3 mit Streuspuren überwiegend verbreitet waren (Michna 1987; Abb. 7: 12–14; Taf. 8). In Südmähren fehlen frühe glockenförmige Deckel, bereits in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts etablierte sich hier ein flacher Deckel des Typs 2 österreichischer Herkunft, zusammen mit anderer Begleitkeramik (Abb. 6: 11). In der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts begegnen wir hier eher sporadisch den konischen Deckel in einer innovativen Gruppe von Glimmerware (Procházka – Peška 2007; Unger 1984; Sedláčková 2020; z. B. hier Abb. 6: 18). Im 14. Jahrhundert ist in Mähren wie in Böhmen der glockenförmige Deckel dominierend geworden, mit einer ähnlichen Tendenz zur Durchsetzung des entwickelten, abgeschnittenen Griffes vom Typ E (bes. Goš 1975, 103; 1980, 373; Karel – Dušek 2013; Procházka 1996; Sedláčková 2020; Abb. 6: 16; Taf. 9).

Die Bewertung der untersuchten Gefäße schloss eine morphologische Analyse ein, die gemeinsame Merkmale der glockenartig profilierten Formen aufzeigte, vor allem im Verhältnis der Durchmesser der Mündung und der Höhe der Gefäße (die Werte des Index x , meist um 2), und dies auch in Bezug auf die entwickelten Deckel, die man in das 14. und bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts

datiert. Es ist auch kein signifikanter parametrischer Unterschied zwischen den frühen Schüsseln/Deckeln aus Böhmen und Mähren zum Vorschein gekommen. Der Anstieg des Werte des y -Index (von 2,2–2,4 auf 3 oder mehr) und der Rückgang der Werte des z -Index (von 1–1,1 auf 0,6) wurde im Wesentlichen durch die Bildung eines schmalen Griffes mit einem Hals beeinflusst (Abb. 1–5; Taf. 11a, 11b). Berücksichtigt wurden auch die konischen Schüsseln mit relativ schmalen Boden (Durchmesser $d_2 = 5,4$ cm) und einer unklaren Funktion aus der Bergbausiedlung Černov im Gebiet von Pelhřimov, deren Parameter an frühe Deckel, bzw. Deckel/Schüsseln heranreichen (Abb. 8: 6, 7; Taf. 10, 11b).

Auf eine ausführlichere Untersuchung warten die Funde breiter glockenförmiger Schüsseln/Deckel in der Westslowakei, wo sie ebenfalls in die Abschlussphase der traditionellen Herstellung fallen (Ruttkaý 1996; Abb. 8, 9).

Deutsche Länder, Österreich, Schlesien

Eine Recherche in den deutschen Nachbarstaaten (heutiges Österreich, Länder der Bundesrepublik Deutschland – Baden-Württemberg, Bayern, Sachsen, Thüringen) ergab eindeutig den Ursprung der Typen 1–4 im süddeutschen Raum, insbesondere im historischen Schwaben und dem größten Teil Bayerns, einschließlich der Oberpfalz und Frankens im 10.–12. Jahrhundert (Abb. 10–12; z. B. Lobbedey 1968; Gross 1991; Hensch 2005; Koch 1986; 2017; Losert 1993; Dannheimer 1993; Wintergerst 1999; Abb. 9–11; Taf. 12). Von dort aus verbreiteten sie sich ab dem 12. Jahrhundert entlang der tschechischen Länder, wobei sich in den peripheren oder später besiedelten Gebieten (Oberfranken, Sachsen, teilweise Österreich) das typologische Spektrum im 12./13. Jahrhundert auf ein oder zwei Haupttypen reduzierte. In den österreichischen Ländern haben sich nach einem episodischen Vorkommen von scheibenförmigen Deckeln des Typs 1 die vorher aus der Oberpfalz bekannten Gefäße des Typs 2 durchgesetzt (Felgenhauer-Schmiedt 2003; Huber – Kührtreiber – Scharrer 2003; Stadler 2003; Kaltenberger 2003; Lechner 2003; Kührtreiber 2006; Pacher – Sabeditsch 2011; Abb. 13; Taf. 13). Bereits vor der Mitte des 13. Jahrhunderts sind diese Gefäße in Südmähren zusammen mit dem Zustrom niederösterreichischer Siedler bezeugt (Hosák 1967).

In Sachsen bildete sich vor allem aus den Deckeln des Typs 3 der typische glockenförmige Deckel, der sehr bald auch im von der deutschsprachigen Bevölkerung nachträglich besiedelten Schlesien dominierte und sich auch in den tschechischen Ländern durchsetzte (Hoffmann 1994; Kenzler 2001; Beutmann 2007; 2012; Faßbinder 2006; Schwabenitzky 2009; Marcinkiewicz – Piekalski 2018b; Szajt – Wiczorek-Kariczura 2018; Abb. 14, 15; Taf. 12). Bemerkenswert ist, dass hier neben den technisch vollkommenen Griffen mit Spuren der Abschneidung von der Unterlage auch Formen ohne einen ausgeprägten Hals vorkommen (bes. Küas 1968; Wegener – Schubert 2015). Es ist offensichtlich, dass sich die Deckel entlang der Grenzen der tschechischen Länder ausbreiteten und in ihre Gebiete im Laufe des 13. Jahrhunderts sowohl aus den primären (Südwest-, Süd- und Mitteldeutschland) als auch aus den sekundären Entstehungsbereichen (Österreich, Sachsen, Schlesien) eindringen.

Ein ganz spezielles Problem stellen die Deckel bei den Elb- und Ostseeslawen dar, die im 11. und 12. Jahrhundert auch im Fundmaterial aus einigen polnischen Landschaften vorkommen, wohin sie eindringen. Sie stellen eine einheimische Innovation dar, ohne Beziehung zur Produktion auf dem Gebiet des Römisch-deutschen Reiches, die dem Aufkommen der Deckel in den tschechischen Ländern lange voranging (bes. Knorr 1937; Abb. 9).

Schluss

In der letzten Phase der Entwicklung der traditionellen Keramik macht sich eine Tendenz zur Erweiterung der typologischen Palette bemerkbar, auch im Bereich des Tafelgeschirrs, wo bisher das Holz dominierte. Ein Teil dieses Prozesses war auch die Entstehung profilierter, weit geöffneter Schüsselgefäße, von denen zumindest ein Teil als Deckel gedacht war. Sie sind in ganz Böhmen und teilweise in Mähren vorgekommen, mit Ausnahme von Südmähren. In Nordmähren erscheinen die „einheimischen“ Deckel in den traditionellen keramischen Klassen. Die Herkunft des glockenförmigen mo-

nofunkcionalen Deckels, der sich schließlich in den tschechischen Ländern ganz durchsetzte, ist am ehesten in Sachsen zu suchen. Das südmährische Vorkommen des flachen Deckels vom Typ 2 österreichischen Ursprungs blieb eine vorübergehende Episode.

Der Wandel der Keramikproduktion als Teil des Alltagslebens in Ostmitteleuropa ist zwar in seinem Umfang und seiner Tiefe bemerkenswert, es ist aber kein isoliertes Phänomen. In jüngerer Zeit wurden solche Wandel im Hinblick auf Veränderungen der Identität und des sozialen Verhaltens im Sinne der soziologischen Konzepte von P. Bourdieu untersucht, beziehungsweise unter Verwendung von H. Bhabhas Theorie „third space“, also der spezifischen Identität von Kontaktgebieten (Bhabha 2004). Ein solcher methodischer Zugang wurde im Falle der Entstehung des sog. Bornholmer Typs der Keramik im 11. Jahrhundert (Naum 2006; 2012), oder in England frühnormannischer Zeit (Jervis 2016) zur Geltung gebracht.

Die Besiedlungsprozesse, bei denen die einheimische Bevölkerung den Neuankömmlingen begegnete, führten zweifellos zu einem neuen Habitus der sich in der Folgezeit konstituierenden Gemeinschaften in bestimmten Gebieten, einschließlich der materiellen Kultur. Wir sehen es im 13. Jahrhundert z. B. in Sachsen und in den Grenzgebieten Böhmens und Mährens sowie in einigen Binnen-enklaven dieser Länder mit einem erhöhten Anteil an Bevölkerung aus verschiedenen deutschsprachigen Gebieten. Im 13. Jahrhundert bildeten sich dort verschiedene regional gefärbte Produktions- und Distributionsbereiche heraus, die zwar die Inspirations aus dem Ausland nicht verleugneten, sich aber mehr oder weniger von den Ursprungsgebieten unterschieden. Die Erforschung charakteristischer Züge der materiellen Kultur aus dem Blickwinkel der Kontaktzonen bleiben wir bislang weitgehend schuldig.

Deutsch von Lubomír Košnar

Literatura

Barnycz-Gupieniec R. 1959:

Naczynia drewniane z Gdańska w X–XIV wieku. Łódź: Ossolineum.

Barnycz-Gupieniec, R. 1961:

Tokarstwo i bednarstwo z XIII–XIV wieku w osadzie miejskiej w Gdańsku. Materiały Zachodniopomorskie 7, 391–434.

Bavor Rodovský z Hustiřan 1974:

Kuchařství, to jest knížka o rozličných krmích. Praha: Avicenum.

Balcárková, A. – Kalhous, D. 2016:

Vývoj moravsko-rakouské hranice v raném středověku. Mikulov – vstupní brána na území Moravy. Památky archeologické 107, 117–180.

Bartík et al. 2016:

Bartík, J. – Běhounková, L. – Vohryzek, S. – Kovář, J. J. – Poláková, H. – Kokojanová, M. – Nohálová, H.:

Polykulturní lokalita Hradiště u Louky – nový archeologický a historický model. Přehled výzkumů 57/2, 49–93.

Běhounková, L. 2015:

Keramická produkce ze středověkého sídliště Telč – Staroměstský rybník se zaměřením na technologii výroby nádob. Magisterská závěrečná práce. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno.

Behrer, Ch. 2001:

Das unterirdische München. Stadtkernarchäologie in der bayerischen Landeshauptstadt. München: Buchendorfer Verlag.

Belcredi, L. 1987:

K počátkům středověkého osídlení na lokalitě zaniklé vsi Bystřec. Časopis Moravského muzea 72, vědy společenské, 121–140.

Belcredi, L. 2006:

Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Brno: Moravské zemské muzeum.

Běhlajev, L. A. 2016:

Islamskij Vostok i formirovanije materialnoj kultury Moskovskoj Rusi: o metodičeskich podchodach i ocenke. Povolžskaja archeologija 2 (16), 18–43.

DOI: 10.24852/pa2016.2.16.18.43

Beneš, A. – Richter, M. 1976:

Příspěvek k dějinám osídlení Starého Plzně ve 13. století. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie I, 67–76.

Beutmann, J. 2007:

Untersuchungen zu Topographie und Sachkultur des mittelalterlichen Zwickau. Die Ausgrabungen im Nordwesten des Stadtkerns. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte, Band 49. Dresden: Landesamt für Denkmalpflege.

Beutmann, J. 2012:

Zur technologischen und formalen Entwicklung der spätmittelalterlichen Gebrauchskeramik zwischen Dresden, Leipzig und Zwickau. Ein Überblick. In: Smolnik, R. /Hrsg./: Keramik in Mitteldeutschland – Stand der Forschung und Perspektiven. 41. Internationales Hafnereisymposium des Arbeitskreises für Keramikforschung in Dresden, Deutschland, vom 21. September bis 27. September 2008. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie 57. Dresden: Landesamt für Archäologie, 173–204.

Bhabha, H. 2004:

The Location of Culture. London: Routledge.

DOI: 10.4324/9780203820551

Biermann, F. 2002:

Die mittelalterliche Keramik der Ausgrabung Altstädtische Fischerstraße 5–6 zu Brandenburg an der Havel. Veröffentlichungen des Brandenburgischen Landesmuseums für Ur- und Frühgeschichte 33, 179–268.

Bischof, A. 2010:

Ein spätmittelalterlicher Brunnen aus Bayreuth. Ergebnisse einer Ausgrabung an der ehemaligen Schmiedgasse nahe der Stadtmauer. Arbeiten zur Archäologie Süddeutschlands 23. Büchenbach: Dr. Faustus Verlag.

Bláha, J. 1970:

Zjišťovací výzkum na hradě Šternberku a některé problémy keramiky vrcholného středověku na jihozápadní Moravě. Referáty z I. pracovní porady mladých archeologů. Příloha Vlastivědného věstníku moravského XXII, č. 3, 5–36.

Bláha, J. 1987:

Archeologický průzkum v Olomouci. Staveniště obchodního domu Prior: objekty 5/78, 59/79 a 68/79 (Keramik), sešit 2. Olomouc: Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody Olomouci.

Blaschke, K. H. 1990:

Geschichte Sachsens im Mittelalter. Berlin: Unionverlag.

Boháčová, I. 1991:

Příspěvek k poznání keramiky v pražském prostředí na počátku vrcholného středověku. Archaeologica Pragensia 11, 115–137.

Boháčová, I. – Špaček, J. 2001:

Soubor keramiky z počátků vrcholného středověku ze Staré Boleslavi. Archeologie ve středních Čechách 5, 599–621.

Bolína, P. – Němcová, J. – Šlézar, P. 2008:

K počátkům hradů na Moravskotřebovsku. Castellologica Bohemica 11, 53–88.

Bourdieu, P. 1977/2003:

Outline of Theory of Practice. Cambridge: Cambridge University Press.

DOI: 0.1017/CBO9780511812507

- Bourdieu, P. 1998:
Teorie jednání. Praha: Karolinum.
- Brachmann, H. J. 1964:
Slawische Pokale aus dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik. Bodendenkmalpflege in Mecklenburg 1964, 265–275.
- Buko, A. 1990:
Ceramika wczesnosłowska. Wprowadzenie do badań. Wrocław – Warszawa – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo polskiej akademii Nauk.
- Bukowska-Gedigowa, J. – Gediga, B. 1986:
Wczesnośredniowieczny gród na Ostrówku w Opolu. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo polskiej akademii Nauk.
- Capelle, T. 1983:
Zur Production hölzerner Gefäße im vor- und frühgeschichtlichen Mittel- und Nordeuropa. In: Jankuhn, H. – Janssen W. – Schmidt-Wiegand, R. – Tiefenbach, H. /eds./: Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit II. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 397–414.
- Čapek, L. 2010:
Příspěvek k chronologii vrcholně středověké keramiky z Českých Budějovic. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 239–260.
- Čapek, L. 2018:
Archeologický výzkum na nádvoří radnice v Českých Budějovicích. Analýza a syntéza stratigrafických a keramických dat a interpretace behaviorálního modelu. Archeologické rozhledy 70, 596–649.
- Čapek, L. – Čekalová, M. – Říha, J. 2013:
Středověká keramika z Českých Budějovic a možnosti jejího archeometrického studia. Archaeologia historica 38, 525–542.
- Čapek, L. – Miličák, J. a kolektiv 2016:
Historická radnice v Českých Budějovicích ve světle archeologických výzkumů a rozboru hmotných pramenů. České Budějovice – Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni; Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.
- Čapek a kol. 2022:
Čapek, L. – Procházka, R. – Sedláčková, L. – Těsnohlídková, K. – Slaviček, K. – Plchová, S. – Plzák, J. – Nosek, V. – Zemancová, T.: Vrcholně a pozdně středověká keramika v českých zemích. Výroba – Regionalizace – Metody – Interpretace. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Čiháková, J. 2012:
Otázky chronologie pražské raně středověké keramiky. Staletá Praha 28, 2/2012, 91–120.
- Dannheimer, H. 1973:
Keramik des Mittelalters aus Bayern. Ein Katalog. Kallmünz: Verlag Michael Lassleben.
- Dragoun, Z. 1998:
Nález ze záchranného výzkumu na parcele domu čp. 973/1 na Národní třídě na Starém Městě pražském. Archaeologica Pragensia 14, 105–121.
- Drenkahn, U. 2015:
Die Lübecker Keramikchronologie vom 12. bis zum 16. Jahrhundert. Lübecker Schriften zu Archäologie und Kulturgeschichte 29. Rahden/Westf.: Marie Leidorf GMBH.
- Dudková, J. – Orna, J. – Vařeka, P. 2008:
Katalog nálezů. In: Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. a kol.: Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni s podporou Západočeské univerzity v Plzni, 67–88.
- Dumitrache, M. 2018:
Die Konstanzer Marktstätte im Mittelalter und in der Neuzeit. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert.
- Dzieduszycki, W. 1982:
Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od 2. połowy X w. do połowy XIV w. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum.
- Emmerig et al. 2019:
Emmerig, H. – Gaisbauer, I. – Hackhofer, I. – Hahn, W. – Jäger-Wersönig, S. – Jeitler, M. – Mitchell, P. – Szaivert, W. – Tarcsay, K.: Ergebnisse der Grabung Salvatorgasse 12, 2005–2006. In: Felgenhauer-Schmiedt, S. /Hrsg./: Von Vindobona zu Vienna. Archäologisch-historische Untersuchungen zu den Anfängen Wiens. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich, Beiheft 11. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie, 255–368.
- Ernée, M. 1997:
Nové doklady osídlení 13. století na Českokrumlovsku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 41–57.
- Fahlander, F. 2007:
Third space encounters: Hybridity, mimicry and interstitial practice. In: Cornell, P. – Fahlander, F. /eds./: Encounters, materialities, confrontations: Archaeologies of social space and interaction. Cambridge: Cambridge Scholar Press, 15–41.
- Faßbinder, F. 2006:
Archäologische Untersuchungen zur Frühgeschichte der Stadt Chemnitz. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte 42. Dresden: Landesamt für Archäologie, Landesmuseum für Vorgeschichte.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 1977:
Das Fundmaterial des Hausberges zu Geiselberg, NÖ. Archaeologia Austriaca 61/62, 209–336.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 1982:
Keramische Bodenfunde aus Wien. Mittelalter – Neuzeit. Katalog des Museums der Stadt Wien. Wien: Museen der Stadt Wien, 35–126.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 1986:
Die hochmittelalterliche Burg Möllersdorf. Beiträge zur Mittelalterarchäologie Österreichs 2, 1–5.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 1997:
Niederösterreichische Keramik des 12. und 13. Jahrhunderts. Pravek NŘ 6/1996, 229–240.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 2003:
Keramik des 9. bis 12. Jahrhunderts in Ostösterreich. In: Endres, W. – Spindler, K. /Hrsg./: Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei-Symposium auf Schloß Maretsch in Bozen/Südtirol 2001, Nearchos 12. Innsbruck: Universität Innsbruck: Golf Verlag, 35–41.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 2006:
Archäologische Forschungen in der Burg Raabs an der Thaya, Niederösterreich. Beiträge zur Mittelalterarchäologie Österreichs 22, 15–50.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 2008:
Hard. Ein Wüstungskomplex bei Thaya im Niederösterreichischen Waldviertel. Archäologische Forschungen in Niederösterreich 6. St. Pölten: Niederösterreichisches Institut für Landeskunde.
- Fischer, T. – Koch, R. 1988:
Ein romanischer Erdkeller in Altenstadt bei Cham. Bayerische Vorgeschichtsblätter 53, 233–249.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. – Pták, M. 2011:
Nové archeologické doklady vesnického osídlení na Písecku ve 13. století. Archeologie ve středních Čechách 15, 577–598.

Frolík, J. 2017:

Pohřebiště u kostela Panny Marie a na II. nádvoří Pražského hradu. Díl II. Analýza. *Castrum Pragense* 14. Praha.

Frolík, J. – Sigl, J. 2002:

K počátkům hradu Košumberka na Chrudimsku. *Archaeologia historica* 27, 61–77.

Fusek, G. – Spišiak, J. 2005:

Včasnostredoveká keramika z Nitry-Šindolky. *Archeológia a mineralógia. Slovenská archeológia* LIII/2, 265–336.

Gaisbauer, I. 2004:

Überlegungen zur Vorlage von Keramik aus Altgrabungen am Beispiel Wien – innere Stadt. *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 20, 43–58.

Gaisbauer, I. 2006:

Mittelalterliche Keramik von Wildpretmarkt im 1. Wiener Gemeindebezirk, Fundort Wien 9, 152–190.

Galuška, L. 2003:

Zaniklá hrnčířská pec středověkého Veligradu - Starého Města – důsledek vpádu Matouše Čáka Trenčanského na Moravu roku 1315? *Archaeologia historica* 28, 591–609.

Geupel, W. – Hoffmann, Y. 1994:

Geschichte aus der Baugrube. die Befunde von der Alten Post in Chemnitz. *Arch. aktuell Freistaat Sachsen* 2, 194–197.

Geupel, V. – Hoffmann, Y. 2018:

Benediktiner. *Archäologie und Baugeschichte des ehemaligen Benediktinerklosters Chemnitz. Die Ausgrabungen im Schloßbergmuseum 1981–1993*. Dresden: Landesamt für Archäologie.

Goš, V. 1980:

Keramika doby husitské na severní Moravě. *Archaeologia historica* 5, 369–374.

Goš, V. – Karel, J. 2003:

Počátky Rýmařova. Nový pohled na předlokační osadu města. *Archaeologia historica* 28, 297–302.

Goš, V. – Novák, J. – Karel, J. 1974:

Osada ze 13. století v „Podolí“ u Rýmařova. *Vlastivědný věstník moravský* 26, 34–36.

Goš, V. – Novák, J. – Karel, J. 1975:

Nadzemní objekt v Rýmařově – Hrádku. *Časopis Slezského muzea, série B* 24, 97–105.

Goš, V. – Novák, J. – Karel, J. 1985:

Počátky osídlení Rýmařova. *Památky archeologické* 76, 184–227.

Grabolle, R. – Hrubý, P. – Militký, J. 2002:

Orlík and Vltavou ve 13.–14. století ve světle archeologického výzkumu. *Archaeologia historica* 27, 91–118.

Gross, U. 1991:

Mittelalterliche Keramik zwischen Neckarmündung und Schwäbischer Alb. *Bemerkungen zur räumlichen Entwicklung und zeitlichen Gliederung*. Stuttgart: Konrad Theiss.

Gross, U. 2007:

Frühmittelalterliche Keramik aus der Wüstung Muffenheim, Gemarkungen Ottersdorf und Plittersdorf, Stadt Rastatt. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 29, 683–719.

Grossmannová, D. – Navrátil, A. 2016:

Depot moravských středních brakteátů z obce Prštice. *Folia numismatica* 30/2 – Supplementum ad Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales CI 2016/Studie, 105–118.

Grossmannová, D. – Vích, D. 2014:

Nález mincí z Křenova. *Folia numismatica* 28/2 – Supplementum ad Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales XCIX 2014/Studie, 163–179.

Gühne, A. 1991:

Stadtarchäologie in Freiberg. *Holzfunde*. Berlin. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Dresden 22. Dresden: Landesmuseum für Vorgeschichte Dresden.

Gutjahr, Ch. – Tiefengraber, G. 2004:

Die mittelalterliche Wehranlage bei Ebiswald (Ivnik), Bez. Deutschlandsberg, Weststeiermark. *Arheološki vestnik* 55, 439–480.

Hansen, S. 2021:

Research on Prehistoric Innovations. A New Theme in Archaeology. In: Klimscha, F. – Hansen, S. – Renn, J. /eds./: *Contextualising Ancient Technology – from archaeological case studies towards a social theory of ancient innovation processes*. Berlin Studies of Ancient World 73. Berlin: Edition Topoi, 45–56.

DOI: 10.17171/3-73

Hasil, J. 2008:

Chebsko a Horní Franky – kontaktní region Franské říše a západních Slovanů. In: Šimůnek, R. /ed./: *Regiony – časoprosťorové průsečíky. Historická geografie – Supplementum* 2. Praha: Historický ústav AV ČR, 77–97.

Hasil, J. 2018:

Chebsko v raném středověku. *Archeologie středoevropského regionu v 7.–12. století*. Praha: NLN s. r. o.

Havrdá, J. – Kovář, M. – Žďárská, A. 2017:

Dominikánský klášter u sv. Klimenta v Praze na Starém Městě. *Staletá Praha XXIII/2*, 2–73.

Hejna, A. 1964:

Krašovice – příspěvek výzkumu středověké vesnice v Čechách. *Památky archeologické* 55, 178–221.

Hejna, A. 1966:

Středověká vesnická keramika v Čechách. (K některým otázkám starší středověké keramiky z vesnických sídlišť v Čechách). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie – Acta Musei Nationalis Pragae. Series A – Historia* 20, č. 3, 313–363.

Hejna, A. 1967:

Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska. *Památky archeologické* 58, 169–271.

Hejna, A. 1971:

Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II. *Památky archeologické* 62, 488–550.

Hejna, A. 1986:

Archeologický výzkum v areálu tvrze ve Volyni (okres Strakonice). *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 3, 105–130.

Hensch, M. 2005:

Burg Sulzbach in der Oberpfalz. *Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrums des 8. bis 14. Jahrhunderts. Materialien zur Archäologie in der Oberpfalz in Nordbayern. Materialien Archäologie Oberpfalz* 3. Büchenbach: Dr. Faustus.

Hlavica, M. 2020:

Značky na dnech velkomoravských keramických nádob jako nástroj poznání ekonomicko-politické komplexity Velké Moravy. *Dizertační práce*. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno.

Hofer, N. 2000:

Neue archäologische Untersuchungen in der ehemaligen Burg Möllersdorf, NÖ. Bericht zu den Ausgrabungen des Vereins ASINOE im Projektjahr 1999. *Fundberichte aus Österreich* 38/1999, 412–450.

Hotubowicz, W. 1956:

Opole w wiekach X–XII. Opole: Wydawnictwo Śląsk.

Hosák, L. 1967:

Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica*. Monographia, no. 11. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hoššo, J. – Lesák, B. 2001:

Archeologický výskum horizontu 12. a z 13. storočia v historickom jadre Bratislavy. *Archaeologia historica* 26, 241–256.

Hrdlička, L. L. 1993:

Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky. *Archeologické rozhledy* 45, 93–112.

Hrubý et al. 2006:

Hrubý, P. — Jaroš, Z. — Kočár, P. — Malý, K. — Mihályiová, J. — Milítký, J. — Zimola, D.:

Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy. *Památky archeologické* 97, 171–264.

Hrubý et al. 2012:

Hrubý, P. – Hejhal, P. – Hoch, A. – Kočár, P. – Malý, K. – Macháňová, L. – Petr, L. – Štelcl, J.:

Středověký úpravnický a hornický areál Cvilínek u Černova na Pelhřimovsku. *Památky archeologické* 103, 339–418.

Hrubý, V. – Sigl, J. 1996:

Poutní odznak s vyobrazením sv. Stanislava z výzkumu v Hradci Králové. *Archaeologia historica* 21, 6–15.

Huber, E. – Kühtreiber, K. – Scharrer, G. 2003:

Die Keramikformen des Hoch- und Spätmittelalters im Gebiet der heutigen Stadt Wien sowie der Bundesländer Niederösterreich und Burgenland. In: Endres, W. – Spindler, K. /Hrsg./: Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei – Symposium auf Schloß Maresch in Bozen/Südtirol. Nearchos 12. Innsbruck: Universität Innsbruck: Golf Verlag, 43–66.

Huml, V. 1984:

Mladohradištní osídlení v Praze 8 - Čimicích. *Archaeologica Pragensia* 5, 295–313.

Jaffrot, E. – Nadeau, A. 2012:

Une activité potière du VIIe siècle au 20 rue de la République à Vanves (Hauts-de-Seine). *Revue archéologique du Centre de la France* 51, 189–216;
<http://journals.openedition.org/racf/1751>.

Ječný et al. 1984:

Ječný, H. – Čiháková, J. – Kršáková, S. – Olmerová, H. – Stehlíková, D. – Špaček, L. – Tryml, M.:

Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj přemyslovského města. *Archaeologica Pragensia* 5, 211–288.

Jenisch, B. 1999:

Die Entstehung der Stadt Villingen. *Forschungen und Berichte der Archäologie des Mittelalters in Baden-Württemberg* 22. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.

Jervis, B. 2014:

Pottery and Social Life in Medieval England. Towards a Relational Approach. Oxford – Philadelphia: Oxbow Books.
DOI: 10.2307/j.ctvh1dwkm.

Ježek, M. 1999:

Sídelní pás u středověkého Zbečna. In: Ježek, M. – Klápště, J. /eds./: *Medievalia archaeologica* 1, 269–296.

Kaltenberger, A. 2003:

Zum Forschungsstand der Keramik vom 10./11. bis 19. Jahrhundert in Oberösterreich. In: Enders, W. – Spindler, K. /eds./: Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei – Symposium auf Schloß Maresch in Bozen/Südtirol. Nearchos 12. Innsbruck: Universität Innsbruck: Golf Verlag, 93–130.

Karel, B. – Dušek, V. 2013:

Záchranné výzkumy v historickém centru Jihlavy v letech 1975–1977 s nálezy z konce 13. až počátku 15. století. *Archeologické výzkumy na Vysočině* 4, 132–166.

Kausek, P. – Procházka, Z. 2016:

Starý Herštejn – výsledky archeologického výzkumu 2006–2008. *Castellologica Bohemica* 13, 153–186.

Kaźmierczyk, J. 1970:

Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu II. Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kenzler, H. 2001:

Archäologische Untersuchungen zum Kornmarkt in Zwickau. *Keramikchronologie, Platzgeschichte, Stadtgeschichte*. Dresden: Landesamt für Archäologie.

Kenzler, H. 2008:

Struktur und Entwicklung der Bergstadt auf dem Treppenhauer. *Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen von 2005 bis 2007. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 50, 263–306.

Kiecori, M. – Zezula, M. 2004:

Počátky a rozvoj města Opavy ve 13. a 14. století ve světle poznatků z archeologických výzkumů v l. 2000–2002. In: Michnik, M. – Ablamowicz, D. – Furmanek, M. /eds./: *Początki i rozwój miast Górnego Śląska*, *Studia Interdyscyplinarne*. Gliwice: Muzeum w Gliwicach, 57–77.

Kiecori, M. – Zezula, M. 2005:

Dřevohlinitá obytná zástavba v Opavě ve středověku (současný stav výzkumu). *Forum urbes medii aevi* II. Brno: Archaia Brno, o. p. s., 26–43.

Klápště, J. 1994a:

Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most: Archeologický ústav AV ČR, Státní galerie výtvarného umění, Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech.

Klápště, J. 1994b:

Změna, vrcholné středověká transformace a její předpoklady. *Medievalia archaeologica Bohemica* 1993. *Památky archeologické – Supplementum* 2. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 9–59.

Klápště, J. 1998:

Die Anfänge der jüngeren mittelalterlichen Keramik in Böhmen als kulturhistorisches Problem. *Archeologické rozhledy* 50, 138–158.

Klápště, J. 2002:

Keramik. In: Klápště, J. /ed./: *Archeologie středověkého domu v Mostě* (čp. 226). *Medievalia archaeologica* 4. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Most: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, Okresní muzeum v Mostě, 10–34.

Klápště, J. 2005:

Proměna českých zemí ve středověku. Praha: Lidové noviny.

Klápště, J. 2016:

The Archaeology of Prague and the Medieval Czech Lands, 1100–1600. Sheffield – Bristol: Equinox Publishing Ltd.

Klíma, B. 1995:

Znojenská rotunda ve světle archeologických výzkumů. Brno: Masarykova univerzita.

Klimscha, F. 2021:

Towards a Social Theory of Ancient Innovation. In: Klimscha, F. – Hansen, S. – Renn, J. /eds./: *Contextualising Ancient Technology. From archaeological case studies towards a social theory of ancient innovation processes*. Berlin *Studien in Ancient World* 73. Berlin: Universität Berlin und der Humboldt-Universität zu Berlin, 283–291.
DOI: 10.17171/3-73

Knorr, H. A. 1937:

Die slawische Keramik zwischen Elbe und Oder. Leipzig: Curt Rabitzsch Verlag, 80–87.

Koch, R. 1986:

Tischgeschirr aus Keramik im Süddeutschen Raum 1150–1250. Zur Lebensweise in der Stadt um 1200. Ergebnisse der Mittelalter-Archäologie. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 4, 159–177.

Koch, R. 1993:

Keramik des frühen und hohen Mittelalters aus Bayerisch-Schwaben. In: Forschungen zur Geschichte der Keramik in Schwaben. Arbeitshefte des Bayerischen Landesamt für Denkmalpflege 58. München: Bayerischer Landesamt für Denkmalpflege, 119–128.

Koch, R. 2017:

Die Ausgrabungen in der Burg Wittelsbach 1978–1981. Befunde und Funde. Kallmünz/Opf: Michael Lassleben.

Kochan, Š. 2012:

Dřevěné středověké artefakty z Jihlavy. Archaeologia historica 37/2, 767–795.

Kolář et al. 2008:

Kolář, F. – Kaniová, P. – Rosová, R. – Zezula, M.:

Opevnění města Opavy (současný stav výzkumu). Forum urbes medii aevi 5, 174–249.

Kolenda, J. 1998:

Forschungsprobleme bei der frühmittelalterlichen Graphitkeramik in Schlesien. In: Poláček, L. /ed./: Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen; Internationale Tagungen in Mikulčice IV. Brno, 21–31.

Konrad, A. 2003:

Der Formenschatz der Keramik in der Burg Fußach in Voralberg. In: Endres, W. – Spindler, K. /Hrsg./: Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei – Symposium auf Schloß Maretsch in Bozen/Südtirol 2001. Nearchos 12. Innsbruck: Golf Verlag, Universität Innsbruck, 193–208.

Kouřil, P. 1988:

Polozemnice z 13. století z Opavy – Kateřinek. Archaeologia historica 13, 107–116.

Krabath, S. 2012:

Die Entwicklung der Keramik im Freistaat Sachsen vom späten Mittelalter bis in das 18. Jahrhundert. In: Smolnik, R. /ed./: Keramik in Mitteldeutschland. Stand der Forschung und Perspektiven. Dresden: Landesamt für Archäologie, 35–172.

Krajíc, R. 1996:

Príspevek k opevnění a zástavbě středověkého Sezimova Ústí. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 73–136.

Krajíc, R. 2003:

První sídlištní objekt ze 13. století v Bechyni. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 195–220.

Krása, J. 1990:

České iluminované rukopisy 13.–16. století. Praha: Odeon.

Krenn, M. 2011:

Wüstungsforschung und Denkmalpflege in Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich. Materialhefte Reihe A. Wien: Bundesdenkmalamt.

Kroupa et al. 1997:

Kroupa, P. – Kroupa, J. – Slavíček, L. – Unger, J.:

Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie. Znojmo: Okresní úřad Znojmo, Jihomoravské muzeum ve Znojme.

Küas, H. 1966:

Mittelalterliche Keramik und andere Funde von Ranstädter Steinweg und Pleissenmühlgraben zu Leipzig. Ein Beitrag zu 800 Jahr-Feier der Stadt Leipzig. Arbeits- und Forschungsberichte der sächsischen Bodendenkmalpflege 14/15. Berlin.

Küas, H. 1968:

Hausfundamente und Keramik des Mittelalters in der Neustadt zu Taucha, Kreis Leipzig. In: Arbeits- und Forschungsberichte der sächsischen Bodendenkmalpflege 18, 435–474.

Kühnreiter, K. 2006:

Die hochmittelalterliche Keramik im südöstlichen Niederösterreich, ihre Entwicklung, ihre Formen und die Beziehungen zu den benachbarten Keramikregionen. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 22, 93–148.

Later, Ch. 2013:

Der Hofberg bei Unterwiesacker, Gde. Velburg, Lkr. Neumarkt – eine früh- und hochmittelalterliche Befestigungsanlage und ihr Umfeld. Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz und in Regensburg 10, 113–150.

Lehner, M. 2003:

Die hochmittelalterliche bis frühneuzeitliche Keramik der Steiermark – ein Überblick anhand von Neufunden. In: Endres, W. – Spindler, K. /eds./: Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei Symposium im Schloß Maretsch in Bozen/Südtirol 2001. Nearchos 12. Innsbruck: Universität Innsbruck, Golf Verlag, 131–141.

Lobbedey, U. 1968:

Untersuchungen mittelalterlicher Keramik vornehmlich aus Südwestdeutschland. Berlin: Walter de Gruyter.

Lodowski, J. 1979:

Zagadnienie wczesnośredniowiecznej ceramiki grafitowej w Polsce w świetle materiałów z Opola-Ostrówka. In: Kształtowanie się kultury wczesnopolskiej na Opolszczyźnie. Opole: Wojewódzki Ośrodek Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, 92–103.

Losert, H. 1993:

Die früh bis mittelalterliche Keramik in Oberfranken. Band I. Text und Katalog der Fundorte. Band II. Tafeln. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters. Beiheft 8. Köln: Rheinland Verlag.

Łosiński, W. – Rogosz, R. 1983:

Zasady klasyfikacji i schemat taksonomiczny ceramiki. In: Cnotliwy, E. – Leciejewicz, L. – Łosiński, W. /eds./: Szczecin we wczesnym średniowieczu: wzgórze Zamkowe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum, 202–226.

Marcinkiewicz, K. – Piekalski, J. 2018a:

Przemiany placu w późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych w świetle stratygrafii nawarstwień. In: Piekalski, J. – Wachowski, K. /eds./: Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy Nowy Targ we Wrocławiu. Część 1. Wratislavia Antiqua 23. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 152–194.

DOI: 10.23734/22.18.100

Marcinkiewicz, K. – Piekalski, J. 2018b:

Przemiany zagospodarowania terenu w fazach protomiejskich. In: Piekalski, J. – Wachowski, K. /eds./: Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy Nowy Targ we Wrocławiu. Część 1. Wratislavia Antiqua 23. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 23–139.

DOI: 10.23734/22.18.100

Meduna, P. 2012:

Vývoj regionální keramiky. In: Meduna, P. /ed./: Raně středověké sídliště v Hrdlovce. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 39–45.

Meister, U. 2008:

Keramikfunde aus einem Brunnen am Rande der Triptiser Innenstadt, Saale-Orla-Kreis. Alt Thüringen 4, 49–71.

Měřinský, Z. 1990:

Znaleziště olowianej plakiety ze św. Stanisławem w Černej Horze. Czechanowskie studia muzealne 2. Ciechanów, 139–141.

- Messal, S. 2015:
Glienke. Eine slawische Burg des 9. und 10. Jahrhunderts im östlichen Mecklenburg. Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Michna, P. J. 1980:
Dvě sídlištní stavby z počátků lokačního Uničova: (příspěvek do diskuze k otázce zemnic ve městech a vesnicích 12. století. Vlastivědný věstník moravský 32-2, 161–186.
- Mischke, W. 1990:
Pierwotny schemat ikonograficzny przedstawienia św. Stanisława ze Szczepanowa. Krakowski odznak pielgrzymi z Czech i Moraw. Ciechanowskie studia muzealne 2. Ciechanów, 37–68.
- Mittermeier, M. 1990:
Deggendorf (Lkr. Deggendorf). Bayerische Vorgeschichtsblätter. Beiheft 3, 107–108.
- Müller, U. 1996:
Holzfunde aus Freiburg/Augustinereremitenkloster und Konstanz. Herstellung und Funktion einer Materialgruppe aus dem späten Mittelalter. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.
- Naum, M. 2006:
Theory of practice and archaeology of culture contact: case study of early medieval Bornholm. Quaestiones Medii Aevi Novae 11. Warsaw: Societas Vistulana, 287–304.
- Naum, M. 2012:
Ambiguous pots: Everyday practice, migration and materiality. The case of medieval Baltic ware on the island of Bornholm (Denmark). Journal of Social Archaeology 12-1, 92–119.
DOI: 10.1177/1469605311426543
- Nekuda, R. 1980:
Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska. Archaeologia historica 5, 389–450.
- Nekuda, R. 2000:
Mstěnice 3. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Raně středověké sídliště. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968:
Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno: Moravské museum v Brně, Musejní spolek v Brně.
- Nováček, K. a kol. 2010:
S příspěvky Jana Adámka, Petera Brauna, Miluše Dobisíkové, Vladimíra Hanykýře, Martina Maryšky, Jaroslava Sojky, Zdeňky Sůvové a Radka Širokého. Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty. Plzeň, Dolní Břežany: Západočeská univerzita v Plzni, Scriptorium 2010.
- Nováček, K. – Razím, V. – Ebel, M. 2004:
Opevnění města Tachova. Průzkumy památek XI-2, 51–94.
- Orna, J. 2011:
Keramická produkce města Plzně v období 14. a 15. století. Plzeň.
- Orton, C. 1985:
Diffusion or Impedance – Obstacles to Innovation in Medieval Ceramics. Medieval Ceramic 9, 21–34.
- Pacher, V. – Sabeditsch, S. 2011:
Die mittelalterlichen und neuzeitlichen Funde und Befunde der Grabung Krems/Bundeskonvikt 2007. In: Keramik und Technik. Internationale Fachtagung der Österreichischen Gesellschaft für Mittelalterarchäologie zugleich 43. Internationales Symposium Keramikforschung des Arbeitskreises für Keramikforschung Mautern an der Donau, 20. bis 25. September 2010. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 27, 314–333.
- Pajer, J. 2006:
Studie o novokřtěncích. Strážnice: Etnos.
- Pavlí, I. 1971:
Pražská keramika 12. a 13. století. Praha: Universita Karlova.
- Peacock, D. M. S. 1982:
Pottery in the Roman World. London – New York: Longman.
- Picka, J. – Hůrková, J. – Schneiderwinklová, P. 2009:
Odpadní jímky z Kašperských Hor. In: Archaeologia historica 34, 103–159.
- Posselt, N. 2016:
Sonderformen nordwestslawischer Gefäße aus Keramik und Holz. In: Biermann, F. – Kersting, T. – Klammt, A. /Hrsg./: Die frühen Slawen von der Expansion zu Gentes und Nationes. Langenweissbach: Beier & Beran, 135–164.
- Procházka, R. 1984:
Pozdně hradištní keramika v některých moravských regionech. Archeologické rozhledy 36, 430–441.
- Procházka, R. 1995:
Keramika des 14.–15. Jahrhunderts aus Brno und Boskovic. Ein Beitrag zur Regionalisierung der mittelalterlichen Keramik in Mähren. In: Endres, W. /Hrsg./: Zur Regionalität der Keramik des Mittelalters und der Neuzeit. Beiträge des 26. Internationalen Hafnerei-Symposiums, Soest 5. 10. – 9. 10. 1993. Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 32, 113–124. Bonn: Verlag Philipp von Zabern.
- Procházka, R. 1996:
Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. poloviny 14. století – počátku 15. století. Pravěk NŘ 4/1994, 323–344.
- Procházka, R. 2003:
Počátky jihomoravských měst a etnické změny. Archaeologia historica 28, 267–295.
- Procházka, R. 2007:
Deskripční systém. In: Procházka, R. – Peška, M.: 233–270.
- Procházka, R. 2021:
Keramické soubory z Černé Hory na Blanensku – příspěvek k poznání zrodu vrcholně středověké keramiky na Moravě. Archeologické výzkumy na Vysočině 9/2020, 56–82.
- Procházka, R. – Doležel, J. 2001:
Současný stav poznání počátků jihomoravských měst. Přehled výzkumů 42/2000, 25–74.
- Procházka, R. – Hložek, M. 2013:
Opavský džbán v Brně? K otázce počátků vrcholně středověké glazované keramiky. Časopis Slezského muzea B 62, 231–244.
- Procházka, R. – Kováčik, P. – Zúbek, A. 2002:
Nové poznatky k vývoji olomouckého hradu v raném a vrcholném středověku. Archaeologia historica 27, 197–214.
- Procházka, R. – Peška, M. 2007:
Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století. Přehled výzkumů 48. Brno 2007, 143–299.
- Procházka, R. – Štrof, A. 1983:
Příspěvek k osídlení Bořitova a Černé Hory na Blanensku. Vlastivědný věstník moravský 35, 46–59.
- Radoměřský, P. – Richter, M. 1974:
Česká středověká keramika datovaná mincemi. Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie XXVIII-2-4, 57–168.
- Rakoczy, M. 2016:
Drewniane naczynia toczone w kulturze średniowiecznego Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu. Wrocławskie Studia Wczesnośredniowieczne. In: pago Silensi 2. Wrocław: Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Razím, V. 2008:
K významu a stavební podobě románského hradu Přimda. Průzkumy památek 15-1, 39–54.
- Reichertová, K. 1965:
Středověká keramika ze Sezimova Ústí, Tábora a Kozího hrádku. Archeologické studijní materiály III. Praha: Archeologický ústav ČSAV.

Repka, D. – Pažinová, N. 2012:

Vrcholnostředověké objekty z Podhorian – Sokolníkov. *Archaeologia historica* 37, 273–287.

Richter, M. 1959:

Keramika z 12. až počátku 14. století v Čechách datovaná poklady mincí. *Časopis Národního muzea* CXXVIII, 4–22.

Richter, M. 1982:

Hradištko u Davle, městečko ostrovského kláštera. Praha: Academia.

Richter, M. – Krajč, R. 2001:

Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988. Praha: Archeologický ústav AV ČR. Tábor: Husitské muzeum, Sezimovo Ústí: Městský úřad Sezimovo Ústí.

Richter, M. – Vokolek, V. 1995:

Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové – Praha: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Archeologický ústav Akademie věd České republiky v Praze.

Richterová, J. 1996:

Středověké osídlení v povodí středního toku Rokytky. *Archaeologica Pragensia* 12, 273–307.

Richterová, J. 2000:

Výzkum v domě u Ježiška v Ungeltu. *Archaeologica Pragensia* 15, 147–157, 231–232.

Richterová, J. 2005:

K výrobním dokladům raného až vrcholného středověku v Ungeltu, čp. 636. *Archaeologica Pragensia* 17, 197–210.

Ruttkay, M. 1997:

Die Grundveränderungen in der Keramikproduktion im 12.–14. Jh. in der Westslowakei. *Pravěk* NR 6/1996. Brno, 261–284.

Rzeźnik, P. 1998:

Przemiany wytwórczości garncarskiej średniowiecznego Wrocławia w czasie wielkiej reformy miejskiej. In: Wachowski, K. /ed./: *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. „Rewolucja” XIII wieku*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu, 121–153.

Rzeźnik, P. 1999:

Lokalne i ponadregionalne akcenty przemian ceramiki w XIII-wiecznym Wrocławiu. In: Ježek, M. – Klápště, J. /eds./: *Medievalia archaeologica I*. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha, 125–140.

Rzeźnik, P. 2005:

Ceramika naczyniowa z wykopu Nr 1 na placu Nowy targ. In: Buško, C. /ed./: *Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII–XIV wieku*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 97–110.

Sedláčková, L. 2015:

Středověká keramika. In: Plaček, M. – Dejmal, M. a kolektiv: *Veselí nad Moravou: Středověký hrad v říční nivě*. Brno: Archaia Brno, o. p. s., 188–211.

Sedláčková, L. 2020:

Proměny vybavení brněnské měšťanské kuchyně vrcholného a pozdního středověku. Disertační práce. Uloženo: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Brno.

Sedláčková, L. – Staněk, P. – Hložek, M. 2019:

Konvice s třmenovým uchem a zoomorfními výlevkami v brněnském prostředí. *Archaeologia historica* 44-2, 1069–1097. DOI: 10.5817/AH2019-2-24

Scharrer-Liška, G. 2007:

Die hochmittelalterliche Grafitkeramik in Mitteleuropa und ihr

Beitrag zur Wirtschaftsgeschichte. Forschungsstand – Hypothesen – offene Fragen. *Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 68. Mainz: Römisch-Germanisches Zentralmuseum: Schnell & Steiner.

Scharrer-Liška, G. – Scherrer, P. 2010:

Hafner, Händler, Franziskaner. Archäologische Untersuchungen zum Mittelalter in St. Pölten. *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich*, Beiheft 8. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie in Österreich.

Schmid, B. 2009:

Archäologische Untersuchungen im Stadtgebiet von Mengen, Kreis Sigmaringen. *Beiträge von Ulrich Klein, Julius Mihm und Manfred Rösch*. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.

Schmidt, V. 1994:

Forschungsstand zur slawischen Keramik in Mecklenburg-Vorpommern. In: Staňa, Č. /ed./: *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert*. In: *Internationale Tagungen in Mikulčice I*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 111–120.

Schmid-Hecklau, A. 2004:

Die archäologische Ausgrabungen auf dem Burgberg in Meißen. Die Grabungen 1959–1963. Dresden: Landesamt für Archäologie.

Scholkmann, B. 1978:

Sindelfingen/Obere Vorstadt. Eine Siedlung des hohen und späten Mittelalters. *Forschungen und Berichte der Archäologie des Mittelalters in Baden-Württemberg*. Stuttgart: Verlag Müller Gräff.

Schucany, C. – Mattmann, T. 2019:

Die Keramik von Augusta Raurica. Typologie und Chronologie. *Forschungen in Augst* 52. Augst: Museum Augusta Raurica.

Schwabenicky, W. 2009:

Der Mittelalterliche Silberbergbau im Erzgebirgsvorland und im westlichen Erzgebirge unter besonderer Berücksichtigung der Ausgrabungen in der wüsten Bergstadt Bleiberg bei Franckenberg. Chemnitz: Verlag Klaus Gumnio.

Skibo, J. M. 2013:

Understanding Pottery Funktion. New York – Heidelberg – Dordrecht – London: Springer.

Smetánka, Z. 1974:

Príspevek k chronologické problematice doby hradištní. *Památky archeologické* 64-2, 463–486.

Souchopová, V. – Novotný, B. 1974:

Záchranný výzkum středověké služební osady u Černé Hory (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 1973, 82–84.

Spazier, I. 2017:

Die Burgruine Henneberg in Südthüringen. *Stammburg der Henneberger Grafen*. Langenweissbach: Beier & Beran. DOI 10.22032/dbt.45588.

Stadler, H. 2003:

Die Keramikformen vom hohen Mittelalter bis zur frühen Neuzeit aus Burgen in Nord- und Osttirol sowie Oberkärnten. In: Endres, W. – Spindler, K. /eds./: *Beiträge vom 34. Internationalen Hafnerei-Symposium auf Schloß Maretsch in Bozen /Südtirol*. Nearchos 12. Innsbruck: Universität Innsbruck: Golf Verlag, 155–174.

Starski, M. 2017:

Wyroby drewniane oraz wytwórczość bednarska i tokarska w późnośredniowiecznym Pucku. In: Starski, M. /ed./: *Puck. Kultura materialna małego miasta w późnym średniowieczu*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 125–176.

Steininger, H. 1968/1985:

Die münzdatierte Keramik in Österreich. 12. bis 18. Jahrhun-

dert. Wien: Der Verband der Wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.

Stephan, H. G. 2014:

Mittelalterliche Siedlungen in Sachsen, Sachsen-Anhalt, Ostfalen und Thüringen: Zur Fächer übergreifenden Erforschung des ländlichen Raumes vornehmlich aus archäologischer Sicht. *Praehistorica* XXXI/2, 79–147.

Stoksik, H. 2007:

Technologia warsztatu ceramicznego średniowiecznego Śląska w świetle badań specjalistycznych i eksperymentalnych: Wrocław: Wydawnictwo PWT.

Stoksik, H. 2007:

Technologia warsztatu ceramicznego średniowiecznego Śląska w świetle badań specjalistycznych i eksperymentalnych: Wrocław: Wydawnictwo PWT.

Stoll, H. J. 1963:

Eine mittelalterliche Abfallgrube von Magdeburg, Grünerarmstrasse. *Alt Thüringen* 6-1962/1963, 599–610.

Szajt, J. – Wieczorek-Kańczura, K. 2018:

Naczynia ceramiczne – forma i funkcja. Uwagi wstępne. In: Piekalski, J. – Wachowski, K. /eds./: *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy Nowy Targ we Wrocławiu. Część 1. Wratislavia Antiqua* 23. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 338–378. DOI: 10.23734/22.18.100

Šebesta, P. 1989:

Nové příspěvky ke stavebnímu vývoji Chebu. *Archaeologia historica* 14, 123–130.

Šebesta, P. 2001:

Archeologický náález v chebské Dominikánské ulici. *Sborník Chebského muzea* 2000, 37–46.

Šebesta, P. 2006:

Teorie o počátcích Chebu. *Archaeologia historica* 31, 101–107.

Šikulová, V. 1966:

Nejstarší opavská studna. *Časopis Slezského musea-B* XV, 3–12.

Široký, R. – Nováček, K. 1998:

K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku. *Archaeologia historica* 23, 59–71.

Šlészár, P. 1999:

Archeologické nálezy ze Smilova hradiska. *Bakalářská diplomová práce*. Uloženo: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie. Opava.

Šlészár, P. 2018:

Archeologie středověkého města. In: Konečný, K. /ed./, Litovel, Velké dějiny města 1. Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 68–102.

Štajnochr, V. 2006:

Mísy. *Studia funkcí novověké keramiky*. *Archeologie ve středních Čechách* 10/2, 959–1046.

Štajnochr, V. 2007:

Báně, transportní hrnce, spízní hrnce na ukládání tuků, konvice na náhražkovou kávu, hrnky a hrnečky. *Studia funkcí novověké keramiky*. *Archeologie ve středních Čechách* 11/2, 739–790.

Tannhäuser, Ch. 2020:

Wysburg und Saalburg Wysburg und Saalburg. *Zwei spätmittelalterliche Kleinburgen am oberen Saalelauf im östlichen Thüringer Schiefergebirge*. *Weimarer Monographien zur Ur- und Frühgeschichte* Band 45. Langenweißbach: Beier & Beran.

Těsnohlídková, K. 2021:

Technologie vrcholné a pozdně středověké keramiky. *Hrnčířská produkce Českomoravské vrchoviny* 13. a 1. poloviny 14.

století. *Disertační práce*. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno.

Těsnohlídková, K. – Těsnohlídek, J. – Dufek, P. 2018:

Archeologie nejstaršího horizontu města Počátky (okres Pelhřimov). *Archeologia historica* 43, 115–143. DOI: 10.5817/AH2018-1-7

Treude, E. 2005:

Die Höfe bei Dreihäusen. *Fundberichte aus Hessen* 39/40/1999/2000, 3–70.

Unger, J. 1981:

Hradištní a středověká osada u Šakvic, okr. Břeclav. *Archeologické rozhledy* 33, 55–86.

Unger, J. 1984:

Základní horizonty keramiky 12.–15. století na soutoku Jihlavy a Svatky. *Archeologické rozhledy* 36, 288–296.

Unger, J. 1994:

Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na jižní Moravě. *Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově*.

Váňa, Z. 1958:

Mísy v západoslovanské keramice. *Památky archeologické* 49-1, 185–247.

Varadzin, L. 2010:

Hrnčířská výroba ve východní části střední Evropy 6.–13. století v archeologických pramenech. *Archeologické rozhledy*, 62-1, 17–71.

Vařeka, P. 1998:

Proměny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách. *Archeologické rozhledy* 50, 123–137.

Véquaud, B. 2010:

La céramique du haut Moyen Âge en Poitou-Charentes : état des connaissances, Ve–Xe siècles. In: Bourgeois, L. /ed./: *Wiggoths et Francs autour de la bataille de Vouillé (507) : recherches récentes sur le haut Moyen Âge dans le Centre-Ouest de la France*. Poitiers: Association française d'archéologie mérovingienne, n. p., 263–278.

Velínský, T. 1979:

Smilovo hradisko – příspěvek k problematice středověké kolonizace Dražanské vrchoviny. *Mikulovská symposia* 78, 105–110, Praha.

Velínský, T. 1992:

Zur Problematik der Stadtgründung des 13. Jahrhunderts in Kynšperk nad Ohří (Königsberg). *Památky archeologické* 83-1, 105–148.

Vogt, H.-J. 1968:

Mittelalterliche Funde aus der Gemarkung Kohren-Sahlis, Kr. Geithain. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 18, 389–433.

Vogt, H.-J. 1987:

Die Wiprechtsburg Groitzsch. Eine mittelalterliche Befestigung in Westsachsen. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Warburton, D. A. 2021:

Why innovate? In: Klimscha, F. – Hansen, S. – Renn, J. /eds./: *Contextualising Ancient Technology – from archaeological case studies towards a social theory of ancient innovation processes*. Berlin Studies of Ancient World 73. Berlin: Edition Topoi, 25–42.

Wegener, M. – Schubert, M. 2015:

Die Grabung Roter Hirsch. *Hochmittelalterliche Wohn- und Werkstätten der Dippoldiswalder Bergleute*. *ArchaeoMontan* 2015. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 30, 203–240.

Westphalen, T. 2006:

Die Ausgrabung von Ulm-Rosengasse. *Frühmittelalterliche bis*

neuezeitliche Befunde und Funde. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Philosophie der Fakultät für Kulturwissenschaften der Eberhard-Karls-Universität Tübingen. Přístupné z <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/handle/10900/46276>; 15. 1. 2021.

Wintergerst, M. 1999:

Die Ausgrabung „Ledergasse 1“ in Regensburg (1982). Eine formenkundliche Studie zur Keramik des 10.–13. Jahrhunderts in Bayern. Rahden-Westfalen: Verlag Marie Leidorf.

Wintergerst, M. 2002:

Hoch- und spätmittelalterliche Keramik aus der Altstadt Frankfurt am Main. Schriften des Archäologischen Museums Frankfurt 18. Frankfurt/Main: Schnell & Steiner.

Woźnicka, Z. 1961:

Wyroby bednarskie i tokarskie średniowiecznego Międzyrzecza. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Zápotocký, M. 2018:

Materiály k ranému středověku severočeského Polabí. Archeologie ve středních Čechách 22, 275–439.

Zápotocký, M. – Cvrková, M. 1993:

Slovanská osada v Ústí n. L. – Krásném Březně. Příspěvek k datování mladohradištní keramiky severočeského Polabí. Archeologické rozhledy 45-2, 279–364.

Zatloukal, R. 1999:

Zpráva o archeologickém výzkumu ve Žďáře nad Sázavou, trať Staré Město, v letech 1996–1999. In: Ježek, M. – Klápště, J. /eds./: *Medievalia archaeologica* 1, 193–207.

Zatloukal, R. 2000:

Fórum cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou a jeho postavení v rámci podobných tržních útvarů 13. věku i osídlení

regionu. Diplomová práce. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno.

Zavřel, P. 2002:

Staronový nález z doby stěhování národů z Volenic (okr. Strakonice) v jižních Čechách. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 15, 109–112.

Zezula, M. 2003:

Archeologie a počátky Moravské Ostravy (Archeologické výzkumy v historickém jádru města 1998–2002). In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 21. Ostrava: Statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, 7–44.

Zezula, M. – Kolář, F. 2011:

Die Straßen und Ringe im mittelalterlichen und frühneuzeitigen Opava – Troppau aus der archäologischen Sicht. *Wratislavia Antiqua* 13, 219–247.

Zíbrt, Č. 1927:

Staročeské umění kuchařské. Praha: Nákladem „Staré gardy mistrů kuchařů“.

Zimola, D. 2013:

Středověká keramika z Jihlavy, Masarykova náměstí č. 1 (radnice). Archeologické výzkumy na Vysočině 4, 91–122.

Zimola, D. 2014:

Analýza keramických artefaktů ze Starých Hor u Jihlavy. *Acta rerum naturalium* 16, 121–144.

Žemlička, J. 1996:

Der Markt in der vorstaatlichen Periode. In: Brachmann, H. J. – Klápště, J. /eds./: *Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa*. Památky archeologické – Supplementum 6, 17–27.